

Program wychowania przedszkolnego
wg systemu pedagogicznego
błogosławionego Bronisława Markiewicza
„Kosz malin”

s. Jwona Szewc

Program wychowania przedszkolnego
wg systemu pedagogicznego
błogosławionego Bronisława Markiewicza
„Kosz malin”

Zgromadzenie Sióstr św. Michała Archanioła
Miejsce Piastowe 2012

W setną rocznicę śmierci
bł. Bronisława Markiewicza

AUTOR

s. Iwona Szewc

PROJEKT OKŁADKI

Marlena Makiel-Hendrzak

IMPRIMATUR

Kuria Metropolitalna w Przemyślu

L.dz. 1784/163/2012, z dnia 26.09.2012

Ks. Bartosz Rajnowski – Kanclerz Kurii

WYDAWNICTWO

Zgromadzenie Sióstr św. Michała Archanioła

ISBN

978-83-917741-7-5

ZDJĘCIA ZE ZBIORÓW

Archiwum Zgromadzenia Sióstr św. Michała Archanioła

REALIZACJA WYDAWNICZA

Wydawnictwo RUTHENUS – Rafał Barski

ul. Łukasiewicza 49, 38-400 Krosno

tel. +48 13 436 51 00, www.ruthenus.pl

e-mail: ruthenus@ruthenus.pl

SKŁAD I ŁAMANIE

Katarzyna Chochołek

Miejsce Piastowe 2012

Spis treści

<i>Recenzje</i>	9
<i>Wstęp</i>	13
<i>Mysł wychowawcza błogosławionego Bronisława Markiewicza</i> . .	17
Życie błogosławionego Bronisława Markiewicza	18
Ideał wychowawczy błogosławionego Bronisława Markiewicza	22
<i>Charakterystyka programu</i>	31
Założenia programu	32
Cel programu	34
Podstawy opracowania programu	37
<i>Wychowanie przedszkolne i jego specyfika</i>	39
Cele wychowania przedszkolnego w odniesieniu do dziecka wg współczesnej pedagogiki oraz wg nauczania błogosławionego Bronisława Markiewicza. . . .	40
„Któż jak Bóg”	43
Powściągliwość.	45
Praca	47
Zasady wychowania, zadania i rola wychowawcy	51
Zasady uczestnictwa rodziców.	54
Formacja nauczycieli i rodziców.	56
<i>Struktura programu</i>	59
<i>Treści programowe</i>	61
Plan programu	62
Obszary wychowawczo-dydaktyczne	65
<i>Schemat programu dla przedszkola wg systemu pedagogicznego błogosławionego Bronisława Markiewicza</i>	67
Praca fizyczna	69
Wychowanie do samodzielności	71
Wychowanie do bezpieczeństwa	73
Wychowanie zdrowotne.	75

Praca umysłowa	77
<i>Wychowanie językowe</i>	79
<i>Wychowanie intelektualne wraz z edukacją matematyczną</i>	82
<i>Wychowanie przyrodnicze</i>	85
<i>Wychowanie techniczno-konstrukcyjne</i>	88
Praca duchowa	90
<i>Wychowanie religijne</i>	92
<i>Wychowanie społeczno-moralne</i>	97
<i>Wychowanie patriotyczne</i>	101
<i>Wychowanie estetyczne</i>	107
<i>Wskazówki metodyczne</i>	111
Zasady i metody realizowania programu	112
Organizacja pracy przedszkola	114
<i>Ewaluacja</i>	117
Ewaluacja	118
Ewaluacja autorskiego programu edukacyjnego	119
Ewaluacja osiągnięć dzieci pracujących według programu autorskiego	121
<i>Załączniki</i>	123
Arkusze ewaluacyjny dojrzałości dziecka	124
Roczny rozkład treści wychowawczo-dydaktycznych	128
Ramowy plan dnia w przedszkolu	139
<i>Bibliografia</i>	141
<i>Spis ilustracji</i>	147

Recenzje

Ewa Zielińska

Program wychowania przedszkolnego według systemu wychowawczego bł. Bronisława Markiewicza został opracowany przez zespół pedagogów zajmujących się wychowaniem i kształceniem dzieci w wieku przedszkolnym. Dostosowany jest on do potrzeb i możliwości przedszkolaków oraz stanowi opis celów wychowania i kształcenia, treści nauczania zawartych w podstawie programowej, sposobów ich realizacji z uwzględnieniem możliwości indywidualizacji i metod przeprowadzania analizy gotowości dziecka do podjęcia nauki w szkole (diagnoza przedszkolna).

Spełnia również warunki określone w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 8 czerwca 2009 roku w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników.

Program odpowiada aktualnej rzeczywistości wychowania przedszkolnego zawartej w podstawie programowej wychowania przedszkolnego, określonej w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 roku (Dz. U. z 2009 r. Nr 4, poz. 17), a w doborze treści programowych wykorzystuje osiągnięcia nauki i praktyki pedagogicznej. Poszerzony został o treści nawiązujące do koncepcji wychowania i kształcenia bł. Bronisława Markiewicza oraz przeznaczone dla dzieci o przyspieszonym rozwoju i zarysowujących się uzdolnieniach. Filozofia bł. Bronisława Markiewicza, Jego ideały i wzorce osobowe zostały wplecione w treści wychowawcze i kształcące odpowiadające aktualnej rzeczywistości wychowania przedszkolnego.

Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że program ten nie został podzielony na konkretne grupy wiekowe, umożliwiając w ten sposób nauczycielom dopasowanie realizowanego programu do indywidualnych możliwości każdego dziecka. Struktura programu ułatwia realizację celów wychowawczo-dydaktycznych i umożliwia w sposób elastyczny dobór tematyki zajęć oraz dopasowanie do nich różnych rodzajów aktywności.

Ważne miejsce w programie zajmuje omówienie roli wychowawcy, zasad wychowania i uczestnictwa rodziców według współczesnej pedagogiki oraz nauczania bł. B. Markiewicza.

Pogram zawiera propozycję sprawdzania kompetencji dzieci (rozumowanie, wiadomości i umiejętności) we wszystkich obszarach edukacyjnych. Równocześnie podaje alternatywne i powszechnie dostępne arkusze obserwacyjne opracowane przez innych autorów.

Istotnym walorem ułatwiającym realizację programu jest przypomnienie zasad i metod pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym, jak również zaprezentowanie różnych rozwiązań metodycznych w bezpośredniej pracy z dziećmi.

W załącznikach do programu oprócz arkusza ewaluacyjnego dojrzałości szkolnej znajduje się propozycja rocznego rozkładu treści wychowawczo-dydaktycznych oraz ramowy rozkład dnia.

Program kończy obszerna bibliografia, która obejmuje pisma ks. Bronisława Markiewicza, listy wraz z manuskryptami, dokumenty Zgromadzenia Sióstr Św. Michała Archanioła oraz 45 pozycji zwartych.

Program Wychowania Przedszkolnego według systemu wychowawczego bł. Bronisława Markiewicza jest poprawny pod względem merytorycznym i dydaktycznym.

Warszawa, dnia 15 marca 2012 roku

Ewa Zielińska

Współautorka podstawy programowej

Program składa się z siedmiu rozdziałów oraz załączników. W pierwszym Autorka programu przybliży sylwetkę ks. Bronisława Markiewicza oraz jego program wychowawczy, oparty na religii chrześcijańskiej, rozumie i miłości. Idealem wychowawczym dla ks. Markiewicza był dobrze wychowany człowiek, posiadający mocny charakter, kierujący się zasadami życia chrześcijańskiego, z dobrze uformowanym sumieniem, oraz powściągliwego i pracowitego. Rozdział drugi to charakterystyka programu. Program został opracowany według koncepcji wychowawczej bł. Bronisława Markiewicza, która sięga do chrześcijańskiej pedagogiki personalistyczno-egzystencjalnej. Zawiera cele, sytuacje i światopogląd zbudowany na wartościach chrześcijańskich. Cały zaś proces wychowania jest realizowany według Podstawy Programowej: Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego. W rozdziale trzecim Autorka charakteryzuje wychowanie przedszkolne i jego specyfikę, zaś w czwartym prezentuje strukturę programu. Piąty to treści programowe, szósty zawiera wskazówki metodyczne do programu, siódmy przedstawia problematykę ewaluacji programu, gdyż przedmiotem zainteresowań badań ewaluacyjnych są między innymi miejsca pracy, inwestycje, przekonania i wartości, a także nowe programy edukacyjne, programy autorskie.

Program pokazuje, że człowiek jest bytem stającym się, czyli inaczej „człowieczeństwo jest nam dane i zadane”. To stwierdzenie otrzymało rangę punktu odniesienia szczególnie w zakresie tematów dotyczących się do wychowania. Praca nad sobą, zdobywanie doskonałości, odnalezienie swojego miejsca w społeczeństwie, uczestniczenie w wartościach, także obiektywnych: dobru, prawdzie, pięknie i miłości, jest wyzwaniem dla każdego człowieka. Celem programu jest więc odkrycie odpowiedzi na pytanie, jak wartości powinnościowe oraz religijne wprowadzać, czy tylko uaktywniać, konfrontując je z dyspozycjami i uwarunkowaniami narzuconymi dziecku przez psychikę, zmieniającą się na poszczególnych etapach rozwoju. Program chce dopomóc znaleźć wychowawcom i rodzicom sposób zharmonizowania wymogów chrześcijańskiego wychowania z zapotrzebowaniami dziecka przedszkolnego, które w tym okresie jest najbardziej otwarte na oddziaływanie z zewnątrz, ale posiadającego również zmieniające się, lecz bardzo realne granice.

Autorka programu prezentuje próbę ukazania możliwie jednorodnego obrazu reakcji dziecka w sferze moralno-religijnej w powiązaniu z jego psychologią. Zależności tam występujące nie pojawiają się na zasadzie konieczności i nie zawsze prowadzą do tych samych konsekwencji. Wskazują jednak na prawdopodobny kierunek rozwoju modyfikowany wprawdzie całym zespołem danych osobistych, lecz o zabarwieniu wnoszonym przez historię własnego życia. Aby jednak zagadnień związanych z wychowaniem dziecka przedszkolnego nie pozostawić na poziomie ogólnych naukowych stwierdzeń, mało z natury precyzyjnych, a więc i trudnych do zastosowania w praktyce, z założenia należy je analizować w odniesieniu do konkretnych zagadnień. I tak np. rozwój uczuciowy dziecka część procesu kształtowania sumienia, właściwa atmosfera rodzinna jest podstawą wychowania w wierze, miłość matki jest warunkiem otwarcia na bliźniego. Dlatego

program wskazuje na potrzebę współpracy przedszkola z rodzicami. Zaangażowanie wielu podmiotów w wychowanie, a więc wychowawców, księdza siostry zakonnej, środków przekazu itp., wskazuje, jak wiele registrów czekających na uruchomienie posiada dziecko i jak liczne drzemią w nim możliwości. Stopień zaangażowania tych podmiotów w dużej mierze zadecyduje o akceptowaniu wartości chrześcijańskich i ogólnoludzkich u człowieka już dorosłego.

Program wychowania przedszkolnego Autorka oparła o system wychowawczy ks. B. Markiewicza który odwołuje się do Boga i pedagogii wiary. Wskazuje więc, że w środowisku przedszkolnym czy rodzinnym, przyjazne odniesienie do ludzi znajduje swoje odzwierciedlenie w relacjach z Bogiem. Bo w formowaniu się sumienia u dziecka, najpierw słyszy ono głos swoich rodziców, swojego ojca, a potem jest to głos Boga. Jeśli dziecko doświadczyło pełnych miłości odniesień w rodzinie i w przedszkolu, to Bóg jawi mu się jako ktoś życzliwy, a nie istota o nastawieniu negatywnym, kontroler ludzkich czynów. Znajdzie to odzwierciedlenie w żywotności jego wiary. Bóg nieprzyjazny wzbudza nieufność u dziecka, dlatego potrzeba właściwego wychowania religijnego, pokazującego, że Bóg zakochał się w człowieku, a szczególnie w dziecku. Ale należy również pamiętać, że charakteryzujący życie dziecka rys rozwoju i konieczności dojrzewania w każdej dziedzinie narzuca sposób przedstawiania mu wymogów moralnych. Te wymogi, to nie negacja swoich zmysłów, swojego człowieczeństwa, lecz pokazanie ich piękna jakie dał nam Stwórca. Dlatego wychowanie dziecka w duchu powściągliwości i pracy nie neguje sfery cielesnej człowieka, ale panowanie nad nią. Stąd program pięknie pokazuje jak wychować dzieci, by w przyszłości nie były niewolnikami swojej cielesności, ale było wolne i szczęśliwe. Pomagać ma mu w tym potrójna praca: duchowa, fizyczna i umysłowa.

Recenzowany program wychowania przedszkolnego według systemu pedagogicznego bł. Bronisława Markiewicza (1842-1912), napisanego przez s. mgr Iwonę Szewc michalitkę, jest milowym krokiem w rozwoju pedagogiki markiewiczowskiej w praktycznym odniesieniu. Nie jest trudno zorganizować sympozjum naukowe i ciągle dyskutować i zachwycać się ks. Markiewiczem, jego heroiczna postawą w wychowaniu w aspekcie historycznym, ale o wiele trudniej jest tę pedagogikę wprowadzać w życie. Autorka programu pokazuje jak to zrobić, jak zacząć wychowywać przedszkolne dzieci w duchu wychowawczego systemu bł. ks. Bronisława Markiewicza. Program jest wykonany zgodnie ze standardami przyjętymi w pedagogice, zawiera wszystkie niezbędne narzędzia potrzebne do wdrażania go w praktykę wychowawczą. Uważam, że program należy wydać drukiem i rozpowszechnić na szeroką skalę nie tylko w Polsce, ale i w Europie, oraz na kontynentach gdzie pracują siostry Michaliki i księża Michalici.

CSMA, prof. UMK

Kierownik Katedry Teorii Opieki i Wychowania WNP UMK

Toruń, dnia 12 czerwca 2012 roku

Wstep

Charyzmat przekazany przez bł. Bronisława Markiewicza (1842-1912), kapłana, założonym przez siebie Zgromadzeniom Św. Michała Archaniola wyznacza misję naśladowania Chrystusa „błogosławiącego dzieciom i dobrze czyniącego wszystkim” (Mk. 4,6). Czerpiąc z jego przesłania dotyczącego wychowania, w którym mówi, iż: „do wychowania dzieci należy zabierać się jak najwcześniej, a pierwsze sześć lat wieku dziecka są najważniejsze w jego rozwoju”¹, zgromadzenie podjęło pracę z dziećmi i młodzieżą, obejmując możliwie najwcześniejsze lata życia małego człowieka.

Potwierdzenie o konieczności wczesnej edukacji i wychowaniu znajdziemy również w Deklaracji o wychowaniu chrześcijańskim, w której to Kościół przypomina, że od małego należy uczyć dzieci zgodnie z wiarą otrzymaną na chrzcie św. miłowania Pana Boga, a także miłości do bliźniego i w ten sposób prowadzić je do osiągnięcia pełni życia z Chrystusem.

Bazując na chrześcijańskiej wizji osoby i opierając się o pedagogikę bł. Bronisława Markiewicza, możemy jasno sprecyzować zadanie stawiane nauczycielowi-wychowawcy, który odpowiedzialny jest najpierw za świadomość swojego życia i bycia człowiekiem w relacji do Boga, siebie i drugiego człowieka a później kształtowania takich postaw relacyjnych w najmłodszym pokoleniu.

Tak pojmowana rola markiewiczowskiego nauczyciela-wychowawcy ma za zadanie pomóc dziecku w kształtowaniu właściwej postawy wobec samego siebie, Boga i drugiego człowieka na wzór samego Chrystusa oraz wspomagać jego wszechstronny rozwój tak w sferze fizycznej, umysłowej, jak i duchowej.

Wiek przedszkolny jest „decydującym okresem, w którym jednostka zdobywa podstawy rozwoju osobowości (...), dziecko, bowiem wciąż dąży do zdobywania nowych doświadczeń i przekraczania własnych możliwości, przystosowuje się do otaczającego świata i wyzwala własne siły napędowe poprzez naturalny rozwój”². Mały człowiek próbuje samodzielnie realizować i zdynamizować zakodowane genetycznie możliwości, a przy współdziałaniu świadomej stymulacji rozwoju opartej o personalizm chrześcijański możemy pisać o wychowaniu do wartości.

„Program wychowania przedszkolnego według systemu pedagogicznego bł. Bronisława Markiewicza – Kosz malin” łączy szeroko pojęte kształcenie z wychowaniem realizowanym w duchu wartości chrześcijańskich. Kosz malin zawarty w tytule programu zawiera w sobie pewną filozofię: kosz malin – kosz wartości: miłości, przyjaźni, odpowiedzialności, otwartości, akceptacji, którymi żył i które wszczepiał w dziecięce dusze bł. Bronisław Markiewicz. Swoje źródło ma w jednym z wydarzeń z życia Błogosławionego: „Gdy jeden z kleryków przyszedł użalać się przed nim, że w żaden sposób nie może sobie poradzić z „zepsutym” chłopakiem, przyjętym świeżo do zakładu, dał mu tę niezapomnianą radę: „Idź do ogrodu, zbieraj malin i poczęstuj go nimi. Ten środek rzadko kiedy zawodzi”³.

-
1. B. Markiewicz, *Przewodnik dla wychowawców młodzieży opuszczonej*, t. I, Miejsce Piastowe 1911, s. 147.
 2. S. Włoch, A. Włoch, *Diagnoza całościowa w edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej*, Wydawnictwo Akademickie ŻAK, Warszawa 2009, s. 17.
 3. W. Michułka, *Książka Bronisław Markiewicz*, Michalineum, Miarki 2005, s. 344.

Program w sposób szczególny zwraca uwagę na efekty wychowawcze.

Zostały w nim uwzględnione cztery przenikające się obszary rozwoju i uczenia się dzieci: wiedza, umiejętności, dyspozycje i uczucia, które zostały osadzone w chrześcijańskim systemie wartości. Dzięki całościowemu spojrzeniu na rozwój, dziecko będzie mogło z powodzeniem poradzić sobie z nowymi wyzwaniami edukacyjnymi i życiowymi XXI wieku. Wieku, który budzi „nadzieję i stawia w obliczu podstawowego wyzwania rozwoju człowieczeństwa, a zwłaszcza takich jego cech jak: tolerancja, odpowiedzialność, umiejętność rekonstrukcji wspólnot ludzkich”⁴.

W opracowaniu niniejszego programu, który zakłada integrację treści przewidzianych przez Podstawę Programową Wychowania Przedszkolnego dla przedszkoli i oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych (Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 roku) z treściami religijnymi, korzystano z konsultacji naukowej prof. Krystyny Lubomirskiej – pracownika Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Warszawskiego oraz mgr Sławomiry Załęskiej – doradcy metodycznego Miasta Stołecznego Warszawy w zakresie wychowania przedszkolnego.

W pracach nad powstaniem niniejszego programu uczestniczyło grono pedagogów i osób wspierających to dzieło modlitwą.

Szczególną wdzięczność pragnę wyrazić s. Bernardzie Wójtowicz. Dziękuję za każde słowo wsparcia i otuchy, za nieustanne mobilizowanie do pracy nad rozpoczętym dziełem, które jak wierzę powstało dzięki Bożej łasce i wstawiennictwu bł. Bronisława Markiewicza. Wyrazy wdzięczności kieruję również do s. Laury Doniek, s. Ines Arciszewskiej, s. Elizy Włodyka, s. Cecylii Tomaszewskiej, s. Lucyny Goj, a także sióstr wychowawczyń i osób świeckich pracujących w przedszkolach prowadzonych przez Siostry Michalitki. Dziękuję za wspólne warsztatowe spotkania, wszelką pomoc merytoryczną, wspólne pochylenie się nad koncepcją pedagogiczną bł. Bronisława Markiewicza i sprawą wychowania w obecnej rzeczywistości, a w rezultacie za pochylenie się nad dzieckiem. Ponadto wyrazy podziękowania kieruję w stronę Matki Generalnej Zgromadzenia Sióstr św. Michała Archanioła s. Natanaeli Bednarczyk, Asystentki Generalnej s. Maksymiliany Ciepała i Inspektorki do spraw wychowania s. Dolores Mermer, która z ramienia Zgromadzenia podjęła się czuwania nad całością prac związanych z powstawaniem programu autorskiego.

4. S. Włoch, A. Włoch, *Diagnoza całościowa w edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej*, Wydawnictwo Akademickie ŻAK, Warszawa 2009, s. 12.

Myśl wychowawcza
błogosławionego
Bronisława Markiewicza

Życie błogosławionego Bronisława Markiewicza

Błogosławiony Bronisław Markiewicz był jednym z wielkich Polaków, którzy swym życiem, pracą i postępowaniem, wzbudzali głęboką ufność i wyzwalali wartości narodowe. Całą swoją wiedzę, doświadczenie, umiejętności pedagogiczne i organizacyjne poświęcił młodemu pokoleniu. Sądził bowiem, że ład i zgoda zapanują w społeczeństwie wówczas, gdy ubodzy wydobędą się z nędzy moralnej i materialnej, i staną się światłymi obywatelami kraju⁵. „Miłość ks. Markiewicza do Polski ujawniła się nadzwyczajną troską o właściwy kierunek wychowania i kształcenia młodzieży. Nawoływał bezustannie do kształcenia dzieci polskich w duchu Chrystusowym, gdyż tylko w Chrystusie widział zbawienie świata i zbawienie doczesne, jak i wieczne swego narodu”⁶. Życie, praca i dzieło księdza Markiewicza, stanowią wyzwanie dla naszych czasów. Wzbudzają duże zainteresowanie jego poglądami pedagogicznymi i formami pracy wychowawczej, które są wciąż aktualne i wskazują, iż wiara w dobro, rozumiane jako nieustanną chęć pomocy bliźnim, może tworzyć dzieło o nieprzemijającej wartości⁷. Bł. Markiewicz był wspaniałym wychowawcą o jasnych zasadach i prostym sposobie ich urzeczywistniania. „Jego system ma w sobie rękomię prawdy, dającej świadectwo o człowieku”⁸. Oparty o „pracę, powściągliwość i modlitwę” – trzy źródła siły fizycznej i duchowej, realizowany był w atmosferze prostoty i równości. „Tworzył człowieka, który z godnością przejdzie przez życie, zdążając ku Bogu”⁹, bo jak pisał: „Człowiek bez Boga, to dom bez fundamentu”¹⁰.

Bronisław Markiewicz urodził się 13 lipca 1942 roku w Pruchniku koło Jarosławia. Mało znane są lata dziecięce ks. Markiewicza. Z jego własnych słów wiemy, że od rodziców odebrał dobre i głębokie religijne wychowanie, które nadało kierunek całemu jego życiu¹¹. Klimat domu rodzinnego był dla Bronka wołaniem Bożym do wykształcenia w sobie pełni człowieczeństwa¹².

Atmosfera domu rodzinnego Markiewiczów przepojona była duchem głęboko religijnym i patriotycznym. Szkołę elementarną ukończył Bronisław w Pruchniku, jako dobry

5. Zob. J. Homplewicz, A. Grabarz (red.), *Mysł pedagogiczna ks. Bronisława Markiewicza*, Rzeszów 1997, s.138-139.

6. W. Michułka, *Ks. Bronisław Markiewicz*, Londyn 1959, s. 340.

7. Zob. J. Homplewicz, A. Grabarz (red.), *Mysł pedagogiczna ks. Bronisława Markiewicza*, Rzeszów 1997, s.137-138.

8. Cz. Kustra, *Podstawy michalickiego systemu wychowania*, Michalineum, Marki 2009, s.19.

9. Tamże, s.19.

10. B. Markiewicz, *Przewodnik dla wychowawców młodzieży opuszczonej*, t. I, Miejsce Piastowe 1911, s. 230.

11. Zob. Michułka, *Ksiądz Bronisław Markiewicz*, Londyn 1954, s. 23.

12. Zob. F. Ochała, *Wiedział, że jest dłużnikiem [w:] Ojciec*, red. K. Poświata, Kraków 1999, s. 9.

i gorliwy uczeń. Po dwóch latach Bronisław rozpoczął naukę w gimnazjum w Przemyślu. Tutaj wykazał się niezwykłą pilnością.

Dla Bronisława czas szkoły średniej był czasem stanięcia na rozdrożu wiary i niewiary. Pisał: „Mnie zabrali wiarę w klasie V gimnazjum, kiedy Czerkawski był inspektorem gimnazjalnym (...). On wykładał filozofię i pedagogikę wyższą. Nie opuściłem ani jednej godziny wykładu. Nie szczędził złośliwych wycieczek przeciw przesądowi religijnemu (...). Cytował okólnik ministerstwa oświaty z epoki Bacha, polecający nauczycielowi gimnazjalnemu, aby uczniom zdolniejszym starali się odebrać wiarę. Zapowiadał, że skoro uda się uczonym uświadomić o prawdzie pozytywnej młodzież w szkołach średnich, zabiorą się do niższych i do ludu”¹³. Dodatkowym niebezpieczeństwem dla młodego Bronisława okazało się zainteresowanie literaturą obcą. Zagubiony szukał ratunku dla własnej duszy. Wówczas to zaowocowało wpojone wcześniej w serce i umysł Bronisława umiłowanie literatury ojczyznej. Rozpoczął więc na nowo z pasją wertować utwory najwybitniejszych poetów i pisarzy polskich, by odnaleźć odpowiedź na swoje wątpliwości. Szczególnie silne wrażenie zrobili na jego umyśle poeci romantyczni, których autorytet i oddziaływanie na młodzież było niezaprzeczalne¹⁴. Ostatecznie z kryzysu wiary wyszedł zwycięsko pod wpływem jednej z nowel Korzeniowskiego. Upadł na kolana i zaczął się modlić. Tę wewnętrzną walkę wynagrodził mu Bóg stałym pokojem i niezmaconą pogodą ducha.

W dniu 23 lipca 1863 roku Bronisław wstąpił do Wyższego Seminarium Duchownego w Przemyślu. Po ukończeniu czterech lat teologii otrzymał 15 września 1867 roku święcenia kapłańskie. Po nich od 28 września 1867 roku ks. Bronisław Markiewicz podejmował kolejno zlecone mu przez biskupa ordynariusza obowiązki. Z wielkim zapałem oddał się pracy duszpasterskiej, jako spowiednik i kaznodzieja, a zwłaszcza, jako katecheta wśród dzieci. W najbardziej odległych wioskach w parafii organizował kaplice, aby wszyscy mieli ułatwiony dostęp do głoszonego orędzia ewangelicznego¹⁵. Starał się nie zmarnować żadnej okazji do nauczania prawd wiary.

W kapłańskim posługiwaniu ks. Markiewicz troszczył się o młodzież gimnazjalną, wiedział bowiem z własnego doświadczenia na jakie niebezpieczeństwa i pokusy jest narażona.

Za pozwoleniem ks. bp. Macieja Hirschlera 1 października 1873 roku rozpoczął studia filozoficzne na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie, a następnie na wydziale filozofii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.

Pod koniec 1885 roku za zgodą ordynariusza przemyskiego ks. Biskupa Łukasza Sołeckiego wyjechał do Włoch. Tam 30 listopada spotkał się w Turynie z księdzem Janem Bosko i zapoznał się z jego dziełem. Zafascynowany nim, poprosił go o przyjęcie do Zgromadzenia Salezjanów, by poświęcić się opuszczonej młodzieży¹⁶.

Stał się gorliwym uczniem Jana Bosko i od niego przejął wiele wskazówek i rad dotyczących wychowania sierot w duchu powściągliwości i pracy. Powściągliwość i praca miały

13. B. Markiewicz, *Listy. Maszynopisy rękopisów*, t. IX, s. 167.

14. Por. W. Kluz, *Realista*, Miejsce Piastowe-Warszawa Struga 1978, s. 18.

15. Zob. tamże, s. 36.

16. Zob. W. Michułka, *Ksiądz Bronisław Markiewicz*, Marki-Struga-Miejsce Piastowe 1992, s. 61-70.

być hasłem, dewizą oraz godłem we wszystkich poczynaniach wychowawczych¹⁷. Wszelkie doświadczenia związane z pobytem w Zgromadzeniu Salezjańskim u boku Jana Bosko (lata ok. 1885-1892) znalazły odzwierciedlenie w licznych dziełach jego autorstwa w języku włoskim.

W marcu 1892 roku na zlecenie władz duchownych ks. B. Markiewicz wrócił do Polski.

Z wielkim zapałem i umiłowaniem idei ks. J. Bosko objął powierzone mu probostwo we wsi Miejsce koło Krosna, które za jego staraniem zmieniło w 1895 roku nazwę na Miejsce Piastowe.

Praca księdza Markiewicza na nowej parafii szła dwoma równoległymi torami. Z jednej strony, z pełnym poświęceniem pracował dla swoich parafian, a z drugiej, starał się dać początek zakładom wychowawczym dla najuboższych dzieci i młodzieży.

Od pierwszych dni pobytu w Miejscu Piastowym gromadził biednych i opuszczonych chłopców, przeznaczając znaczną część plebanii w instytucję opiekuńczo-wychowawczą, opartą na zasadach salezjańskich, którą nazwał „Zakład księdza Bosco”. Mówił: „chciałbym zgromadzić miliony dzieci opuszczonych ze wszystkich narodów pod słońcem i za darmo je żywić, ubierać na duszy i na ciele”¹⁸. Pomimo surowych warunków życia, jakie panowały w zakładzie, dzieci wciąż przybywało¹⁹.

W rezultacie nieporozumień z włoskim zwierzchnictwem Zgromadzenia Salezjanów w 1897 roku, ks. B. Markiewicz podjął decyzję odłączenia się od Zgromadzenia Salezjańskiego i rozpoczął starania o zatwierdzenie nowego zakonu. Papież Leon XIII przychylił się do jego prośby. Od tej pory przedsięwzięcie ks. B. Markiewicza stało się samodzielnym bytem organizacyjnym. Zachowało jednak związki ideowe i duchowe, czerpiąc zasady i wzory pracy bezpośrednio od swojego duchowego patrona Jana Bosko.

Swoją niezależność jako instytucja wychowawczo-religijna w świetle prawa kanonicznego i państwowego, otrzymało poprzez powołanie w kwietniu 1898 roku Towarzystwa Powściągliwość i Praca, które patronowało zakładowi wychowawczemu przez cały jego okres działalności. Program, cele społeczne i zadania rodzącej się idei wychowawczej sformułowano niezależne czasopismo – miesięcznik „Powściągliwość i Praca” redagowane przez ks. Markiewicza, którego pierwszy numer ukazał się 1 lipca 1898 roku.

W 1902 roku powołał do istnienia, za zgodą biskupa przemyskiego Józefa Pelczara, Towarzystwo świętego Michała Archanioła²⁰ oraz Stowarzyszenie Niewiast, z którego po latach powstało Zgromadzenie Sióstr św. Michała Archanioła²¹. Tak zostało zapoczątkowane dzieło Zgromadzeń św. Michała Archanioła.

17. J. Bosco, *Powściągliwość i praca jako godło, dewiza i hasło Zgromadzenia Salezjańskiego*, Archiwum Zgromadzenia Św. Michała Archanioła, t. II, s. 14-25.

18. W. Kluz, *Realista*, Miejsce Piastowe-Struga warszawska 1978, s.6.

19. Zob. R. Stojcka-Zuber, *System wychowawczy księdza Bronisława Markiewicza*, Michalineum, Marki 2001, s. 17-18.

20. Zob. C. Niezgoda, *Wierny posłannictwu*, Wydawnictwo 00. Franciszkanów, Kraków 1998, s. 210-216. „Towarzystwo św. Michała Archanioła” w dniu 29.09.1921 roku uzyskało kościelne zatwierdzenie jako „Zgromadzenie św. Michała Archanioła”, s. 116-121.

21. Zob. M. Głowacki, *Założenia i organizacja Zgromadzenia Św. Michała Archanioła w Polsce*, Lublin 1969, s. 219, – maszynopis w Archiwum Zgromadzenia Św. Michała Archanioła w Miejscu Piastowym.

Ksiądz Bronisław był dla dzieci kochającym ojcem. Wychowanie było dla niego bardzo ważne, bo jak mawiał „to jakby forma, w której wyrabia się umysłowy, moralny i religijny kształt człowieka”²². Wskazywał dzieciom na Boga, który jest miłością i na ile potrafił dawał tę miłość. Osoba ks. Markiewicza przyciągała nie tylko dzieci, ale również księży i wychowawców. Każdy mógł znaleźć u niego krzepiące słowo i zrozumienie. Wychowawców zachęcał do modlitwy za powierzonych sobie wychowanków, bo jak twierdził: „Bóg tylko serca zmienić może”²³.

Podczas pobytu w Miejscu Piastowym spod jego pióra wyszły liczne publikacje: Przewodnik dla wychowawców młodzieży opuszczonej oraz wskazówki do rozwiązania kwestii socjalnej, t. I i II (Miejsce Piastowe 1912 rok), listy kierowane do swych synów duchowych, artykuły publikowane na łamach ukazującego się od 1989 do 1912 roku miesięcznika „Powściągliwość i Praca”, którego był redaktorem. Zachowały się po dzień dzisiejszy spisane „Słówka wieczorne”, „Zapiski dotyczące życia wewnętrznego”, „Ćwiczenia duchowne” (Miejsce Piastowe 1913 rok), „Regulamin Zakładów wychowawczych Towarzystwa św. Michała Archanioła, „Bój bezkrwawy” – dramat w 7 odsłonach (Lwów 1908 rok), Notatnik z lat 1877-1912, Szkice kazań, Rekolekcje zakonne do Sióstr Karmelitanek w Przemyślu.

Ks. Bronisław Markiewicz był praktykiem. Jego pisma w sposób jasny i praktyczny pokazują wartość chrześcijańskiego wychowania. Ukazuje się on w pozostawionych pismach jako wychowawca i nauczyciel występujący ze śmiałymi oryginalnymi pomysłami co do przebudowy życia społeczno-religijnego i wychowania nie tylko jednostek ale całego narodu. Przy całym ogromie pracy nie zapominał o własnym doskonaleniu. Był człowiekiem wielkiej wiary, nadziei i miłości – szczególnie tej wychowawczej. Wypracował własną metodę wychowawczą, którą przekazał założonym przez siebie Zgromadzeniom zakonnym. Zapisał się na kartach historii końca XIX wieku jako wybitny pedagog²⁴.

Ksiądz Markiewicz wyczerpany intensywną pracą duszpasterską i wychowawczą, w grudniu 1911 roku poważnie zachorował i już nie wrócił do pełni sił. Zmarł w opinii świętości, w dniu 29 stycznia 1912 roku w Miejscu Piastowym, nie doczekawszy się kościelnego zatwierdzenia założonych przez siebie Zgromadzeń Zakonnych. Został pochowany w dniu 1 lutego 1912 roku, na miejscowym cmentarzu²⁵. Dnia 19 czerwca 2005 roku ks. Bronisław Markiewicz został beatyfikowany przez papieża Benedykta XVI podczas Mszy świętej z okazji III Krajowego Kongresu Eucharystycznego w Warszawie.

Życie i działalność bł. Bronisława Markiewicza jest dla nas – ludzi XXI wieku przykładem „ludzkiej determinacji, potęgi woli i pracy jako warunków koniecznych dla poświęcenia się drugiemu człowiekowi”²⁶.

22. B. Markiewicz, *Przewodnik dla wychowawców młodzieży opuszczonej*, t. I, Miejsce Piastowe 1912, s.171.

23. W. Michałka, *Ksiądz Bronisław Markiewicz*, Wydawnictwo Michalineum, Marki-Struga-Miejsce Piastowe 1995, s. 112.

24. Cz. Kustra, *Podstawy michalickiego systemu wychowania*, Michalineum, Marki 2009, s. 16.

25. Zob. W. Michałka, *Ksiądz Bronisław Markiewicz*, Michalineum, Marki 2005, s. 190-195.

26. Cz. Kustra, *Podstawy michalickiego systemu wychowania*, Michalineum, Marki 2009, s. 18.

Ideal wychowawczy błogostawionego Bronisława Markiewicza

Każde wychowanie zasadza się na tworzeniu ideałów. Bł. Bronisław Markiewicz pisał, iż „każdy człowiek myślący stara się utworzyć sobie w wyobraźni wzory doskonałości z dziedziny prawdy, piękna i dobra, i dąży ku nim, usiłuje się do nich zbliżyć, a nawet, wedle możliwości, na sobie je odbić”²⁷ oraz: „takim jest człowiek, jakim jest jego ideał”²⁸.

Ks. Bronisław wskazywał na polskich pisarzy, którzy wskazują na niedościgniony ideał – Jezusa Chrystusa, świętych i bohaterów naszego narodu, którzy są najlepszymi gwiazdami przewodnimi. Toteż często podczas słówek, na łamach czasopisma „Powściągliwość i Praca” przedstawiał ich sylwetki tym samym porywając do heroicznego życia. Uważał, że w literaturze polskiej złożona jest przyszłość nasza, siła i potęga za pomocą, której uratujemy siebie i cały świat²⁹.

Zakładał potrzebę kształtowania charakteru dziecka już od najmłodszych lat. Pisał, iż: „Dusza dziecięca jest to jakoby ziemia jeszcze nie zaorana: umiej ją uprawiać, a wyda ci owoc stokrotny; jest to jakby młode drzewko, które da się nagiąć do każdego kształtu i przyjmie każdy jaki mu nadasz kierunek”³⁰, a w innym miejscu: „A zatem, drodzy Rodzice, pamiętajcie na to, iż do wychowania dzieci należy zabierać się jak najwcześniej, a pierwsze sześć lat wieku dziecięctwa są najważniejsze w wychowaniu jego”³¹. „Umysł dziecięcy jest jakby kartą czystą, niezapisaną, a wrażliwy i miękki, jak wosk. Co mu podamy z łatwością się na nim wyciska i pozostaje w nim na dalsze lata a często nawet, na całą wieczność. A zatem, z największym baczeniem należy pomagać dzieciom w tworzeniu ideałów, gdyż ideały im podane mają być dla nich gwiazdami przewodnimi na całe życie; a wiemy, że nie wszystkie gwiazdy mogą być drogowskazami, a niektóre z nich mogą je nawet zaprowadzić na błędne manowce”³².

Bł. Bronisław Markiewicz, znając wartość wychowania, nazywał go „sztuką nad sztukami, najdonioślejszą sprawą w życiu ludzkim”³³, które opiera się na tworzeniu ideałów. To one zdobyte w młodości, stają się gwiazdami przewodnimi na całe późniejsze życie człowieka. Twierdził, że: „Różne są rodzaj wychowania dobrego dzieci, bo różne są

27. B. Markiewicz, *Przewodnik dla wychowawców młodzieży opuszczonej oraz wskazówki do rozwiązania kwestyi socjalnej*, t. II, Miejsce Piastowe 1912, s. 333.

28. Tamże, s. 333.

29. Zob. B. Markiewicz, *Przewodnik dla wychowawców młodzieży opuszczonej oraz wskazówki do rozwiązania kwestyi socjalnej*, t. II, Miejsce Piastowe 1912, s. 337-338.

30. B. Markiewicz, *Wychowanie dzieci opuszczonych*, PiP 6 (1903) nr 10, s. 74

31. B. Markiewicz, *Wychowanie dziecka powinno się zacząć jak najwcześniej*, PiP 1905, nr 1. s. 8

32. B. Markiewicz, *Przewodnik dla wychowawców młodzieży opuszczonej oraz wskazówki do rozwiązania kwestyi socjalnej*, t. II, Miejsce Piastowe 1912, s. 333-334.

33. B. Markiewicz, *Przewodnik dla wychowawców młodzieży opuszczonej*, t. I, Miejsce Piastowe 1911, s. 162.

34. Tamże, s. 162.

zdolności, usposobienia, stany i powołania ludzi (...). Najlepszym jest to wychowanie, które się stosuje najściślej do osobowości każdego dziecka: do jego wieku, uzdolnienia, zdrowia, warunków życia i przeznaczenia na tym świecie i w wieczności³⁴.

Takie rozumienie wychowania uwypukla jego osobowy charakter, w którym chodzi o człowieka, o jego dobro. Wychowanie przede wszystkim dotyczy dzieci i młodzieży i spoczywa na rodzicach i wychowawcach. To oni zwłaszcza w okresie dzieciństwa mają obowiązek szukania właściwych celów i dróg jego realizacji. Ważna jest też w tym względzie umiejętność samowychowania, czyli wychowywania samych siebie. W rozumieniu ks. Markiewicza powinna być ona wskaźnikiem gotowości i zdolności do wychowywania innych, podjęcia odpowiedzialności za harmonijny rozwój fizyczny, umysłowy i duchowy, aż do doprowadzenia do wykształcenia umiejętności samowychowania.

Bł. Markiewicz podkreślał, iż: „Wychowanie jest jakby formą, w której się wyrabia umysłowy, moralny i religijny kształt człowieka. Takim będzie człowiek na starość, jakim przez wychowanie stanie się w młodości³⁵. W wychowaniu dzieci należy kierować się zasadą podmiotowości opartej na poszanowaniu wolności drugiej osoby, postawą zaufania wobec dziecka, bycia przewodnikiem w samodzielnych poszukiwaniach życiowych celów.

Ks. Markiewicz czujny na pojawiające się w pedagogice nowe tendencje wyjaśniał, na czym polega owa autonomia w samowychowaniu i jaką rolę mają do wypełnienia rodzice i wychowawcy: „Nie hamujcie więc, rodzice samodzielności charakteru swoich dzieci; nie przytłumiajcie dzielnych porywów w samym zarodku; nie opierajcie się przy władzy, która sama przez się, powoli zniknąć musi. Cieszcie się owszem, gdy w dzieciach waszych wyrabia się charakter silny i samoistny, skłonny do przedsiębiorczości, nie przeszkadzajcie, aby z dziecka wyrobił się człowiek. Tym sposobem wyrabiają się dzielne charaktery i silne wole, a jeden taki człowiek wart więcej od tysiąca ludzi biernych, idących bezmyślnie jak owce, za drugimi³⁶.

Podkreślał potrzebę wychowania chrześcijańskiego opartego na Biblii i nauce Kościoła, jednocześnie twierdząc, że powinno ono być systemowe i oparte na wartościach ogólnoludzkich, a w szczególności chrześcijańskich. Tak zarysowuje się istota wychowania w koncepcji pedagogicznej bł. Bronisława Markiewicza. Nie zrywa on, zatem z tradycyjnymi założeniami wychowawczymi, sięgającymi wskazań Platona, które opierały się na ślepych posłuszeństwie i dominującej roli nauczyciela, kładzie jednak akcent na inne wartości. Przestrzega przed nadmiarem zakazów i łamaniem wolności wychowanka. Wychowanie tradycyjne często nie dostrzegało osobowości i indywidualności wychowanka. „Aby wychowanek właściwie korzystał z wolności i rozwijał się pod okiem rodziców i wychowawców, ks. Bronisław wskazuje na potrzebę wychowania religijnego, jako pomocy wychowawczej. Wolność chrześcijańska uczy wychowanka właściwej relacji z Bogiem i człowiekiem. Jest to, więc wychowanie dla Boga i społeczeństwa³⁷.

35. B. Markiewicz, *Przewodnik dla wychowawców młodzieży opuszczonej*, t. I, Miejsce Piastowe 1911, s. 171.

36. Cz. Kustra, *Powściągliwość i praca w wychowaniu człowieka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2002, s. 297-298.

37. Tamże, 298.

Koncepcja wychowawcza bł. Markiewicza łączy wychowanie z samowychowaniem, a ponieważ celem wychowania jest pełnia człowieczeństwa, to wymaga ono od człowieka ciągłego wysiłku, czyli życia zgodnie z maksymą „powściągliwości i pracy”. Liberalna koncepcja wychowania podkreślała potrzebę uznania autonomii wychowanka, tradycyjna zaś skupiała uwagę na posłuszeństwie – heteronomii. „Rozwiązaniem dylematu pomiędzy heteronomią, a autonomią jest osobowa dojrzałość człowieka, ta zaś łączy się z akceptacją i realizacją wartości duchowych”³⁸. Jest to rozwiązanie, które dostrzegł ks. Markiewicz i dlatego w swojej koncepcji podkreślał rolę wychowania moralnego i religijnego. Pisał: „Ponieważ religia jest nie tylko częścią, ale podstawą życia moralnego, przeto pierwszym jest obowiązkiem rodziców i wychowawców zaszczerpić ją głęboko w sercu wychowanka (...). Tylko religia daje człowiekowi siłę do życia moralnego”³⁹. Markiewiczowska koncepcja wychowawcza zachowała istotny cel pedagogiki, jakim jest osobowy rozwój człowieka. Składa się na nią wychowanie pojmowane, jako proces aksjologiczny, następnie, jako proces społeczny, a następnie, jako proces, którym rządzą prawa, zjawiska czy dyspozycje psychiczne. „Punktem wyjścia w wychowaniu według tej koncepcji (odczytywanej przez współczesną pedagogikę, jako umiarkowanie obiektywną) są potrzeby obiektywnie zewnętrzne i subiektywnie wewnętrzne. Idzie o to by wychowanek uświadomił sobie jedne i drugie potrzeby i aby konfrontował je ze sobą, odrzucając te potrzeby wewnętrzne, które są sprzeczne z obiektywnymi (ogólnoludzkie i chrześcijańskie). Odrzucenie jest świadomym przyjęciem przez wychowanka zakazu i aktem przymusu wewnętrznego do treści tego zakazu. Wychowanek może to osiągnąć, jeżeli posiada dyspozycję powściągliwości, którą wykształcił w sobie. Powściągliwość i praca stanowią właśnie główną treść koncepcji wychowania ks. B. Markiewicza”⁴⁰.

Ks. Bronisław Markiewicz pragnął zbudować system wychowawczy na skalę polską, europejską, a nawet światową. Zaczął jego budowę zatrzymując się najpierw na swoich zakładach wychowawczych. Zdawał sobie sprawę z tego, że istotą twórczego kierowania jest całościowe programowanie procesu rozwoju systemu wychowania, skupionego na najważniejszych potrzebach, samopoczuciu i losie dzieci oraz dorosłych ludzi, objętych działaniami budowanego systemu. Czerpał aspiracje z dobrze znanego sobie systemu wychowawczego św. Jana Bosko, wzbogacając go o własne komponenty. Utworzony przez siebie system nazwał systemem zapobiegawczym (uprzedzającym). Głosił, że: „przy użyciu metody uprzedzającej zaznajamia się młodzież z przepisami i regulaminem zakładu, lecz wszystkie starania i usiłowania wychowawców są przeważnie ku temu skierowane, aby wychowankowie znajdowali się zawsze w dzień i w nocy pod czujnym okiem kierownika zakładu lub któregoś z jego zastępców, którzy by jednak po ojcowski do nich przemawiali, służyli im za przewodników na każdym kroku i udzielali im stosownych rad i wskazówek”⁴¹.

38. Cz. Kustra, *Powściągliwość i praca w wychowaniu człowieka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2002, s. 298.

39. B. Markiewicz, *Przewodnik dla wychowawców młodzieży opuszczonej oraz wskazówki do rozwiązania kwestyi socyalnej*, t II, Miejsce Piastowe 1912, s. 257.

40. Cz. Kustra, *Powściągliwość i praca w wychowaniu człowieka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2002, s. 299.

41. Zob. B. Markiewicz, *Przewodnik dla wychowawców młodzieży opuszczonej oraz wskazówki do rozwiązania kwestyi socyalnej*, t. II, s. 307-313.

Od wychowawców przyjaznych Jego koncepcji zależało powodzenie proponowanych innowacji pedagogicznych. Dlatego też dla swojego programu wychowawczego Markiewicz określił model wychowawcy, opiekuna i swoistego terapeuty. „Pozostaje on bliski dzisiejszym koncepcjom osobowym, definiującym jego zadania, role, postawy i zachowania, jako obustronne, podmiotowe relacje wychowawczo-terapeutyczne. Te niewątpliwie prekursorskie, inspirujące dokonania myśli i praktyki bł. Bronisława polegają między innymi na tym, iż kładł on nacisk na zawsze doniosły, a współcześnie pogłębiony w teorii psychologicznej i wychowawczej, aspekt owej współzależności, wzajemnego „zmieniania” osobowości własnej – wychowanka i wychowawcy”⁴². Był przekonany, że aby wychowanie, ten niezwykły proces, ta niezwykła przygoda wychowania w ogóle mogła się rozpocząć, musi zaistnieć relacja osobista pomiędzy tym, który wychowuje, czyli jest wychowawcą, i tym, który jest wychowywany, a w tej relacji osobistej jednym z kluczy jest mistrzostwo wychowawcy⁴³. Widział wychowawcę, który winien być: „ojcem, matką, mistrzem, przyjacielem, dobroczyńcą po Bogu największym, sprawcą przyszłości wychowanków swoich, niepodzielnym, jednym słowem, wszystkim”⁴⁴.

Ks. Markiewicz podkreślał trzy cechy dobrego wychowawcy. Zaliczał do nich: nieskalanłość życia, uzdolnienia wychowawcze, dostateczną wiedzę i wykształcenie. Twierdził, że brak choćby jednego z tych warunków, zaprzecza mianu dobrego wychowawcy. Doświadcza tego nie tylko wychowawca, ale przede wszystkim wychowanek⁴⁵.

Według Niego wychowawca winien być osobą dojrzałą uczuciowo, potrafiącą obdarzać swych podopiecznych miłością proporcjonalną do ich potrzeb związanych z okresem rozwojowym. Powinien również w swoim życiu realizować stawiane innym wymagania. Wreszcie winien odznaczać się: dobrocią, cierpliwością, bezinteresownością, pracowitością i długomyślnością.

Wszystkie wyżej wymienione cechy wychowawcy wymagały pogłębionej formacji osobistej, która koncentrowała się wokół wartości religijnych, bo jak pisał Wielki Wychowawca: „Bez religii nie ma ani wychowania, ani pracy duchowej, ani moralności”⁴⁶. Wierzył, że wychowawca głęboko religijny może prowadzić młodego człowieka do wiary, religia, bowiem pomaga w hierarchii systemu wartości, daje bezpieczeństwo i zaufanie, pokazuje sens życia i prowadzi do poznania samego siebie.

Całościowe spojrzenie na system wychowawczy ks. Markiewicza dopełniają stosowane przez Niego metody wychowawcze, czyli określony sposób działania zmierzający do oczekiwanych, zgodnych z wcześniejszymi założeniami zmian. Zaliczamy do nich metodę wpływu osobistego, wpływu sytuacyjnego i samowychowanie.

42. Cz. Kustra, *Powściągliwość i praca w wychowaniu człowieka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2002, s. 306.

43. J. Zimny (red.) *Wychowanie ku wartościom*, Drukarnia Diecezjalna, Sandomierz 2006, s. 11-12.

44. B. Markiewicz, *Przewodnik dla wychowawców młodzieży opuszczonej*, t. I, Miejsce Piastowe 1911, s. 168.

45. Zob. B. Markiewicz, *Trzy słowa do starszych w narodzie polskim w setną rocznicę rozbioru ojczyzny*, Lwów 1887, s. 62.

46. Tamże, s. 62.

Znamienne jest to, że markiewiczowski system wychowawczy był niezwykle i niekonwencjonalny jak na czasy, w których powstał. Mocny znak na „jego charakterze wywarły cechy osobowe, zasady, wartości pedagogiczne i religijne reprezentowane przez twórcę”⁴⁷. Obok wielu niepowtarzalnych elementów jawią się dwa główne i najważniejsze dla systemu filary, a mianowicie: powściągliwość i praca. Powściągliwość rozumiana i stosowana była jako prostota, równość, godność, praca nad sobą. Praca natomiast w tym systemie nie była odczuwana jako przymus. Uwzględniała zamiłowania, zdolności, siły fizyczne dziecka, pozostawiając przy tym możliwość swobodnego jej doboru. Stanowiła o współudziale we wspólnocie. Ks. Markiewicz rozumiał realny i moralny sens pracy. Widział ją jako konieczność życiową niezbędną do formowania pełnej osoby człowieka. Wypowiada się na jej temat, pisząc: „Co się tyczy systemu wychowania naszego, przede wszystkim u nas jest w programie „praca duchowa” tj. dążąca do zbawienia duszy naszej przez życie nadprzyrodzone, potem „praca cielesna” czyli ręczna nakazana przez Boga, a wreszcie „praca umysłowa” jaką się wykonuje w szkołach rządowych, gdzie młodzież uczy się języków, nauk przyrodniczych, historii, geografii ect.”⁴⁸. Obok modlitwy i pracy swoistą rolę odgrywał wypoczynek, który także uwzględniał zamiłowania wychowanków i ich potrzeby rozwojowe. W jego ramach było miejsce na wycieczki, kontakt z przyrodą, teatr, chór, zespoły muzyczne, redagowanie własnej gazety. System wychowawczy ks. Markiewicza można zrekonstruować na podstawie jego dzieła „Przewodnik dla wychowawców młodzieży opuszczonej”, licznych artykułów zamieszczonych w miesięczniku „Powściągliwość i Praca”. „Ksiądz Markiewicz, podobnie jak Pestalozzi, czy niemieckie formacje wspólnot dziecięcych⁴⁹, w Polsce zaś Korczak, Lisiecki, Jeżewski, zbudował niejako autorski system wychowania resocjalizacyjnego, który zawiera elementy oryginalnej teorii i niepowtarzalnej praktyki”⁵⁰.

Omawiany system wychowawczy zakładał szczególny klimat wychowawczy, który „tworzył metody oparte na sile i wymowie słowa, empatycznego przekazu uczuć i wpływu wszechobecnego przykładu, postawy wykonawczej opartej na konsekwencji słów i czynów”⁵¹. Przyjęte w nim metody powiązane były z diagnostyką osobową i wychowawczą dziecka, które zostawało przyjęte do zakładu. Poznanie dziecka było punktem wyjściowym w zrozumieniu wielorakich dyspozycji wychowanka i podłożem do określenia celów wychowania. Diagnoza oparta była na obserwacji dokumentowanej na indywidualnych kartach wychowanka.

Zachodzące w systemie interakcje wychowawcze oparte były na w dużej mierze na religii, ale realizowały też „postulat świeckiego samowychowania, przekształcania się i samodoskonalenia nie tylko przez myśl i refleksję religijną”⁵². Zakłady wychowawcze

47. Cz. Kustra, *Powściągliwość i praca w wychowaniu człowieka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2002, s. 304.

48. B. Markiewicz, *List do Jana Nowickiego, z dnia 16.08.1910*, Archiwum Zgromadzenia Św. Michała Archaniola, Miejsce Piastowe, t. I, cz.1, s. 280.

49. Szkolne wspólnoty życia, pracy i nauki powstały na fali wielu eksperymentów „nowego wychowania” w wielu krajach Europy na przełomie XIX i XX wieku.

50. Cz. Kustra, *Powściągliwość i praca w wychowaniu człowieka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2002, s. 305.

51. Tamże, s. 305.

założone przez ks. Markiewicza charakteryzował duch optymizmu, wiary w wartość i sens życia, wiary w możliwości sprawcze człowieka. Wskazywały na wartość przyrody i dzieł rąk własnych. Realizowane w nich cele wychowawcze powiązane były z potrzebami życia. Był to nurt mocno wpisany w ówczesne realia życia społecznego i posiadał silny fundament moralny i religijny. „Katolickie społeczeństwo żyjące w Galicji żądało dla dzieci opuszczonych „chleba i nieba”⁵³.

Bł. Bronisław Markiewicz i swoją koncepcję oparł na mocnym fundamencie aksjologicznym, wyraźnie określając cele. Za pojęciem aksjologii idzie pojęcie wartości zakorzenionych w „naturze człowieka, jako osoby stworzonej przez Boga, w naturze człowieka, jako dziecka Bożego, i podążającego poprzez ziemskie życie ku Bogu, ku życiu wiecznemu, ku życiu z Bogiem. Kto tego nie uznaje, (...) popełnia podstawowy błąd, bo narusza naturę wychowanka”⁵⁴. Najważniejszym celem wychowania winno, więc być rozwinięcie w wychowanku zdolności do korzystania z przyjętych wartości w wolności, miłości i całej odpowiedzialności za siebie i innych⁵⁵.

Wychowanie aksjologiczne w systemie wychowawczym ks. Markiewicza polega na ukazaniu wychowankom celu ostatecznego, jakim jest osiągnięcie życia wiecznego – Boga. Ukazania zaś celu ostatecznego wiąże się z dążeniem człowieka do szczęścia. Ks. Markiewicz pisał, iż szczęśliwy jest ten człowiek, który szuka przede wszystkim Boga wyrzekając się wszystkiego z miłości dla Niego. Dla niego Bóg jest wszystkim, Jego ceni bardziej, aniżeli wszystkie majątki, zaszczyty, chwały⁵⁶. Zagadnienie wartości u ks. Markiewicza sprowadza się do stwierdzenia, że Bóg jest najwyższym celem i dobrem człowieka, a jednocześnie jest źródłem wartości. Uważał, że prawdziwie polskie wychowanie musi być odniesione do Boga, oparte na przeżywaniu jedności we wspólnocie wierzących i niewierzących.

Głównym celem działalności bł. Markiewicza było wychowanie chrześcijańskie młodego człowieka, który powinien stawiać w centrum swego życia Boga i osiągnięcie życia wiecznego. Całym życiem głosił, że dzieci należy wychowywać przede wszystkim dla nieba⁵⁷. Istotną sprawą było też przygotowanie młodego człowieka do życia w społeczeństwie, czyli do życia w rodzinie i państwie.

Pragnął wychowywać dzieci na ludzi o wielkich charakterach, gotowych życiem i odpowiedzialną pracą przyczynić się do podnoszenia z upadku umiłowaną Ojczyznę. Zakładając zakłady wychowawcze, chciał wychować młode pokolenie Polaków bogatych duchem i umysłem. Ideałem był dla niego człowiek zakorzeniony w chrześcijaństwie, o silnej i bogatej osobowości, samodzielny w działaniu, miłujący ojczyznę, rzetelny i solidny w pracy dla rodziny i kraju, gotowy do poświęceń, prosty, skromny, poprzestający na małym.

52. Cz. Kustra, *Powściągliwość i praca w wychowaniu człowieka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2002, s. 306.

53. Zob. W. Michułka, *Ksiądz Bronisław Markiewicz*, Londyn 1959, s. 66.

54. J. Zimny (red.) *Wychowanie ku wartościom*, Drukarnia Diecezjalna, Sandomierz 2006, s. 12.

55. Zob. K. Wrońska, *Osoba i wychowanie*, Kraków 2000, s. 89.

56. Zob. B. Markiewicz, *Ćwiczenia duchowne*, Michalineum, Marki-Struga 1995, s. 40.

57. Zob. B. Markiewicz, *Przewodnik dla wychowawców młodzieży opuszczonej oraz wskazówki do rozwiązania kwestyi socjalnej*, t. II, Miejsce Piastowe 1912, s. 275.

Innymi słowy ks. Bronisław Markiewicz w swoich zamierzeniach wychowawczych pragnął „wychować miliony opuszczonych dzieci na chrześcijan powściągliwych i pracowitych, bo nie brak zarobków i chleba jest przyczyną nędzy dzisiejszej na świecie, ale raczej brak powściągliwości i pracowitości”⁵⁸.

Celem markiewiczowskiego wychowania opartego na systemie prewencyjnym było wychowanie mocnych charakterów, które rozumiał, jako „taki hart duszy, którego podstawą jest nieugięta moc woli”⁵⁹.

Uważał, że chrześcijanin o mocnym charakterze będzie tworzył cywilizację miłości, będzie tworzył wspólnotę o cieplej rodzinnej atmosferze. Obok aspektu religijnego i moralnego ważnym elementem systemu wychowawczego była wspólnota, której istota leżała w życiu pomiędzy dziećmi i tworzeniu wraz z nimi cieplej, rodzinnej atmosfery.

Bł. Bronisławowi Markiewiczowi leżało na sercu również wychowanie dzieci w duchu patriotycznym. Postulował wychowanie, które prowadziłyby młode pokolenie do wierności Ojczyźnie poprzez spełnianie zbiorowego obowiązku wobec Niej oraz podejmowanie pracy, jako celowej działalności dla dobra jednostki, innych ludzi i narodu, jako całości⁶⁰.

Widział swoich wychowanków, jako ludzi obowiązkowych i rzetelnych, o chotnie pracujących dla kraju, bo jak twierdził tylko tacy ludzie mogą być przyszłością narodu⁶¹.

Mieli to być ludzie o wysokiej osobistej kulturze, wrażliwi, zwracający uwagę na estetykę, przyjaźnie nastawieni do przyrody. Była dla Niego ważna również samodzielna aktywność wychowanków przygotowująca ich do samokształcenia. Dostrzegał także potrzebę wychowania fizycznego. Stwarzał warunki do szeroko rozumianego ruchu na świeżym powietrzu. Zdrowiu i tężyznie miały służyć liczne wycieczki i rajdy.

System wychowawczy ks. Bronisława Markiewicza jest obecnie nadal aktualny. Pokrywa się z dzisiejszymi oczekiwaniami Kościoła i społeczeństwa. Realizacja tej koncepcji nie jest jednak łatwa i wymaga wielu umiejętności nie tylko pedagogicznych, ale także psychologicznych. Wśród nich można wymienić następujące: umiejętność poznawania i diagnozowania wychowanków oraz dobór odpowiednich do wyników diagnozy działań pedagogicznych i psychologicznych. Stawia ona wysokie wymagania osobowościowe wychowawcom. Wymaga od nich cierpliwości, opanowania, pozytywnego nastawienia do dziecka, jego bezwarunkowej akceptacji.

W wychowaniu ks. Markiewicz uwzględniał niemal wszystkie czynniki warunkujące dojrzałą osobowość człowieka.

58. Archiwum Zgromadzenia t. I, s. 145. Zob. R. Stojęcka-Zuber, *System wychowawczy ks. Bronisława Markiewicza*, Michalineum, Marki 2001, s. 29.

59. B. Markiewicz, *Przewodnik dla wychowawców młodzieży opuszczonej oraz wskazówki do rozwiązania kwestyi socyalnej*, t. II, Miejsce Piastowe 1912, s. 267.

60. Zob. Cz. Kustra, *Podstawy michalickiego systemu wychowania*, Michalineum, Marki 2009, s. 140.

61. Zob. R. Stojęcka-Zuber, *System wychowawczy ks. Bronisława Markiewicza*, Michalineum, Marki 2001, s. 23.

62. Zob. F. Ochała, P. Prusakiewicz, K. Radzik, *Ojciec*, Wspólnota MICHAEL, Kraków 1999, s. 62-63.

Bł. Markiewicz budował system wychowawczy na wartościach religijnych. Był kapłanem, wychowawcą rozkochanym w młodzieży, dlatego całą formację opierał na wartościach chrześcijańskich⁶². Główną zasadą przestrzeganą w jego zakładach była zasada miłości: ks. Markiewicz twierdził, że miłością można więcej dokonać, aniżeli surowością. „Kierował się dewizą, że wychowanie jest sprawą serca”⁶³. Uważał, że kochające serce wychowawcy prowadzi prawdziwego wychowawcę i pomaga rozwiązać trudne sytuacje we właściwy sposób opierając się na zdrowym rozsądku i głębokiej wierze – dwóch filarach ważnych zarówno dla wychowanka jak i wychowawcy.

W swoim systemie stosował metodę prewencyjną zamiast karcącej. System prewencyjny pozwalał wykształcić uczciwych ludzi zaangażowanych chrześcijan, żyjących zgodnie z zasadami wiary, nadziei i miłości. Zasada religijności, u ks. Markiewicza była nie tylko motywacją, lecz również celem wychowania jednoczącą cały proces.

Obecnie coraz częściej można spotkać się z poglądami, gdzie wartości moralne mają charakter względny. Czasy współczesne charakteryzuje relatywizm wartości moralnych – zacieranie się granicy między dobrem, a złem. Dlatego też w sposób szczególny aktualne są metody wychowawcze oparte na fundamencie wiary i chrześcijańskiej moralności. Potrafią one przeciwstawić się narastającym napięciom konfliktom między tym, co duchowe, a tym, co materialne.

Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis* Soboru Watykańskiego II w sposób jasny przedstawia rozumienie, cele i ukierunkowanie procesu wychowania. Podkreśla, że wychowanie nie dotyczy tylko człowieka młodego, ale dotyczy w ogóle człowieka i całej jego egzystencji. Jak sam termin wskazuje – wychowywać to znaczy wydobywać na, zewnątrz, co oznacza zwracać uwagę na to, co wewnątrz, odkrywać, rozwijać i doprowadzać do dojrzałości, a z czasem do coraz większego poczucia odpowiedzialności za wysiłek wkładany w kształtowanie własnego życia i dążenie do coraz większej wolności. Wychowanie całościowe to również zagadnienie zależności człowieka od Boga. Wierzący chrześcijanin wie, że ostatecznym wymiarem jego życia jest Jezus Chrystus. „Otwartość więc na transcendencję oznacza akceptację Osoby Boskiej, która zstąpiła na ziemię, aby przyjąć naturę ludzką. Oznacza też przyjęcie prawdy, która nadaje inne znaczenia naturze człowieka i otwiera go na inny wymiar. Transcendencja to rzeczywistość, która przekracza człowieka. Jezus Chrystus, Syn Boży, przyjął ludzką naturę i złączył się z każdym człowiekiem. Oznacza to, że każda osoba ma znaczenie, prawdziwe imię i niepowtarzalne oblicze w Jezusie Chrystusie. Prawda ta odnosi się do każdego człowieka, ponieważ Chrystus objawił każdemu, kim jest Bóg.”⁶⁴. W związku z tym w procesie wychowania nie można pominąć wymiaru duchowego i traktować go jako drugorzędny w stosunku do wymiaru intelektualnego, wolitywnego i afektywnego. Dojrzewanie w wymiarze ludzkim winno zatem iść w parze z dojrzewaniem duchowym. Zadaniem wychowania chrześcijańskiego jest doprowadzenie do tego, by te dwa wymiary przenikały się wzajemnie i współdziałały w działaniu⁶⁵.

63. Kustra Cz., *Podstawy michalickiego systemu wychowania*, Michalineum, Marki 2009, s. 53.

64. Pilch T. Pilch [red. nauk. i przewodn. kom. red.], *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, Wydawnictwo Akademickie „ŻAK”, t. IV, Warszawa 2005, s. 333.

65. Zob. Tamże, s. 331-333.

W praktyce wychowawczej bł. Bronisława Markiewicza wychowanie chrześcijańskie, czyli w wierze i do wiary było wpisane w całość wychowania. Integrowało życie z wiarą. „Głównym założeniem wychowania w wierze i dla wiary było u ks. Markiewicza zbawienie chłopców. Ten jego wewnętrzny niepokój wypływał z troski o ich dobro. Otwarcie i z odwagą stawiał Chrystusa jako ideał „nowego człowieka”. Jest to wzór dla wychowawców i wychowanków. Zaś posługiwanie się metodą uprzedzającą jest zarezerwowane chrześcijaninowi: „Tylko chrześcijanin może się posługiwać tą metodą ze skutkiem pomyślnym, ona bowiem opiera się na miłości chrześcijańskiej, która łaskawa jest i cierpliwa, wszystko znosi i wszystkiego się spodziewa (por. 1 Kor 13, 1-8)”⁶⁶. Ks. Markiewicz często mawiał, że „nie chodzi o to, przez kogo Bóg będzie pochwalony, ale tylko o to, aby był pochwalony przez kogokolwiek w jak największym stopniu”⁶⁷. Tym, co wyróżniało pedagogikę ks. Bronisława od metod wychowawczych XIX wieku, było realistyczne podejście do wiary i przyjęcia jej konsekwencji w praktyce.

66. Kustra Cz., *Podstawy michalickiego systemu wychowania*, Michalineum, Marki 2009, s. 45.

67. Groch B. (Prof.), *Ks. Bronisław Markiewicz. jego dzieło oraz przepowiednie o przyszłości Polski (w dwudziestopięciolecie jego zgonu)*, Drukarnia Towarzystwa Św. Michała Archanioła, Miejsce Piastowe 1937, s. 32.

Charakterystyka
programu

Założenia programu

Program został opracowany według koncepcji wychowawczej bł. Bronisława Markiewicza, która sięga do chrześcijańskiej pedagogiki personalistyczno-egzystencjalnej. Zawiera cele, sytuacje i światopogląd zbudowany na wartościach chrześcijańskich. Cały zaś proces wychowania jest realizowany według Podstawy Programowej: Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego i Podstawy Programowej Katechezy Kościoła Katolickiego w Polsce, opracowanej przez Konferencję Episkopatu Polski podczas 351. zebrania plenarnego w Warszawie w dniu 8 marca 2010 roku.

Zgodnie ze współczesnymi nurtami wychowania przyjęty przez bł. Bronisława Markiewicza system wychowawczy można zaliczyć do chrześcijańskiej pedagogiki personalistyczno-egzystencjalnej. Jest to koncepcja wychowania, która akcentuje wychowanie do życia w prawdzie o sobie i świecie⁶⁸. Chodzi tu o pewnego rodzaju triadę w rozumieniu prawdy: zarówno wobec siebie, bliźnich i Boga samego. W personalistyczno-egzystencjalnej koncepcji człowieka istota ludzka z natury jest niejako otwarta na te trzy płaszczyzny realizacji swojego człowieczeństwa⁶⁹.

Humanizm chrześcijański znajduje swoje oparcie w Bogu – Absolucie⁷⁰, w myśl tego, iż „człowiek wewnętrzny dąży do harmonii swych władz i podporządkowania ich wartościom najwyższym, czyli Bogu i pełni człowieczeństwa”⁷¹. Tak, więc teoria jak i praktyka pedagogiki chrześcijańskiej „nie poprzestaje na jedynie zewnętrznych aktach religijnych u wychowanków, lecz sięga do wewnętrznej głębi, do rdzenia ich osoby, do egzystencji. Stawia sobie za podstawowe zadanie wychowawcze pomoc w otwieraniu się na głębię istoty, by człowiek dobrowolnie poddał się kierownictwu Boga”⁷².

Personalizm jest ważnym kierunkiem we współczesnej filozofii, a także znaczącym i wymagającym nurtem w naukach o wychowaniu. Obejmuje wszystkie te teorie pedagogiczne, które wskazują na osobę, jako istotę autonomiczną, rozumną i posiadającą swoją godność. Elementem tworzącym personalizm jest zatem uznanie zdolności osoby ludzkiej do miłości oraz samoświadomości, co stanowi niepowtarzalną wartość wobec wszystkich innych wartości materialnych, struktur ekonomicznych, społecznych i politycznych.

Na gruncie pedagogicznym personalizm i humanizm rozwinął Jacques Maritain, który odkrył idee personalistyczne u św. Tomasza z Akwinu. Uważał on, że za godno-

68. S. Dziekoński, *Rozwój wychowawczej myśli Kościoła na przestrzeni ostatnich wieków*, Warszawa 2004, s.56.

69. Zob. J. Tarnowski, *Wychowanie do autentyczności*, [w:] *Chrześcijanin w świecie*, 1974, nr 29/3, s. 70-71.

70. Zob. J. Tarnowski, *Jak wychowywać*, Warszawa 1993r., s. 69-70.

71. W. Granat, *Personalizm chrześcijański*, Teologia osoby ludzkiej, Poznań 1985, s. 570.

72. J. Tarnowski, *Jak wychowywać*, Warszawa 1993, s. 8.

ścią osoby idą jej prawa zarówno ludzkie, jak i obywatelskie, społeczne i gospodarcze. W Polsce przedstawicielem chrześcijańskiej pedagogiki personalno-egzystencjalnej jest ks. profesor Janusz Tarnowski. Za Klausem Schaller'em, twierdzi, że wychowanie to „sposoby i procesy, które istocie ludzkiej pozwalają odnaleźć się w swoim człowieczeństwie”⁷³. Celem wychowania jest, według niego, rozbudzanie duchowości dziecka przy pomocy dialogu i autentyzmu wychowawcy. Zauważa, iż potrzeba dialogu i ludzi autentycznie dialogujących jest jednocześnie odpowiedzią na wołanie ludzi współczesnych o „mistrza”. Niewątpliwie takim „mistrzem” jest bł. Bronisław Markiewicz, który otworzył swoje serce na dzieci szczególnie biedne i opuszczone i swoim życiem pokazał, że ten wychowuje i kocha, kto wskazuje wychowankom na wyższe ideały i towarzyszy na trudnej drodze codziennego dojrzewania życiowych decyzji, a tym samym kieruje się zasadą, że człowiek jest powołany do życia w prawdzie i miłości, a zarazem, że każdy urzeczywistnia siebie przez bezinteresowny dar z samego siebie.

Chrześcijańskie wychowanie rozumiane jako spotkanie ma dwa wymiary: wertykalny – odnoszący się do Boga, Chrystusa i horyzontalny – ujawniający relacje międzyludzkie. W każdym człowieku ukryte jest dobro, piękno i Bóg, dlatego w wychowaniu nie można pomijać religijności człowieka, która jest jego naturą.

Wartościami stojącymi u podstaw wychowania w pedagogice personalistycznej są: „prawda i miłość, dobro i piękno, wiara i nadzieja, wierność i odpowiedzialność, a także świętość i zbawienie”⁷⁴. Żaden wychowanek nie może stać się dojrzałym człowiekiem bez respektowania prawdy, która nie jest wartością jedyną i wystarczającą. Warunkiem pełnego rozwoju jest „nie tylko odkrycie prawdy o samym sobie i o świecie zewnętrznym, ale także przyjęcie siebie i innych z miłością, z cierpliwością, przyjaźnią i troską. Wartością jest jednak nie jakakolwiek miłość, lecz miłość, jakiej uczy Chrystus. Jest to miłość, która nie utożsamia się z uczuciem. Miłość, która stawia wymagania, która cieszy się dobrem oraz mobilizuje w obliczu zła czy słabości. Miłość, która oznacza decyzję, by aktywnie troszczyć się o dobro własne i innych ludzi”⁷⁵.

Założeniem niniejszego programu jest więc próba dotarcia do najgłębszych pokładów człowieczeństwa, wyrażająca się w otwarciu na siebie, Boga i drugiego człowieka.

73. J. Tarnowski, *Jak wychowywać*, Warszawa 1993, s. 64.

74. M. Dziewiecki, *Wychowanie w dobie ponowoczesności*, Jedność, Kielce 2005, s. 158.

75. Tamże, s. 160.

Cel programu

Cały system wychowawczy bł. Bronisława Markiewicza zmierzał do pełnego rozwoju osobowości wychowanka po to, by osiągnął cel ostateczny – zbawienie wieczne i służył dobru społeczeństwa, w którym ma żyć i rozwijać się.

Celem programu wychowawczego według koncepcji wychowawczej bł. Bronisława Markiewicza jest zatem najszerszej pojęte dobro dziecka, a więc jego wszechstronny rozwój i zbawienie wieczne budowane na fundamencie relacji wychowanka do siebie samego, Boga i drugiego człowieka, a więc wychowanie wielkich charakterów⁷⁶. Tak postawiony cel wymaga głębokiej formacji osoby ludzkiej w celu urzeczywistnienia pełnych możliwości jednostki, tak, aby mogła być dobrze uformowana, intelektualnie kompetentna, podatna na osobowy wzrost, religijna, kochająca i oddana szzerzeniu sprawiedliwości w ofiarnej służbie innym⁷⁷.

Spojrzenie na wychowanie w świetle celu ostatecznego, jakim jest zbawienie wieczne, pokazuje, iż na człowieka nie można patrzeć tylko ze względu na niego samego, ale zawsze w relacji do Boga. Wychowanie skierowane ku celom najwyższym umożliwia wychowankowi spotkanie z Bogiem oraz wejście w relację miłości. Bł. Bronisławowi Markiewiczowi zależało na wychowaniu dzieci według zasad wiary katolickiej. Miał o temu służyć uczestnictwo wychowanków od najmłodszych lat w praktykach religijnych. Pisał: „Ponieważ cel ostateczny człowieka jest złożony w wieczności, dlatego młodzież nasza przede wszystkim uczy się codziennie religii i ćwiczy w modlitwie i w innych środkach zbawienia. Sekretem naszego wychowanie jest religia w czyn wprowadzona ze wszystkim, co ma w sobie najdoskonalszego, to jest z zaparciem wewnętrznym, spowiedzią częstą, komunią”⁷⁸. W tak pojętym wychowaniu wychowawca ma aktywnie uczestniczyć w procesie wychowania, wskazując przykładem własnego życia na Boga – najwyższą wartość.

Bł. Bronisław Markiewicz patrzył całościowo na powierzonych sobie wychowanków, respektując ich godność wynikającą z faktu dziecięctwa Bożego. Kierując się filozofią chrześcijańskiego personalizmu, twierdził, że wychowanie winno być zakorzenione w wartościach religijnych i moralnych, ale nie powinno się na nich zatrzymywać. Uważał, że „różne są rodzaje dobrego wychowania dzieci, bo różne są zdolności, usposobienia, stany i powołania ludzi. Najlepszym jednak jest to wychowanie, które się stosuje do osobowości każdego dziecka, do jego wieku, uzdolnienia, zdrowia, warunków życia

76. Zob. B. Markiewicz, *Wychowanie wielkich charakterów*, PiP 3/1900 nr 4, s. 25-27.

77. Zob. Cz. Kustra, *Podstawy michalickiego systemu wychowania*, Michalineum, Marki 2009, s. 11.

78. B. Markiewicz, *Praktyczny kierunek wychowania w Zakładach Towarzystwa „Powściągliwości i Pracy”*, PiP 3 (1900) nr 3, s. 18.

79. B. Markiewicz, *Przewodnik dla wychowawców młodzieży opuszczonej*, t. I, Miejsce Piastowe 1911, s. 225.

80. Tamże, s. 171.

i przeznaczenia na tym świecie i w wieczności⁷⁹. Był przekonany, że wartość człowieka mierzy się nie tym, co człowiek „ma”, ale tym, „kim jest”. Liczy się więc dobro osoby. Kierując się poczuciem odpowiedzialności za powierzonych wychowanków, konieczne jest więc takie wychowanie, które zmierza do jak najwyszczególniejszego rozwoju osobowości. Uważał, że jest ono „formą, w której wyrabia się umysłowy, moralny i religijny kształt człowieka”⁸⁰. Przeciwny był hamowaniu samodzielności i własnej aktywności wychowanków. Pisał: „Nie dość jest jednak rządzić, kierować dziećmi tak, jak się manewruje pułkami żołnierzy na prawo lub na lewo; trzeba je poznawać, rozumieć, oceniać, pozwalać im rozwijać swobodnie swój umysł, a przy tym, trzeba rozważać, co się odbywa w tych główkach i serduszkach, co myślą i jak myślą te drobne istotki, które kręcą się po domu i siadają przy wspólnym stole, jakie w nich wyobrażenia i myśli kiełkują?”⁸¹. Podkreślał, że zadaniem wychowawcy jest pomoc człowiekowi w procesie jego samokształcenia oraz towarzyszenie w poszukiwaniu jego człowieczeństwa. Potwierdzeniem właściwego rozwoju wychowanków miała być zatem umiejętność przyjęcia i pokochania siebie i innych oraz świadomość zdolności do miłości, altruizmu, własnej twórczości, poczucia piękna. Wiedział, że aby to osiągnąć potrzeba najpierw zapewnić dziecku w optymalnym stopniu poczucie bezpieczeństwa, pomóc w zobaczeniu własnej wartości, tego, że życie ma sens oraz w zrozumieniu własnych doświadczeń i doświadczeń innych. Potrzeba także ukazania dobrych wzorców osobowych, autorytetu, a co za tym idzie jasnych zasad postępowania⁸².

Bł. Bronisław Markiewicz znacznie wyprzedził swoją epokę, zawierając w swej myśli wychowawczej i dziele, jakie podjął to, na co wskazuje Raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji do spraw Edukacji dla XXI wieku – Edukacja jest w niej ukryty skarb, opracowany w 1998 roku. Według niego edukacja, aby spełnić w całości swoją misję winna „organizować się wokół czterech aspektów kształcenia, które przez całe życie będą niejako dla każdej jednostki filarami jej wiedzy: uczyć się aby wiedzieć (...); uczyć się aby działać (...); uczyć się, aby żyć wspólnie (...); wreszcie, uczyć się, aby być”⁸³. Koncepcja ta winna umożliwiać każdej jednostce „odkrywanie, pobudzanie i wzmocnienie jej potencjału twórczego – ujawnić skarb ukryty w każdym z nas”⁸⁴. Takie rozumienie edukacji pozwala na jej odejście od nastawienia tylko i wyłącznie na osiąganie rezultatów i zwrócenie się ku traktowaniu jej w sposób integralny, mający na celu spełnienie się jednostki, która uczy się, aby być.

Cały system wychowawczy bł. Bronisława Markiewicza skierowany na życie człowieka rozciągające się na płaszczyźnie Bosko – ludzkiej, oparte na relacji człowieka do Boga, drugiego człowieka i samego siebie wyznacza cel niniejszego programu, którym jest wszechstronny rozwój wychowanków prowadzący go do zbawienia wiecznego, realizowany przez działania zawarte w hasłach: „Któż jak Bóg” i „Powściągliwość i Praca”.

81. B. Markiewicz, *Rozwój serca i umysłu dzieci*, Pip 5 (1902) nr 10, s. 74.

82. Zob. M. Rościszewska-Woźniak, *Dobry start przedszkolaka*, Żak, Warszawa 2010, s. 10.

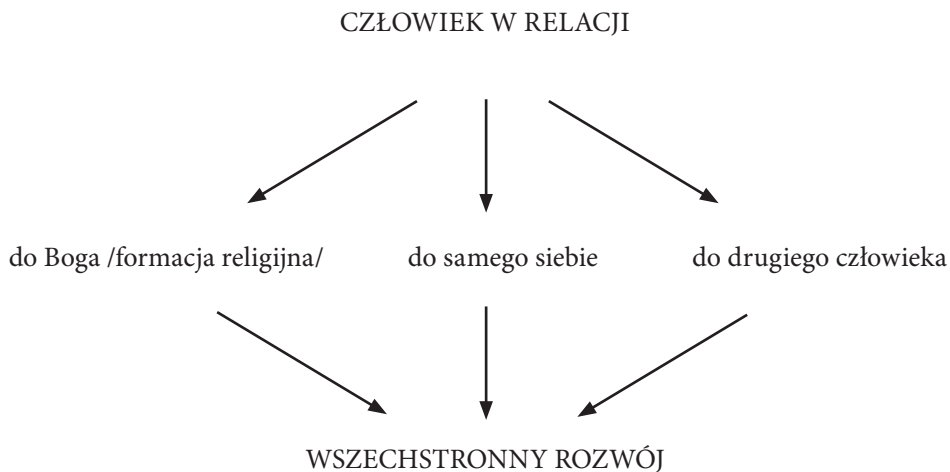
83. J. Delors (red.), *Raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji do spraw Edukacji dla XXI wieku – Edukacja jest w niej ukryty skarb*, SOP, UNESCO, Warszawa 1998, s. 85.

84. Tamże, s. 86.

Zatem cel jaki stawia sobie „Program wychowania przedszkolnego według systemu pedagogicznego bł. Bronisława – Kosz malin” jak najbardziej wpisuje się w wymagania stawiane współczesnej pedagogice.

Schematyczne ujęcie celu programu:

Najszerzej pojęte dobro dziecka

Cały system wychowawczy zmierza do pełnego rozwoju osobowości wychowanka dla osiągnięcia ostatecznego celu i dla dobra społeczeństwa, w którym ma on żyć i się rozwijać.

↓

ZBAWIENIE WIECZNE

Podstawy opracowania programu

Podstawę do opracowania programu autorskiego stanowiły: teoretyczne przesłanki pedagogiki personalistyczno-egzystencjalnej, koncepcja pedagogiczna bł. Bronisława Markiewicza, charyzmat Sióstr Michalitek, którym jest służba biednym i opuszczonym dzieciom, tradycyjna i współczesna praktyka, i wiedza pedagogiczna, Podstawa programowa wychowania przedszkolnego dla przedszkoli i oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych zawarta w Rozporządzeniu MEN z dnia 23 grudnia 2008 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz treści wynikające z zasad wiary chrześcijańskiej zgodnie z Podstawą Programową Katechezy Kościoła Katolickiego w Polsce, opracowanej przez Konferencje Episkopatu Polski podczas 351. zebrania plenarnego w Warszawie w dniu 8 marca 2010 roku.

Program, o którym mowa, zawiera treści odpowiadające wszystkim obszarom wychowawczo-dydaktycznym określonym przez Podstawę Programową Wychowania Przedszkolnego i łączy je z treściami religijnymi.

Program wychowawczy według koncepcji pedagogicznej bł. Bronisława Markiewicza łączy zasady wychowawczo-pedagogiczne stosowane przez ks. Bronisława z osiągnięciami i wskazaniem współczesnej pedagogiki.

W wielu miejscach ukazuje aktualność metod wychowawczych proponowanych i realizowanych w wychowaniu dzieci przez bł. Markiewicza przeszło 100 lat temu, a obecnie preferowanych i pożądanym w wychowaniu. Program zawiera własną misję i wizję działalności opiekuńczo-wychowawczej wobec dzieci w wieku przedszkolnym. Jasno określa sylwetkę wychowanka, która jest potrzebna i wręcz pożądana we współczesnym świecie pełnym chaosu, zabiegania i utraty życia według wartości chrześcijańskich.

Wychowanie przedszkolne
i jego specyfika

Cele wychowania przedszkolnego w odniesieniu do dziecka wg współczesnej pedagogiki oraz wg nauczania błogosławionego Bronisława Markiewicza

Proces wychowawczo-dydaktyczny, w tym także proces wychowania przedszkolnego, zmierza do ukształtowania pożądanych postaw i związanego z nimi systemu wartości oraz nabycia przez dziecko wiedzy i określonych umiejętności. Wychowanie przedszkolne w nawiązaniu do współczesnej psychologii, a zwłaszcza psychologii humanistycznej winno akcentować wartość osoby dziecka uwzględniając indywidualną drogę jego rozwoju oraz środowiska, w którym przebywa.

Podstawą planowania wszelkich celów edukacyjnych wychowania przedszkolnego powinna być wiedza o dziecku, jego doświadczeniach, zainteresowaniach, potrzebach, a przede wszystkim dokładne poznanie poziomu aktualnego rozwoju i określenie rozwoju potencjalnego.

Niniejszy program wychowania przedszkolnego odwołuje się do podstawy programowej zatwierdzonej przez MEN i odnoszącej się do wszystkich obszarów działalności edukacyjnej przedszkola (Dziennik Ustaw z dnia 15 stycznia 2009 roku nr 4, poz. 17), która w następujący sposób formułuje nadrzędne cele wychowania:

„Celem wychowania przedszkolnego jest:

- 1) wspomaganie dzieci w rozwijaniu uzdolnień oraz kształtowanie czynności intelektualnych potrzebnych im w codziennych sytuacjach i w dalszej edukacji;
- 2) budowanie systemu wartości, w tym wychowanie dzieci tak, żeby lepiej orientowały się w tym, co jest dobre, a co złe;
- 3) kształtowanie u dzieci odporności emocjonalnej koniecznej do racjonalnego radzenia sobie w nowych i trudnych sytuacjach, w tym także do łagodnego znoszenia stresów i porażek;
- 4) rozwijanie umiejętności społecznych dzieci, które są niezbędne w poprawnych relacjach z dziećmi i dorosłymi;
- 5) stwarzanie warunków sprzyjających wspólnej i zgodnej zabawie oraz nauce dzieci o zróżnicowanych możliwościach fizycznych i intelektualnych;
- 6) troska o zdrowie dzieci i ich sprawność fizyczną; zachęcanie do uczestnictwa w zabawach i grach sportowych;
- 7) budowanie dziecięcej wiedzy o świecie społecznym, przyrodniczym i technicznym oraz rozwijanie umiejętności prezentowania swoich przemyśleń w sposób zrozumiały dla innych;
- 8) wprowadzenie dzieci w świat wartości estetycznych i rozwijanie umiejętności wypowiadania się poprzez muzykę, małe formy teatralne oraz sztuki plastyczne;

- 9) kształtowanie u dzieci poczucia przynależności społecznej (do rodziny, grupy rówieśniczej i wspólnoty narodowej) oraz postawy patriotycznej;
- 10) zapewnienie dzieciom lepszych szans edukacyjnych poprzez wspieranie ich ciekawości, aktywności, samodzielności, a także kształtowanie tych wiadomości i umiejętności, które są ważne w edukacji szkolnej.”

„Program wychowania przedszkolnego nawiązuje również do Podstawy Programowej Katechezy Kościoła Katolickiego w Polsce opracowanej przez Konferencję Episkopatu Polski podczas 351. zebrania plenarnego w Warszawie w dniu 8 marca 2010 roku. Zaleca ona, by „w inicjowanych procesach wychowania w duchu wiary pomóc małemu dziecku spotkać Boga w konkretnych wydarzeniach i ludziach ze swego otoczenia, a następnie, by dziecko wyraziło to doświadczenie przed Bogiem w modlitwie. Treści religijne winny być zatem związane ze stawianymi przez dziecko pytaniami, nawiązującymi do codziennych doświadczeń. Wówczas udzielane odpowiedzi będą naturalnym wyjaśnieniem zdobywanych doświadczeń i drogą do odkrywania, poznawania i ukochania Boga”⁸⁵.

„W praktyce wychowawczej Zgromadzenia Sióstr Św. Michała Archanioła, wychowanie w wierze i do wiary winny być wpisane w całość kształtu wychowania. Proces markiewiczowskiego wychowania integruje życie z wiarą. Zachowania i działania młodych uzasadnione są prawami Ewangelii, która stanowi inspirację do podejmowania egzystencjalnych wysiłków”⁸⁶.

Program wychowawczy według myśli pedagogicznej ks. Bronisława Markiewicza jest zatem programem akcentującym w sposób szczególny wychowanie w duchu wartości chrześcijańskich, stąd wszystkie wymienione wyżej cele są nimi przeniknięte i do nich się odwołują. W całości procesu wychowawczego występują się treści religijne dotyczące wyznawanej wiary i związane z nimi praktyki i tradycje.

Wychowanie w duchu wartości chrześcijańskich realizowane w ramach wychowania przedszkolnego wymaga szczególnej współpracy z rodzicami, deklarującymi się jako osoby wierzące i praktykujące oraz gotowe do współuczestnictwa w procesie wychowawczo-dydaktycznym. W swym działaniu wychowanie również nie może, w myśl chrześcijańskiej pedagogiki personalistycznej, pomijać tego, kim jest człowiek. „Aby wychowywać człowieka trzeba go znać (...) Dziecko obdarzone jest ogromnym potencjałem bycia człowiekiem. Odczytanie tego potencjału, czyli wszystkich możliwości, jakie kryje w sobie dziecko, idzie w parze z poznaniem człowieka”⁸⁷.

Ks. Bronisław Markiewicz w pełni wpisał swój system wychowawczy w te założenia traktując swoich wychowanków całościowo i respektując ich godność wynikającą z faktu dziecięctwa Bożego. Wychowawców często zachęcał do cierpliwości. Mówił do nich: „każdy chłopiec przyjęty do nas, choćby najuboższy i powiedzmy „najgorszy” to dziecko Boga, najwyższego króla i największego dobrodzieja; On go skierował do nas, abyśmy zrobili z niego chrześcijanina sposobnego do królestwa niebieskiego, byśmy użyli całego sposobu naszej miłości i cierpliwości, by i to dziecko nie zginęło docześnie i wiecznie.

85. Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa Programowa Katechezy Kościoła Katolickiego w Polsce*, WAM, Kraków 2010, s.17.

86. Cz. Kustra, *Podstawy michalickiego systemu wychowania*, Michalineum 2009, s. 44.

87. J. Dobrzyńska, *Pedagogika personalistyczna*, Wychowawca 7 (1999) nr 9, Kraków, s. 23.

Czy nie zdobędziemy się dla Boga na to, co byśmy uczynili dla króla ziemskiego lub jakiejś osoby wpływowej?⁸⁸

Biorąc pod uwagę zasady przyjęte przez ks. Bronisława Markiewicza w wypracowanym przez niego systemie wychowawczym i kierując się wytycznymi zawartymi w podstawie programowej, niniejszy program ma prowadzić dzieci do:

1. Wychowania religijnego „Któż jak Bóg”
2. Wychowania przez pracę i do pracy
3. Wychowania do powściągliwości (wychowanie moralne)
4. Wychowania mocnego charakteru
5. Wychowania do miłości
6. Wychowania patriotycznego

Czyni to, opierając się na zasadach „Któż jak Bóg” i „Powściągliwość i Praca”, które bł. Markiewicz uczynił hasłami założonych przez siebie Zgromadzeń Zakonnych i fundamentem systemu wychowawczego opartego na miłości Boga i bliźniego oraz na życiu powściągliwym i pracowitym.

88. W. Michułka, *Ks. Bronisław Markiewicz*, Londyn 1959, s. 306.

Bł. Bronisław Markiewicz swoim życiem, a także w pozostawionych przez siebie pismach wskazywał, iż gorliwość o chwałę Bożą jest najwyższą i najpierwszą powinnością każdego chrześcijanina⁸⁹. Bogu przyznawał najwyższą wartość, bo Bóg jest „Doskonały, Najświętszy, Najmędrszy, Wszechobecny, Najsprawiedliwszy, Nieśmiertelny i Niewidzialny, Dobry”⁹⁰. To Bóg nieustannie wyraża swoją miłość do człowieka zapraszając do dialogu, do powierzenia się Jemu. „Pan Bóg jakkolwiek zapełnia wszechświat, to jednak w duszy naszej ma jakby swój tron i przebywa w niej jak w świątyni”⁹¹. Dlatego głównym naszym zadaniem jest być przy Nim, dziękować i służyć Mu, zwracając się do Niego z sercem dziecka w licznych potrzebach duszy i ciała „wszak On jest Wszechmocny i Najdobrośliwszy Pan, Ojciec nasz”⁹².

Ks. Markiewicz rozumiał wiarę jako zasadniczą postawę człowieka wobec Bożego Objawienia, która wzywa do świętości. Często wyrażał pragnienie świętości: „Ja jako kapłan przyjąłem na się zobowiązanie zostania świętym”⁹³. Wiedział, że świętość to doskonała miłość Boga. Twierdził, że pojmowanie wiary tylko i wyłącznie jako przyłgnięcia do Boga jest niepełne. Potrzeba intelektualnego poznania prawd objawionych, gdyż w akcie wiary zaangażowany jest cały człowiek. Wiara jest łącznikiem między tym, co ziemskie, a tym, co nadprzyrodzone. Ks. Markiewicz wskazywał na to, że wiara jest egzystencjalnym przyłgnięciem do Boga. Mówił, że „ludzie nie posiadający w sobie łaski wiary, są kalekami duchowymi nie mogącymi stać o własnych siłach oraz biedakami niewidomymi, którym nieustannie grozi nieszczęście, upadek, potknięcie się, a nawet przepaść i śmierć duchowa. Cała ludzkość bez wiary w Boga, bez religii, kościoła jest jak rzecz nieposiadająca czegoś istotnego, np. jak ptak bez powietrza, czy drzewo bez korzenia, ziemia bez deszczu, ryba bez wody. Zaś szkoła, w której nie ma wiary w Boga to hodowla roślin i kwiatów bez słońca przy sztucznym świetle zimnego oleju”⁹⁴. Pokazywał, że wiara żywa pozwala patrzeć na wszystko oczami Boga i o taką wiarę modlił się i troszczył nie tylko w swoim życiu, ale i w życiu powierzonych sobie wychowanków. Ubolewał nad tym, że „w dzisiejszych czasach rodzice dość często zaniedbują pod tym względem swoje obowiązki do tego stopnia, że dzieci rozpoczynające naukę szkolną nawet nie potrafią się przeżegnać, a gdy ktoś zwraca im uwagę na tak bardzo naganną opieszałość, zazwyczaj się usprawiedliwiają: „Na co to dziecku, kiedy ono jeszcze nic z tych rzeczy nie rozumie. (...) Wprawdzie małutkie dziecko nie potrafi jeszcze posługiwać się rozumem, ale ma wolę, która razem z uczuciem rozwija się szybciej niż rozum. Dlatego należy wolę dziecka

89. Zob. Cz. Kustra, *Pedagogia życia zakonnego w świetle pism ks. Bronisław Markiewicza*, Michalineum 1999, s. 125.

90. B. Markiewicz, *Zapiski dotyczące życia wewnętrznego*, Warszawa-Marki 2002, s. 207.

91. B. Markiewicz, *O pamięci na obecność Pana Boga*, PiP 3/1900 nr 1, s. 1.

92. B. Markiewicz, *Ćwiczenia duchowe*, Miejsce Piastowe 1913, s. 9.

93. B. Markiewicz, *Zapiski dotyczące życia wewnętrznego*, Warszawa-Marki 2002, s. 34.

94. W. Michułka, *Wiara zwycięża świat*, PiP 14(1911) nr 1, s. 1.

do dobrego przyzwyczajając, a kiedy więcej rozwinie się umysłowo, wtedy gruntowniej pouczysz je o tym, co dotąd jedynie z przyzwyczajenia czyniło”⁹⁵.

Tak więc wskazywał na doniosłą rolę rodziców w wychowaniu religijnym. Najwięcej bowiem pomaga dzieciom budujący przykład z ich strony. Tym przykładem jest zapewne wspólna modlitwa rano, wieczorem i przy stole, udział we Mszy św. i nabożeństwach w kościele, wprowadzanie dzieci w przeżywanie ważnych świąt, które kościół obchodzi w roku liturgicznym, wspólne czytanie Pisma Św. i żywotów świętych.

Cały system wychowawczy ks. Markiewicza przeniknięty był duchem wiary. Na pierwszym miejscu postawiona była modlitwa uwielbienia, dziękczynienia, przebłagania i prośby. Bez modlitwy nie można być szczęśliwym. Chodziło o to, by w modlitwie szukać Bożej chwały i zbawienia własnego i bliźnich. Bez modlitwy człowiek jest jak roślina bez wilgoci i nic pożytecznego na wieczność nie może uczynić⁹⁶.

Jako wzór całkowitego oddania się Bogu ks. Markiewicz postawiał św. Michała Archanioła, którego imię znaczy „Któż jak Bóg”. Chciał on przez to, by jego wychowankowie naśladowali św. Michała Archanioła w kontemplacji rozumianej, jako „miłosne spojrzenie Boga na duszę ludzką przez łaskę”⁹⁷, i działaniu. Uważa on, że człowiek obdarzony łaską zobowiązany jest do czystości duszy, czyli wolności od grzechu. Łaska uświęcająca przebóstwiała duszę i skłania ją ku Bogu prowadząc do nabywania cnót Boskich, a także cnót, które posiadał św. Michał Archanioł: pokory, czystości, gorliwości o chwałę Bożą i dobro dusz ludzkich⁹⁸.

95. M. Babuła, H. Skoczylas, *Wiara w życiu błogosławionego ks. Bronisława Markiewicza*, Michalineum 2009, s. 65-66.

96. Zob. B. Markiewicz, *Ważny środek ku osiągnięciu prawdziwego szczęścia*, *Pip* 12 (1909) nr 9, s. 68-69.

97. Cz. Kustra, *Pedagogia życia zakonnego w świetle pism ks. Bronisława Markiewicza (1842-1912)*, Michalineum 1999, s. 292.

98. Tamże, s. 292-293.

Najważniejsze miejsce w swoim systemie wychowawczym bł. Bronisław Markiewicz przeznaczył powściągliwości. Uważał, ją za fundament systemu wychowawczego i filar katolicko-społecznego poglądu na świat jak również konieczny warunek odrodzenia narodowego⁹⁹. Według niego powściągliwość jako naczelną sprawność ma objąć całego człowieka. Wszystkie jego władze ma podporządkować jego harmonijnemu rozwojowi, a w rezultacie doprowadzić człowieka do pełnej miłości. Przez powściągliwość człowiek winien zapanować nad swymi popędami, namiętnościami i złymi skłonnościami. Pisał: „Człowiek ma być królem stworzenia ziemskiego, ma prawo i moc od Boga daną do panowania nad nimi: więc przede wszystkim powinien umieć panować sam nad sobą, nad ciałem i popędami swymi”¹⁰⁰. Definiując powściągliwość, odwoływał się do nauki św. Tomasza z Akwinu twierdząc, że powściągliwość to „cnota, która powściąga w nas popędy przyrodzone i włączone z nimi ponęty i rozkosze stosownie do światła rozumu”¹⁰¹, pomaga człowiekowi w osiągnięciu harmonii. Uważał także, że powinna być oznaką miłości – „to służebnica miłości, dzięki której świadomie powściągamy się od tego, co sprzeciwia się dobru naszej ludzkiej natury, w wymiarze dobra osobistego, rodzinnego i społecznego oraz temu, co uderza w naszą godność dziecka Bożego”¹⁰². Siłą w walce ze złymi namiętnościami, które rodzą się w sercu człowieka, odnową ducha, która dokonuje się przez czystość serca, a nadto „stanowi o świętości człowieka i o wielkości jego charakteru – gdyż – większy miłośnik umartwienia jest większym świętym”¹⁰³. Cnota ta prowadzi do miłości Boga i bliźniego, a „najszcześniejsi ludzie to ludzie miłujący Boga z całego serca, a bliźniego, jak siebie samego, którzy siebie samych zaparli i noszą krzyż na każdy dzień. Stąd powściągliwość i praca w duchu naszym rozumiana prowadzi do miłości wszech narodów i ludzi, czyli do braterstwa ludów, do harmonii duszy i ciała, do doskonałości ludzkiej”¹⁰⁴. Ks. Bronisław Markiewicz powściągliwość zastępuje cnotą umiarkowania, zalicza do niej: pokorę, cichość, łagodność, powściągliwość w mowie i wzroku, trzymanie na wodzy ciekawości, zachowanie postów, umiarkowanie w rozrywkach i zabawach, a także powstrzymywanie się od narkotyków, palenia tytoniu¹⁰⁵.

Powściągliwość obejmuje całego człowieka, jego ciało, duszę i wszystkie władze. Dotyczy trzech instynktów: przekazywania życia, zachowania życia i popędu rozwojowego, którym odpowiadają: czystość, wstrzemięźliwość i pokora. Czystość w ujęciu markiewiczowskim powściąga pożądliwość cielesną i wznosi serce ku Bogu. Dzięki niej człowiek

99. Zob. B. Markiewicz, *Przewodnik dla wychowawców młodzieży opuszczonej oraz wskazówki do rozwiązania kwestii socjalnej*, t. II, Miejsce Piastowe 1912, t. II, *W obronie powściągliwości*, Miejsce Piastowe 1912, s. 195.

100. Tamże, s. 244.

101. Tamże, s. 5.

102. M. Polak, *Powściągliwość jako przejaw i służebnica miłość*, Marki-Struga 2002, s. 24.

103. B. Markiewicz, *List do Jana Latuska, 9.I.1908 r.*, Archiwum Zgromadzenia Św. Michała Archaniola, Miejsce Piastowe.

104. B. Markiewicz, *Archiwum Towarzystwa Św. Michała /manuskrypt/*; t. 1 – listy pisane przez ks. Markiewicza, t.1, s. 281.

105. Zob. B. Markiewicz, PiP 9/1906, nr 5, *Najtrudniejsza z cnót jest cnota kardynalna – Powściągliwość*, s. 34.

może kochać Boga, jako jedyne Dobro i Piękno. Czyste serce dąży bowiem do wyboru dobra i jest niezbędne w moralnym wychowaniu człowieka. Wstrzemięźliwość natomiast jest uzasadniona względami zdrowotnymi, higienicznymi i religijnymi¹⁰⁶. Chodzi tutaj o umiejętność „obumierania sobie” podyktowaną troską o swoje uświęcenie i zbawienie. Pokora jest „częścią powściągliwości, ona bowiem powściąga i poskramia ducha naszego, aby zbytecznie nie polegał na własnych siłach i nie wynosił się zbytnio nad siebie, a dążył głównie do poddania się Panu Bogu”¹⁰⁷. Odnosi się do ducha. „Wyraża najważniejszą rzecz religii prawdziwej: zaparcie się siebie samego i zwalczanie wszelkich pokus, czyli naukę krzyża Chrystusowego. Powściągliwość stanowi o świętości człowieka i o wielkości jego charakteru”¹⁰⁸. Jest podstawą wszystkich cnót chrześcijańskich, miarą wielkości człowieka i zadatkami Bożych darów¹⁰⁹. Jest darem Boga i wymaga ludzkiej współpracy z Bożą łaską. Człowiek pokorny stawia siebie w prawdzie wydając właściwą ocenę o sobie i wszelkie dobro odnosi do Boga.

Bł. Markiewicz mówiąc o powściągliwości w wychowaniu wskazywał na konkretne zachowania i podawał środki realizacji tej cnoty: modlitwa, rachunek sumienia, ćwiczenie woli, umartwienia zbytnich pragnień, oszczędność, zapobiegliwość, porzucanie na małym w jedzeniu, ubraniu, posiadaniu rzeczy, umartwienie smaku wzroku i języka. Podkreślał konieczność równowagi między potrzebami duchowymi, a potrzebami materialnymi człowieka. Zachęcał do cierpliwego znoszenia przeciwności losu, przykrości i zniewag. Stawiał swoim podopiecznym wysokie wymagania, sam porzucając na małym. Twierdził, że powściągliwość to ratunek, ocalenie dla ludzi szczególnie młodych wchodzących w życie, a żeby była skuteczna, trzeba wdrażać ją w życie od małego. Ona uwalnia człowieka od życia skupionego na tym, by „mieć” i wspiera rozwój duchowych wartości. Prowadzi do wolności i pokoju serca. Dlatego też ideę powściągliwości ks. Markiewicz konsekwentnie wprowadzał w założonych przez siebie zakładach wychowawczych. Nadawała ona ton całemu życiu zakładowemu. Mawiał, że: „nauczyć dzieci tej powściągliwości przychodzi nam trudniej, aniżeli przygotować je do matury gimnazjalnej, albo do wyzwolin na czeladnika, ale miłość Boga i miłość ojczyzny, której służymy w ten sposób z niemałym skutkiem, dodaje nam siły i napawa nas niewymownym weselem”¹¹⁰.

Każda dziedzina wychowania w zakładach ks. Markiewicza dawała sposobność ćwiczenia się w powściągliwości, a przez to umożliwiała wychowanie do wartości. Nawet rozrywka spełniała to zadanie, gdyż mając na nią wyznaczony czas młody człowiek nie szukał innych sposobności do niegodziwych zabaw. Wychowankowie wspominali: „Myśmy żyli w atmosferze powściągliwości. Ta powściągliwość jakoś zagnieździła się w nas. Dążyliśmy potem, aby żyć na „wyższej stopie”. To nie przeczy powściągliwości. Pracą naszą żyliśmy, a nie wyzyskiem”¹¹¹.

106. Zob. B. Markiewicz, *Przewodnik dla wychowawców młodzieży opuszczonej oraz wskazówki do rozwiązania kwestyi socyalnej*, t. II, Miejsce Piastowe 1912, s. 195- 206.

107. Tamże, s.28.

108. B. Markiewicz, *Archiwum Towarzystwa Św. Michała, B. Markiewicz, /manuskrypt/*; t. 1 – listy pisane przez ks. Markiewicza, s. 281.

109. Zob. B. Markiewicz, *Moc Chrystusowa – Pokora*, PiP 5/1902, nr 7, s. 49.

110. B. Markiewicz, *Jak ratować rzesze ubogich*, PiP 7/1904 nr 2, s. 11.

111. H. Weryński (red.), *Jednodniówka wydana z okazji pielgrzymki byłych wychowanków zakładów wychowawczych ks. Markiewicza do Miejsca Piastowego*, Miejsce Piastowe 1979, s. 64-65.

Obok powściągliwości według bł. Bronisława Markiewicza wiodącą rolę w dążeniu człowieka do pełnego rozwoju odgrywa praca, która ma ogromne znaczenie w kształtowaniu osobowości, świadomości i charakteru człowieka.

Pisze on, że: „każdy człowiek stworzon jest na obraz i na podobieństwo Boże. A ponieważ Bóg jest „czynnością ciągłą”, i człowiek powinien z istoty swojej nieustannie być czynnym całym jestestwem swoim, dążąc bez przerwy do swego celu ostatecznego – do połączenia się z Bogiem przez miłość. Powinien tedy człowiek pracować przez całe życie swoje bądź ciałem, bądź duszą, bądź wysokimi władzami umysłu swego”¹¹² w myśl powiedzenia: „człowiek się rodzi do pracy, jak ptak do latania”¹¹³. „Personalistyczny wymiar pracy wyraża się nie tylko w tym, że osoba jest podmiotem pracy, i że przez to partycypuje ona niejako w godności osobowej człowieka, ale przede wszystkim w tym, że osoba realizuje się przez pracę. W niej nie tylko przejawia się ta osobowość, ale przez nią się ona dopełnia i doskonali – człowiek urzeczywistnia się przez pracę”¹¹⁴.

Praca dla ks. Markiewicza była wypełnianiem obowiązków związanych ze swoim powołaniem i ofiarowanie ich Bogu. Przekonany był, że „od pracy zależy szczęście doczesne i wieczne, ona jest źródłem najwłaściwszym do odpokutowania grzechów naszych, ona ochrania ludzi od większych pokus, od próżnowania, wszeteczeństwa, pijaństwa, kradzieży, rozbojów, włóczęgostwa itp. Ona hamuje nasze niepożądane skłonności, a utwierdza nas w cnocie, a osobliwie w zamięłowaniu życia ukrytego, zaprawia do pokory, cichości; ona jest lekarstwem przepisany od Boga naprzeciw chorobom i skłonnościom naszej natury grzesznej, ona przyczynia się do rozwoju władz, zdolności cielesnych i umysłowych; ona jest najodpowiedniejszym środkiem utrzymania, uczy poczucia godności własnej, daje nienawistność; jest podstawą życia społecznego i oświaty prawdziwej, ona wzmacnia i hartuje siły człowieka, ona jest źródłem zdrowia i potęgi narodów”¹¹⁵. Praca, tworząc nowe wartości, przyczynia się do wzrostu człowieka w dobru, a więc przyczynia się do jego doskonałości. Jej wartości nie pomniejsza zmęczenie i znój, które są skutkiem grzechu pierworodnego.

Bł. Markiewicz, nawołując, że „do wychowania dzieci należy zabierać się jak najwcześniej, a pierwsze sześć lat wieku dziecięctwa są najważniejsze w wychowaniu jego”¹¹⁶, miał na myśli również wychowanie przez pracę i do pracy. Dowodził, że aby dziecko mogło zrozumieć i nauczyć się cenić każdą pracę, koniecznym jest angażowanie go do prac na miarę jego wieku i możliwości od najmłodszych lat. Na początku będzie to zabawa, a potem stopniowo zabawa połączona z pracą i w końcu prawdziwa praca. W pierwszych latach życia będzie to praca praktyczna, o której ks. Bronisław mówi: „Dajmy rękom

112. B. Markiewicz, *Przewodnik dla wychowawców młodzieży opuszczonej oraz wskazówki do rozwiązania kwestyi socyalnej*, t. II, Miejsce Piastowe 1912, s. 224.

113. Tamże, s. 225.

114. Cz. Kustra, *Podstawy michalickiego systemu wychowania*, Michalineum 2009.

115. B. Markiewicz, *O życiu ukrytym Pana Jezusa*, PiP 14/1911 nr 7 Miejsce Piastowe, s. 51.

116. B. Markiewicz, *Wychowanie dziecka powinno się zacząć jak najwcześniej*, PiP 8/1905, nr 1, s. 8.

dzieci możliwości i cel poruszania się, żeby dziecko było zajęte, dajmy mu do ręki zabawkę, ołówek, tabliczkę, papier, wióry, glinę, książeczkę, gałganki – stosownie do wieku i uzdolnienia, a te same ręce będą zajęte korzyścią dla siebie, bo wyrobią zręczność, a także wpłyną na stronę moralną i umysłową. Dziecko chętnie będzie pracować najpierw przez instynkt wrodzony, a później, żeby się nie nudzić¹¹⁷.

Bł. Bronisław w spotkaniach wieczornych z wychowankami często podkreślał, że każdy człowiek stworzony jest do potrójnej pracy: fizycznej, umysłowej i duchowej. Dlatego też „należy zaprawiać jak najwcześniej do potrójnej pracy – i dowodzi – (...) Chrystus Pan w Nazarecie przy rodzicielskim warsztacie pracował rękami; w świątyni zatapiał się w Księgach świętych i wykładał je, więc pracował umysłowo; nieustannie się modlił, więc pracował duchowo i tych trzech rodzajów pracy przykład nam zostawił¹¹⁸ i polecił zaprawiać do nich dziecko od najmłodszych lat.

Uważał, że są one nierozłączne i każda z nich posiada istotne wartości, o ile jest połączona z dwoma pozostałymi, a „wszelki rozwój i postęp ludzki, ażeby był trwałym i istotnym, musi się oprzeć na potrójnej pracy¹¹⁹. Wszystkie te rodzaje pracy winny się wzajemnie przenikać: „praca ręczna wykształcenia umysłowego nie wyklucza, a nawet dla dojścia do pożądanego doskonałości wielce go potrzebuje. Gdy ten kto ma naukę, bierze się do pracy materialnej, a ten kto pracuje rękami, ma odpowiednią naukę, wówczas praca się podnosi, udoskonala, staje się zajmującą, potrzebną, chlubną nawet. i tak jak człowiek kształcący się jedynie umysłowo, a nie przyzwyczajony ręki do niczego przyłożyć, wpada w jakąś niezaradność materialną i umysłową, bądź co bądź zostaje tylko połowicznie wykształcony¹²⁰.

Im bardziej dzieła ludzkie oparte są na potrójnej podstawie, tym więcej mogą przynieść korzyści. Doskonałe wykonanie tego, co umysł i dusza natchnęły, nadaje pomysłom i natchnieniom pełną wartość. „Można by powiedzieć, że to, czym Pan Bóg tworząc człowieka, uczynił ciało w stosunku do umysłu i ducha, tem w utworach ludzkich jest praca materialna w stosunku do umysłowej i duchowej. Każda z niej każdej jest niezbędną, ażeby swój całkowity rozwój osiągnęła i owoce pożądane przyniosła¹²¹.

Na pierwszym miejscu ks. Bronisław Markiewicz stawiał pracę duchową, często podkreślając jej wartość: „co się tyczy systemu wychowania naszego, przede wszystkim u nas jest w programie „praca duchowa” tj. dążąca do zbawienia duszy naszej przez życie nadprzyrodzone, potem „praca cielesna” czyli ręczna nakazana przez Boga, a zawsze „praca umysłowa” jaką wykonuje się w szkołach, urzędach¹²².

117. B. Markiewicz, *Przewodnik dla wychowawców młodzieży opuszczonej oraz wskazówki do rozwiązania kwestii socjalnej*, t. II, Miejsce Piastowe 1912, s. 235-236.

118. B. Markiewicz, *O potrójnej pracy*, PiP 3 (1900) nr 10, s. 73.

119. B. Markiewicz, *Przewodnik dla wychowawców młodzieży opuszczonej oraz wskazówki do rozwiązania kwestii socjalnej*, t. II, Miejsce Piastowe 1912, s. 223.

120. Tamże, s. 218-223.

121. Tamże, s. 223.

122. B. Markiewicz, *Archiwum Towarzystwa Św. Michała, List do J. Nowickiego, z dnia 16.07.1910*, Miejsce Piastowe.

Zamysłem markiewiczowskiej potrójnej pracy było to, aby wkładać w każdą pracę jaką człowiek wykonuje całego siebie: ręce, umysł, serce. „Młodzież należy odpowiednio do trojakich zdolności ćwiczyć: w pracy ręcznej, umysłowej i duchowej (...) A wszakże te trzy rodzaje pracy są nierozłączne, a nadto każdy rodzaj tyle tylko istotnej wartości posiada, o ile jest połączony z tamtymi dwoma”¹²³. Każdy z wymienionych rodzajów pracy wymaga samokształcenia i doskonalenia. Od właściwego pokierowania rozwojem dzieci zależy w dużej mierze przyszłość każdego z nich oraz późniejsze samodzielne „budowanie” własnej osobowości.

Dzięki pracy człowiek realizuje swoje cele, zdobywa dobra. Istnieje w człowieku potężna siła i pęd do działania. Każda praca wymaga od człowieka walki z wygodnictwem, lenistwem, zniechęceniem, wymaga wyrzeczeń, a z drugiej strony rozwija człowieka, hartuje wolę, wytrwałość, cierpliwość, otwiera na świat, czyni odpowiedzialnym za dzieło stworzenia podarowane przez Boga. „Praca uszlachetnia człowieka, rozwija jego siły moralne i fizyczne, całą jego indywidualność. Chroni od złego i jest najlepszym lekarstwem przeciw moralnemu zepsuciu”¹²⁴. Jest podstawą rozwoju, źródłem dobrobytu narodu, podstawą jego niezawisłości i wolności.

Według ks. Bronisława proces wychowawczy winien kłaść duży nacisk na podejmowanie każdej pracy: fizycznej, umysłowej i duchowej w sposób świadomy i wolny.

„Nie samo tylko ciało dziecka wymaga ćwiczenia: umysł jego żąda też czynu”¹²⁵. Podkreślał ważność roli wychowawcy, który winien umieć zająć umysł dziecka tym, co jest odpowiednie dla jego wieku, zapoznać z najbliższym otoczeniem, zaciekawić przyrodą, nauczyć badać itp., po to by w końcu móc zwrócić uwagę dziecka na to, że wszystko, co na świecie jest dobrego, pięknego i wielkiego, jest wynikiem pracy rąk i myśli. Tak prowadzone dziecko, które polubiło pracę, dlatego, że była użyteczną, polubi ją, też jako dobrą i przyjemną. Zdobędzie też wrażliwość na pracę innych ludzi, nauczy się szanować samą pracę i tych ludzi, z których pracy korzysta, zrozumie, że próżniactwo jest występkiem względem siebie i społeczeństwa.

Ks. Bronisław Markiewicz starał się jak najdokładniej wykonać każdą pracę, aby przez to dać przykład swoim podopiecznym całkowitego oddania się temu, co się w danej chwili wykonuje. Do pracy chciał zapalić innych. Nie robił różnic w żadnych pracach, wszystkie traktował jednakowo. Uważał, że każdy winien zapracować na swoje utrzymanie.

Wychowankowie zakładów ks. Bronisława Markiewicza po ich opuszczeniu bardzo pozytywnie wypowiadali się o pracy, stwierdzając, że tam nauczyli się solidnie pracować, nie wstydzą się żadnej pracy i są wdzięczni za to, czego się tam nauczyli: „To były zakłady, gdzie wszystkiego uczyli (...) zawsze dają z siebie co mogą. Żadna praca nie sprawiła mi zmęczenia duchowego – najwyżej fizyczne (...). W zakładzie nauczono mnie uczciwej

123. B. Markiewicz, *Przewodnik dla wychowawców młodzieży opuszczonej oraz wskazówki do rozwiązania kwestyi socyalnej*, t. II, Miejsce Piastowe 1912, s. 219.

124. B. Markiewicz, *Przewodnik dla wychowawców młodzieży opuszczonej*, t. I, Miejsce Piastowe 1912, s. 209.

125. B. Markiewicz, *Przewodnik dla wychowawców młodzieży opuszczonej oraz wskazówki do rozwiązania kwestyi socyalnej*, t. II, Miejsce Piastowe 1912, s. 236.

pracy i zaprawiono mnie do pracy. Pracowitość wyniesiona z zakładu towarzyszyła mi przez całe życie. (...) Pobyt w zakładzie nauczył mnie radzić sobie przy każdej pracy, w każdej sytuacji, słowem rozwinął umysł praktyczny przez konieczność wykonywania najróżniejszych prac”¹²⁶.

126. M. Polak, *Powściągliwość i praca w systemie wychowawczym ks. Bronisława Markiewicza /1842-1912/ w świetle psychologii wychowawczej*, Lublin 1971, s. 254-255.

Zasady wychowania, zadania i rola wychowawcy

Zasady wychowania to normy „postępowania wychowawczego umożliwiające wychowawcy osiągnięcie rezultatów wychowania zgodnie z przyjętymi celami wychowawczymi”¹²⁷. Zasady wychowania wskazują wychowawcy sposób postępowania wychowawczego oparty o teologiczne (pochodne obiektywnych prawidłowości przyczynowo-skutkowych, wynikające z historycznego rozwoju społeczeństwa i psychologicznych norm rozwojowych człowieka) i aksjologiczne (reguły i normy współżycia społecznego; zakazy i nakazy moralne obowiązujące indywidualnie i bezpośrednio każdego człowieka celu dążenia do wspólnego celu bądź uniknięcia nieporozumień) normy wychowania. Normy teologiczne nadają kierunek oddziaływaniom wychowawczym, a normy aksjologiczne są treścią tych oddziaływań¹²⁸.

Ks. Bronisław Markiewicz określając zasady wychowania odwołuje się do nauczania Jezusa Chrystusa. Jako podstawową zasadę podawał miłość, którą stosował do całości wychowania, gdyż nie można być chrześcijaninem i jednocześnie nie praktykować miłości. Jest ona „nieodzownym elementem tożsamości nie tylko chrześcijanina, lecz także każdego człowieka”¹²⁹. Jest podstawowym przykazaniem Bożym: „Będziesz miłował Pana Boga swego całym swoim sercem, całą swoją duszą i całym swoim umysłem. To jest największe i pierwsze przykazanie. Drugie podobne do niego: Będziesz miłował swego bliźniego jak siebie samego. Na tych dwóch przykazaniach opiera się całe Prawo i Prorocy”/Mt 22, 37-40/. Jezus mówił o miłości i praktykował ją całym swoim życiem. Cała Ewangelia jest przykładem miłości Jezusa do człowieka. Opierając się na niej, ks. Markiewicz tworzył zasady dla swojego systemu wychowawczego.

Wspotkaniu wychowawcy z wychowankiem w procesie wychowawczo dydaktycznym dochodzi do głosu wiele procesów psychicznych związanych z przeżyciami, postawami i zachowaniami. Wychowawcy mogą na nie pozytywnie wpływać tylko wtedy, gdy będą kierować się w swoim życiu miłością, która jest wytyczną następujących zasad postępowania:

- Zasada prawdy – wymaga od wychowawcy tego, aby cała jego postawa życiowa przeniknięta była prawdą płynącą z wnętrza. Ma on dążyć całym sobą do prawdy, być jej świadkiem i poprzez to do niej prowadzić;
- Zasada dobra dziecka – wymaga od wychowawcy postawienia dziecka, jego wszechstronnego rozwoju, jako bezwarunkowego motywu i działania wychowawczego na wszystkich etapach jego wzrastania;

127. Cz. Kustra, *Podstawy michalickiego systemu wychowania*, Michalineum 2009, s. 59.

128. Zob. tamże, s. 60.

129. Tamże, s. 61.

- Zasada przykładu – wynika z przekonania, iż wszelkie wartości, ideały, postawy i umiejętności jakie prezentuje swoją osobą wychowawca, stają się rzeczywistą treścią przekazu w procesie wychowawczym;
- Zasada projekcji pedagogicznej – wymaga od wychowawcy spojrzenia na powierzone mu dziecko jego oczami, po to by zyskać zaufanie i otwarcie dziecka. Jest ono warunkiem zaistnienia wpływu wychowawczego;
- Zasada więzi emocjonalnej – wymaga od wychowawcy umiejętności wczuwania się w potrzeby dziecka – empatii, pozwolenia by doświadczyło, że jest kochane. Utrzymanie bezpośredniego, ciepłego i serdecznego kontaktu jest warunkiem rozumienia przeżyć dziecka, jego pragnień. By to urzeczywistnić wychowawca musi posiadać dojrzałą osobowość, dobrze znać i spostrzegać samego siebie;
- Zasada poszanowania osobowości wychowanka – wymaga od wychowawcy szacunku dla niepowtarzalnej osobowości każdego wychowanka. Wymaganie to jest ważnym elementem etyki pedagogicznej, wynika z Konwencji Praw Dziecka. Ponadto, a nawet ponad wszystko godność, każdego człowieka, również dziecka zasadza się na Bogu, który stworzył człowieka na swój obraz i podobieństwo i powołał go do świętości poprzez dążenie do wzrostu w łasce Bożej i miłości Boga i bliźniego;
- Zasada profesjonalizmu w wychowaniu – wymaga od wychowawcy kompetencji zawodowych, fachowości, skuteczności podejmowanych działań, własnej dojrzałości w realizacji procesu wychowawczo – dydaktycznego¹³⁰. Bł. Bronisław Markiewicz przyznawał szczególną rolę kompetencjom praktyczno-moralnym, na które składają się kompetencje interpretacyjne, moralne, komunikacyjne determinujące jakość i rodzaj kontaktu nauczyciela z dzieckiem, a także decydujące o jego możliwościach wychowawczych. Zajmują nadrzędną pozycję wobec kompetencji technicznych, które nie są w pełni autonomiczne, a jednocześnie są niezbędne w całościowo rozumianym procesie edukacyjnym.

Wyżej wymienione zasady są podstawą do właściwego przebiegu procesu wychowawczego i umożliwiają wychowawcy zrealizowanie zadań, do których między wieloma innymi zaliczamy:

- troskę o dobro dziecka w aspekcie zbawienia wiecznego i wszechstronnego rozwoju
- pomoc dziecku w kształtowaniu właściwych postaw wobec siebie samego, wobec Boga, drugiego człowieka i otaczającego świata
- świadeństwo życia prawdziwie chrześcijańskiego (życie wiarą, praktyki religijne)
- tworzenie klimatu miłości i poszanowania godności osoby ludzkiej
- indywidualne podejście do każdego dziecka
- prowadzenie obserwacji pedagogicznej i diagnozy
- współpracę z rodzicami w procesie wychowawczo-dydaktycznym i organizacyjnym
- działanie zorganizowane według przyjętego przez przedszkole programu

130. Zob. Cz. Kustra, *Podstawy michalickiego systemu wychowania*, Michalineum 2009, s. 62-64.

Wszelkie niedomagania i „kłopoty osobowościowe wychowawców przeszkadzają w rozwoju osobowości innych. Trudno wtedy im okazywać wczuwające się zrozumienie dla wewnętrznego świata wychowanka, sympatię dla niego, szacunek, więź emocjonalną itp.”¹³¹, a co za tym idzie dobrze spełnić powierzone sobie zadanie prowadzenia innych do pełni doskonałości. To prowadzenie ma dokonywać się przez przykład życia wychowawcy, który według bł. Bronisław Markiewicza zajmuje centralne miejsce w wychowaniu, a na który składa się przede wszystkim praca duchowa – dążenie do świętości przez modlitwę i życie wiarą oraz życie moralne – powściągliwe i pracowite.

131. Cz. Kustra, *Podstawy michalickiego systemu wychowania*, Michalineum 2009, s. 64.

Zasady uczestnictwa rodziców

Sobór Watykański II w Konstytucji „*Gaudium et spes*” nadaje rodzinie rolę szkoły bogatszego człowieczeństwa ze względu na to, że nie tylko uczy, ale przede wszystkim wychowuje. Rodzina gwarantuje i zapewnia przekaz najwyższych stojących w hierarchii wartości duchowych: religijnych, etycznych i społecznych. W niej mają początek więzi społeczne i w niej kształtują się cenne postawy prospołeczne.

Dla ks. Bronisława Markiewicza rodzina stanowiła również wielką wartość zwłaszcza, jeśli chodzi o jej rolę w wychowaniu dzieci. Twierdził, że odbierają one najlepsze wychowanie właśnie na łonie rodziny, którą Bóg wyposażył przez łaskę sakramentu małżeństwa w miłość do potomstwa. Dobra rodzina daje dziecku możliwość wszechstronnego rozwoju, uczy poznawać codzienne życie, jego radości, troski i przeciwności. Dziecko partycypuje w smutkach i radościach swoich najbliższych, przez co hartuje się i przygotowuje do przyszłego, dorosłego, odpowiedzialnego życia i kształtuje w sobie predyspozycje do życia w rodzinie. Wychowanie w rodzinie winno odbywać się przez chrześcijański przykład życia rodziców, ich wzajemny szacunek. Rodzice i wychowawcy są dla dziecka wzorami. Swoim działaniem bardziej niż słowami wskazują na wartości, jakie preferują i w jakie wierzą. Jeśli dążą do tego, by ich dzieci ceniły uczciwość, muszą tę uczciwość ujawniać w codzienności, jeśli chcą, by dzieci były wielkoduszne, muszą też tak postępować, jeśli chcą by żyły wartościami chrześcijańskimi, sami muszą nimi żyć. Jest to najlepsza droga do osiągnięcia sukcesu wychowawczego¹³². Warto pamiętać również, że wielką rolę w wychowaniu religijnym dzieci odgrywa wspólna modlitwa. Wychowanie religijne jest największym potencjałem otrzymanym od rodziców. Dziecko jak i każdy człowiek chętniej słucha świadków aniżeli nauczycieli, bo jak mówił bł. Bronisław: „Słowa wzruszają, ale przykłady pociągają”¹³³.

Rodzice jak i wychowawcy winni dołożyć starań, by przez integralne wychowanie prowadzić dziecko do uczuciowej, moralnej i umysłowej dojrzałości. Nie mogą zapomnieć o miłości, bo tylko ona rodzi miłość i daje wolność we wszelkich poczynaniach. Bł. Bronisław Markiewicz zaleca by okazywać radość z każdego drobiazgu otrzymanego od dziecka i w zamian również obdarzać go tym, co sprawi mu przyjemność.

Troska ks. Markiewicza o dziecko przejawiała się w ciągłym nawoływaniu rodziców do sumiennego wypełniania rodzicielskich obowiązków: Wychowawca pisze: „Czy wy widzieli, rodzice chrześcijańscy, ażeby na ulicy, placu publicznym rosły róże, lilie lub jakie miłe kwiaty dla oka i serca? Odpowiedź: nie! A jakże chcecie, ażeby dziatki wasze, spędzając dni całe poza domem na ulicy, mogły wyrósć na dobrych synów, na dobre córki?”¹³⁴. Rodzina według ks. Bronisława stanowi kolebkę życia rodzinnego i miejsce

132. Zob. T. Gordon, *Wychowanie bez porażek*, Warszawa 1991, s. 259.

133. B. Markiewicz, *Przewodnik dla wychowawców młodzieży opuszczonej oraz wskazówki do rozwiązania kwestyi socyalnej*, t. II, Miejsce Piastowe 1912, s. 257.

134. B. Markiewicz, *Misja rodziców chrześcijańskich*, PiP 17/1914 nr 7, s. 45.

formowania ludzkiego serca. W niej kształtuje się postawa chrześcijanina, który potrafi czerpać w codziennym życiu z doświadczenia wiary. Żadna instytucja nie jest w stanie wypełnić obowiązków rodziców, których rola w życiu dziecka jest nieoceniona.

Biorąc pod uwagę rolę jaką pełni rodzina w wychowaniu, realizacja niniejszego programu zakłada ścisłą współpracę z rodzicami decydującymi się posłać swoje dziecko do przedszkola preferującego wychowanie w duchu wartości chrześcijańskich. Wymaga od rodziców przykładu życia chrześcijańskiego, opartego na wierze i czynnym jej praktykowaniu. W związku z tym zaprasza rodziców do:

- wspólnej modlitwy, udziału w Eucharystii, pogłębiania swojej wiedzy religijnej poprzez rekolekcje, dni modlitewne, spotkania z ludźmi dzielącymi się własnym doświadczeniem wiary, a także do własnej formacji w tym zakresie;
- współudziału w tworzeniu rodzinnej atmosfery, czynne włączanie się w organizowanie uroczystości przedszkolnych;
- współpracy z wychowawcą w celu wspierania osiągnięć rozwojowych dzieci i łagodzeniu trudności;
- prowadzenia obserwacji rozwoju swojego dziecka;
- rozwoju własnych umiejętności wychowawczych poprzez udział w warsztatach, spotkaniach ze specjalistami;
- towarzyszenia dziecku w adaptacji i całym realizowanym przez przedszkole procesie wychowawczo-dydaktycznym.

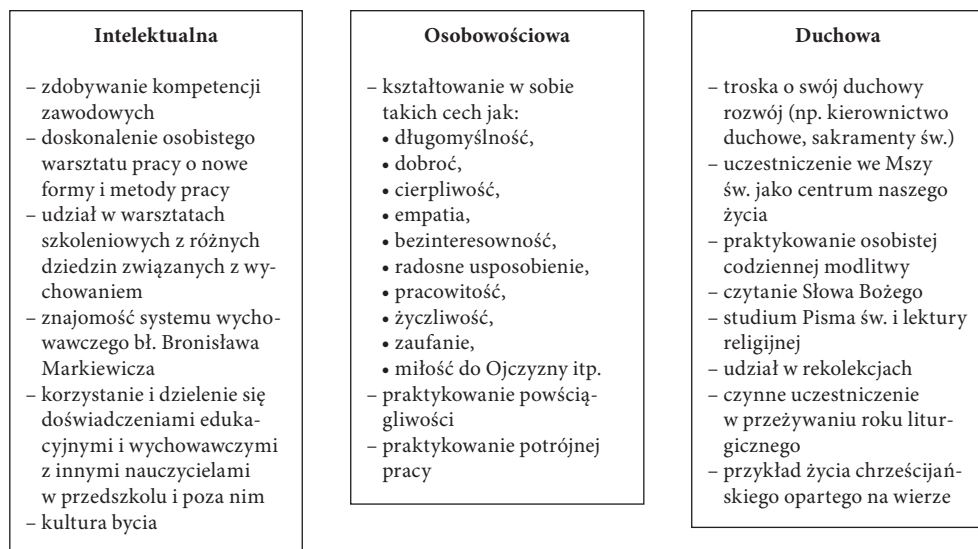
Formacja nauczycieli i rodziców

Owocność realizacji programu wychowawczego według koncepcji pedagogicznej bł. Bronisława Markiewicza zakłada potrzebę formacji zarówno nauczycieli jak i rodziców, którzy są pierwszymi wychowawcami swoich dzieci. To do ich dojrzałości w wymiarze indywidualnym, społecznym i duchowym zależy powodzenie proponowanych przez Twórcę systemu założeń pedagogicznych, które łączą w sobie wymiar duchowo-religijny z wartościami ziemskiego życia.

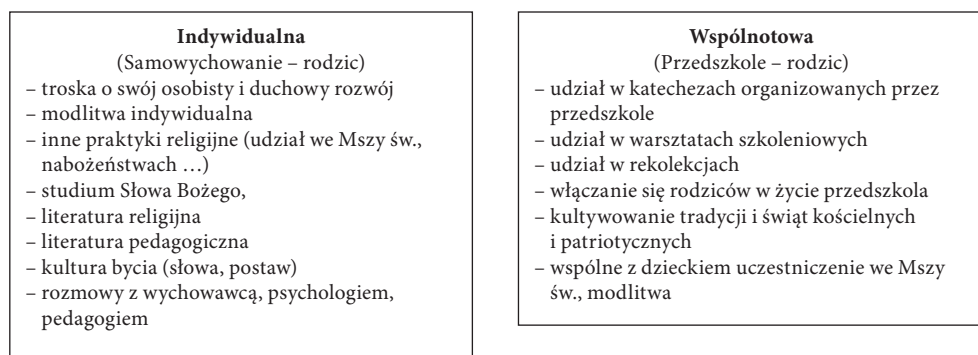
Tylko dobrze uformowany wychowawca, przyjazny markiewiczowskiej koncepcji, będzie mógł dać młodemu pokoleniu to, co istotne, wskazując swoim życiem na Najwyższą Wartość, jaką jest Bóg.

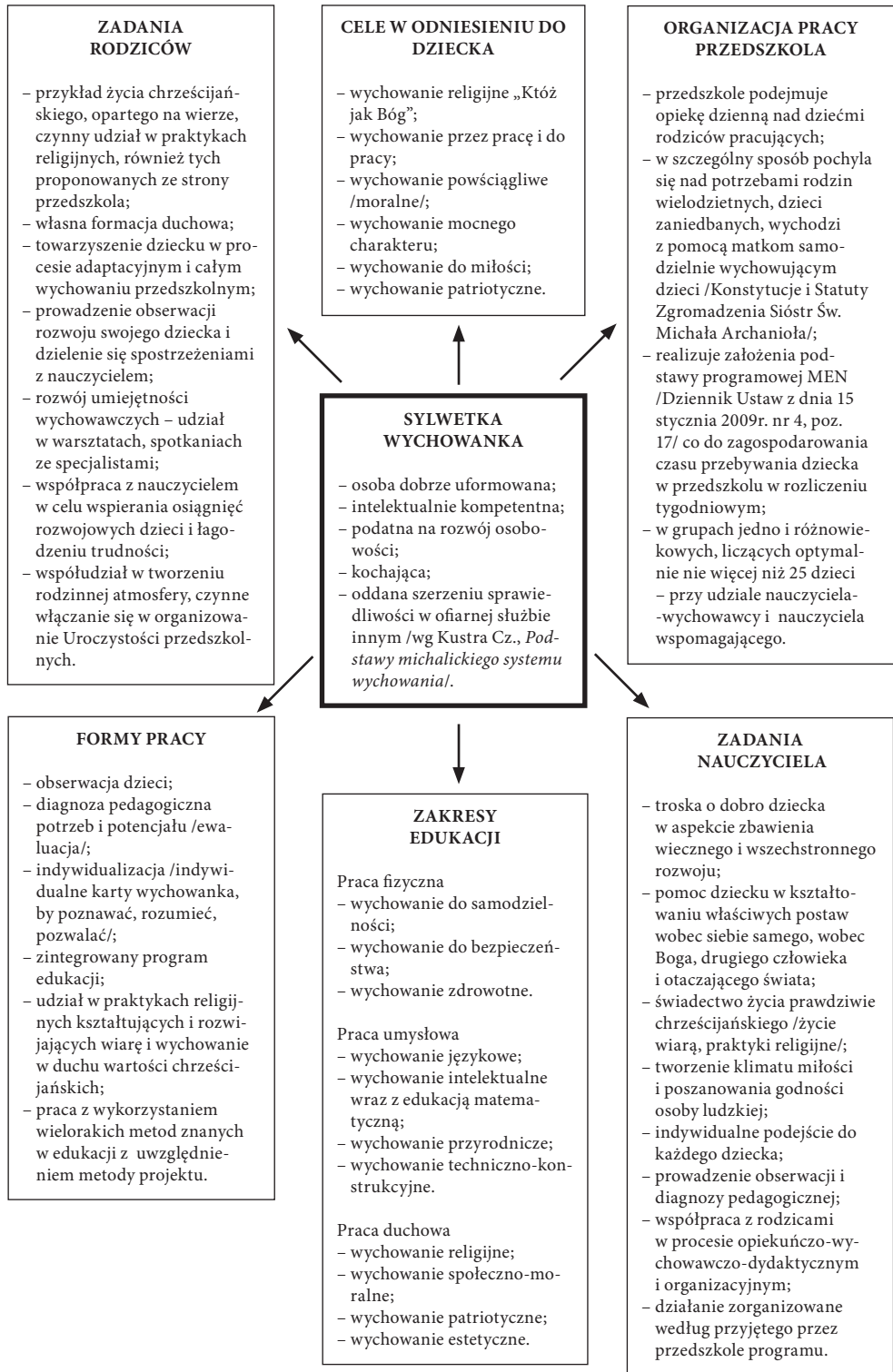
FORMACJA NAUCZYCIELI
wg założeń systemu pedagogicznego bł. Bronisława Markiewicza

FORMACJA RODZICÓW
wg założeń systemu pedagogicznego bł. Bronisława Markiewicza

Struktura programu

Treści programowe

Plan programu

ZAKRES EDUKACJI	PODSTAWA PROGRAMOWA (Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego)	TREŚCI WYCHOWAWCZO- DYDAKTYCZNE
PRACA FIZYCZNA „ (...) praca fizyczna nie tylko dzieci bawi, ale i poucza, a co więcej hartuje” ¹³⁵	OBSZAR 2. Kształtowanie czynności samoobsługowych, nawyków higienicznych i kulturalnych. Wdrażanie dzieci do utrzymania ładu i porządku.	Kształtowanie czynności samoobsługowych, nawyków higienicznych i kulturalnych. Wdrażanie do utrzymania ładu i porządku – praktyczne działania przygotowujące do życia; – wartość pracy w życiu człowieka; – czynności higieniczne; – czynności samoobsługowe; – kultura bycia; – ład i porządek.
	OBSZAR 6. Wdrażanie dzieci do dbałości o bezpieczeństwo własne oraz innych.	Wdrażanie do dbałości o bezpieczeństwo własne oraz innych – bezpieczeństwo podczas zabawy; – bezpieczeństwo na drodze; – korzystanie ze środków transportu; – sposoby postępowania w sytuacjach zagrożenia; – zachowanie wobec roślin, zwierząt i obcych osób; – przestrzeganie zasad – umowy.
	OBSZAR 5. Wychowanie zdrowotne i kształtowanie sprawności ruchowej dzieci.	Wychowanie zdrowotne i kształtowanie sprawności fizycznej – profilaktyka zdrowotna; – odpowiedzialność za własne zdrowie; – higiena korzystania z mediów; – aktywność ruchowa; – wypoczynek lub sposoby spędzania wolnego czasu.

135. B. Markiewicz, *Praktyczny kierunek wychowania w zakładach Towarzystwa*, PiP 3/1900 nr 3, s.17.

ZAKRES EDUKACJI	PODSTAWA PROGRAMOWA (Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego)	TREŚCI WYCHOWAWCZO- DYDAKTYCZNE
PRACA UMYŚLOWA » (...) pracą jest nie tylko praca na roli, w warsztatach i fabrykach, ale także praca jest nauka, badanie przyrody, szukanie prawdy, nauczanie (...)¹³⁶	OBSZAR 3. Wspomaganie rozwoju mowy dzieci.	Rozwój mowy i myślenia – porozumiewanie się; – literatura i poezja dziecięca; – poprawność form gramatycznych, fleksyjnych, słownikowych; – prawidłowa wymowa; – wzbogacanie słownika /Rozwijanie twórczego myślenia – wypowiedzi tematyczne/.
	OBSZAR 14. Kształtowanie gotowości do nauki czytania i pisania.	Przygotowanie do czytania i pisania – percepcja słuchowa; – percepcja wzrokowa; – znaki i symbole graficzne /informacyjne i inne/; – pismo, jako sposób komunikowania się; – koordynacja wzrokowo-ruchowa /ćw. grafomotoryczne/; – orientacja na płaszczyźnie.
	OBSZAR 4. Wspieranie dzieci w rozwijaniu czynności intelektualnych, które stosują w poznawaniu i rozumieniu siebie i swojego otoczenia.	Kształtowanie rozwoju intelektualnego wraz z edukacją matematyczną – wnioskowanie /przyczyna i skutek/; – porównywanie, klasyfikowanie, tworzenie pojęć; – analiza; – synteza; – stawianie pytań i hipotez; – orientacja w przestrzeni; – rytmy i rytmiczna organizacja czasu – liczenie; – intuicje geometryczne; – miara: stałość długości, pojemność, ciężar, czas.
	OBSZAR 13. Wspomaganie rozwoju intelektualnego dzieci wraz z edukacją matematyczną.	
	OBSZAR 11. Pomaganie dzieciom w rozumieniu istoty zjawisk atmosferycznych i w unikaniu zagrożeń.	Wychowanie przyrodnicze – przyroda nieożywiona – pory roku; – zjawiska przyrodnicze i atmosferyczne – ich skutki; – empiryczne poznanie świata: zabawy badawcze /woda, światło, dźwięk, ruch/.
	OBSZAR 12. Wychowanie dla poszanowania roślin i zwierząt.	Wychowanie przyrodnicze – przyroda ożywiona – człowiek w relacji z przyrodą; – rośliny i zwierzęta; – opiekuńcza postawa wobec zwierząt i roślin; – bogactwo środowiska przyrodniczego – jego różnorodność; – ochrona środowiska przyrodniczego – odpowiedzialność za środowisko; – wszechświat.
	OBSZAR 10. Wspomaganie rozwoju umysłowego dzieci poprzez zabawy konstrukcyjne, budzenie zainteresowań technicznych.	Kształtowanie umiejętności techniczno-konstrukcyjnych – działalność konstrukcyjna; – zapoznanie z zawodami i ich znaczeniem dla ludzi; – urządzenia techniczne; – obserwacja codziennych prac i obserwowanie ludzi podczas wykonywania różnych zawodów; – podejmowanie prac na rzecz środowiska bliższego, dalszego i ludzi.

136. B. Markiewicz, *Przewodnik dla wychowawców młodzieży opuszczonej oraz wskazówki do rozwiązania kwestyi socyalnej*, t. II, Miejsce Piastowe 1912, s. 250.

ZAKRES EDUKACJI	PODSTAWA PROGRAMOWA (Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego)	TREŚCI WYCHOWAWCZO- -DYDAKTYCZNE
PRACA DUCHOWA „(...) przede wszystkim u nas jest w programie praca duchowa, to jest dążąca do zbawienia duszy naszej przez życie nadprzyrodzone.” ¹³⁷	Rozszerzenie podstawy programowej ze względu na specyficzny charakter pracy przedszkola (przedszkole wyznaniowe – katolickie) Na podstawie: Podstawy programowej Katechety Kościoła Katolickiego w Polsce , opracowanej przez Konferencję Episkopatu Polski Podczas 351. zebrania plenarnego w Warszawie w dniu 8 marca 2010 roku. Podstawa programowa nauczania religii w przedszkolu zawiera obszary: 1. Codzienne doświadczenia i ich interpretacja w świetle wiary. 2. Zainteresowanie tematyką religijną. 3. Kontakt z Bogiem w modlitwie i liturgii.	Wychowanie religijne – rozwijanie życia wiary; – wychowanie liturgiczne; – wychowanie do modlitwy.
	4. Postawa społeczno-moralna zawarty w Podstawie programowej Katechety Kościoła Katolickiego w Polsce OBSZAR 1. Kształtowanie umiejętności społecznych dzieci: porozumiewanie się z dorosłymi i dziećmi, zgodne funkcjonowanie w zabawie i w sytuacjach zadaniowych.	Wychowanie społeczno-moralne – godność i poczucie własnej wartości; – prawa dziecka ,w tym prawo do rozwijania: zdolności i talenty; – człowiek w relacji do bliźniego /Prawda, dobro, miłość, przyjaźń/; – cechy osobowości: dobroć, cierpliwość, empatia, bezinteresowność, radosne usposobienie, własne zdanie; – świat uczuć i emocji; – aktywność społeczna; – umowy społeczne – dialog; – postawy społecznie akceptowane i nieakceptowane; – życie według wartości.
	OBSZAR 15. Wychowanie rodzinne, obywatelskie i patriotyczne.	Wychowanie rodzinne, obywatelskie i patriotyczne – dziecko, jako członek rodziny; – miejsce rodziny w życiu dziecka – tradycje rodzinne, uroczystości; – najbliższe otoczenie /Mała Ojczyzna/; – ojczyzna – tożsamość narodowa; – Europa i świat; – równe prawa dla wszystkich – prawa dziecka jako członka narodu.
	OBSZAR 7. Wychowanie przez sztukę – dziecko widzem i aktorem.	Wychowanie przez sztukę – zabawa w teatr /drama/; – dziecko widzem i aktorem.
	OBSZAR 8. Wychowanie przez sztukę – muzyka i śpiew, płąsy i taniec.	Wychowanie przez muzykę – piosenki; – zabawy rytmiczno-ruchowe; – instrumenty perkusyjne i inne; – koncerty muzyczne; – taniec.
	OBSZAR 9. Wychowanie przez sztukę – różne formy plastyczne.	Wychowanie plastyczne – dzieła sztuki i ich twórcy; – aktywność plastyczna; – konstrukcje przestrzenne.

Obszary wychowawczo-dydaktyczne

Program w języku łacińskim określa słowo curriculum, które oznacza „tor wyścigu rydwanów”. Takie rozumienie programu zakłada: cel, drogę i środek realizacji celu¹³⁸.

Niniejszy program ma za zadanie pomóc dzieciom, poprzez dobrze zorganizowane środowisko, w samorealizacji znajdującej swoje ujście w szeroko rozumianej aktywności dzieci. Zawiera trzy zakresy edukacyjne proponowanych dziecku i założonych wyników tych czynności¹³⁹.

W programie zostały jasno sformułowane treści wychowawcze i kształcące, wyznaczające jednocześnie kierunek pracy nauczyciela. Układ treści ma charakter spiralny, co oznacza, że pierwszy cykl zawiera cały materiał w podstawowym zarysie, a każdy następujący po nim cykl zwiększa umiejętności i zakres wiedzy, nie zmieniając haseł programowych. Prezentowane treści są wciąż powtarzane, ale w sposób bardziej pogłębiony.

Program nie zawiera podziału treści na grupy wiekowe. Daje to nauczycielowi swobodę w indywidualizowaniu pracy z grupą i pojedynczym dzieckiem.

W każdym z obszarów zostały wyszczególnione zamierzone efekty pracy wychowawczo-dydaktycznej, które stanowią o sylwetce dziecka kończącego edukację przedszkolną.

Bł. Bronisław Markiewicz, łącząc pracę z powściągliwością, wskazywał na ekonomię działania, a więc jej celowość, wydajność i oszczędność, wierzył, że powściągliwość i praca przemienią oblicze ziemi.

Potrójna praca wpisana w system wychowawczy ks. Markiewicza, oparta na głoszonych przez niego zasadach: „Któż jak Bóg” i „Powściągliwość i Praca”, stanowi sposób realizacji człowieczeństwa we wszystkich jego aspektach, prowadzi do wszechstronnego rozwoju jednostki, jest obowiązkiem człowieka i realizacją Bożego planu zbawienia, dlatego ona będzie stanowiła podstawę programu według myśli wychowawczej bł. Bronisława Markiewicza.

Realizacja tegoż Programu wychowawczo-dydaktycznego będzie zatem uwzględniała trzy zakresy edukacji, a mianowicie: pracę fizyczną, pracę umysłową i pracę duchową. W obrębie tych obszarów będą realizowane wszystkie treści wynikające z Podstawy programowej wychowania przedszkolnego (Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego) stopniowo z uwzględnieniem potrzeb rozwojowych dzieci i ich indywidualnych możliwości. W przekazywaniu wiedzy i treści wychowawczych w ramach poszczególnych obszarów wychowawczo-dydaktycznych nauczyciel zobowiązany jest do doboru odpowiednich metod opartych na działaniu, obserwacji i słowie z położeniem szczególnego akcentu na działania o charakterze praktyczno-twórczym, umożliwiającym nie tylko przyswojenie pewnych umiejętności i postaw, ale ich doświadczenie, przeżycie, a także rozwinięcie zainteresowań i zdolności.

138. Zob. H. Komorowska, *O programach prawie wszystko*, WSiP, Warszawa 1999, s. 12.

139. Zob. W. Okoń, *Słownik pedagogiczny*, Wydawnictwo naukowe PWN, Warszawa 1992, s. 166.

Schemat programu
dla przedszkola
wg systemu pedagogicznego
błogostawionego
Bronistawa Markiewicza

rys. s. Laura Doniek CSSMA

Dziecko

„Dusza dziecka jest jak ziemia niezaorana, umiej ją uprawiać, a wyda ci owoc stokrotny; jest to jakby młode drzewko, które da się nagiąć do każdego kształtu i przyjmie każdy, jaki mu nadasz kierunek”¹⁴⁰.

140. B. Markiewicz, *Przewodnik dla wychowawców młodzieży opuszczonej*, t. I, Miejsce Piastowe 1911, s. 173.

Człowiek przychodzi na świat z różnymi zadatkami psychofizycznymi. W pewnym stopniu dziedziczy bogactwo wewnętrzne po swoich rodzicach, niemniej jednak nie ma wielkich osobowości bez wysiłku i własnej aktywności.

W wieku przedszkolnym w rozwoju osobowości dziecka pomagają rodzice i wychowawcy. Jest to dla dziecka okres intensywnego rozwoju i pogłębiania jego samoświadomości, co dokonuje się w stawianiu coraz to większych wymagań i w stwarzaniu warunków do pracy nad sobą. Jest to zarazem czas największej plastyczności, co dziecko nauczy się w tym czasie, to pójdzie za nim w dalsze lata coraz bardziej odpowiedzialnego życia.

Aktywności prowadzące do zdobywania wiedzy i umiejętności na etapie przedszkolnym to przede wszystkim: wszelkiego rodzaju zabawy (tematyczne, konstrukcyjne, ruchowe, dydaktyczne); pomoc w pracach domowych, porządkowych; rozmowy rodziców, wychowawców z dzieckiem na temat samooceny i kształtowania właściwej relacji do Boga; kontakt ze światem przyrody; kontakt z książkami, bajkami dla dzieci i na ich podstawie rozmowa w celu rozwijania właściwych postaw społeczno-moralnych, a nade wszystko wzorce osobowe osób będących autorytetami dla dziecka, a których życie zgodne jest z przekazywanymi wartościami. Aby cały ten proces mógł zaistnieć rodzice i wychowawcy winni zadbać o zaspokojenie w możliwie optymalnym stopniu takich potrzeb jak: poczucie bezpieczeństwa, własnej wartości, poczucie sensu życia.

Okres przedszkolny jest bardzo ważnym czasem, w którym należy wdrażać dziecko do samowychowania i samokształcenia się. Praca jest jednym ze sposobów to umożliwiających. Dzięki niej człowiek może prawidłowo rozwijać się, zaspokajając swoje naturalne potrzeby. Potwierdzeniem tego są słowa Ojca św. Jan Paweł II, który pisze w encyklice o pracy, że: „człowiek przez pracę staje się prawdziwym człowiekiem”¹⁴¹. Wynosi ona, bowiem człowieka bardzo wysoko. Jest wszechstronnym środkiem wychowawczym.

Praca fizyczna

Praca wpływa na fizyczny rozwój dziecka. Dzięki pracy cały organizm lepiej funkcjonuje. Powoduje ona w organizmie zwiększenie ilości krwi, a co za tym idzie dotlenienie mózgu i przyczynia się do rozwoju kory mózgowej. Człowiek staje się bardziej odporny na zmęczenie i silniejszy. Przez pracę dziecko wyrabia potrzebne siły. Warto pamiętać, że pierwsze miejsce u dziecka zajmuje potrzeba ruchu, która ujawnia się już w pierwszych miesiącach: „niemowlę porusza stale rękami, nogami i głową, a płacze, gdy je skrzepowano. Usiłuje posuwać przedmioty i cieszy się, gdy tego dokona”¹⁴². Dobrze zorganizowana praca prowadzi do skoordynowania ruchów.

141. Jan Paweł II, *Laborem exercens*, Rzym 1981, s. 33.

142. B. Markiewicz, *Przewodnik dla wychowawców młodzieży opuszczonej oraz wskazówki do rozwiązania kwestyi socyalnej*, t. II, Miejsce Piastowe 1912, s. 233-234.

Gdy dziecko się rozwija chce być coraz bardziej samodzielne. Wdrażanie do samoobsługi wymaga od rodziców i wychowawców nie tylko pokazania tych czynności, ale pozwolenia by dziecko samo je wykonało, co niejednokrotnie pociąga za sobą próbę cierpliwości.

Dziecko chce być potrzebne, dowartościowane, dlatego warto polecać mu do wykonania różne prace domowe i porządkowe, i nagradzać za nie pochwałą. Powierzenie takich prac daje mu sposobność do wypróbowania własnych sił, możliwości i wykazania inicjatywy, a doświadczenie bycia potrzebnym będzie zachętą do dobrego jej wykonania. Chodzi o to by dziecko polubiło pracę. Nie może być ona dla niego karą, ale nagrodą.

W wieku przedszkolnym dziecko najchętniej spełnia te obowiązki i uczy się tych czynności, które pozwalają mu samodzielnie działać. Nadmierne chronienie dzieci przed zmęczeniem, wysiłkiem i wyręczanie ich w czynnościach podstawowych – samoobsługowych, a także czynnościach użytecznych dla innych ujemnie wpływa na rozwój fizyczny i osobowościowy dziecka. Bardzo wątpliwe jest, że doprowadzi ono dziecko do zdobycia potrzebnych umiejętności i chęci do pracy, zwłaszcza pracy dla innych. Bł. Bronisław Markiewicz kładł duży nacisk na pracę dzieci: „dzieci najmłodsze nawet muszą u nas przez pewien czas pracować fizycznie (...) Taka praca fizyczna nie tylko dzieci bawi, ale i poucza, a co więcej hartuje”¹⁴³. Uważał, że żadna gimnastyka, żadna nauka nie da tyle pożytku, co praca fizyczna pod okiem roztropnego kierownika.

Praca fizyczna w szerokim tego słowa znaczeniu zapewnia dziecku od najmłodszych lat potrzebę ruchu, dopomaga do odpoczynku umysłu, by znów mogło się zabrać do pracy z nowym zapasem energii.

Praca fizyczna będzie realizowana w następujących obszarach wychowania:

- Wychowanie do samodzielności, ładu i porządku
- Wychowanie do bezpieczeństwa
- Wychowanie zdrowotne i sprawność ruchowa

143. B. Markiewicz, *Praktyczny kierunek wychowania w zakładach Towarzystwa*, PiP 3/1900 nr 3, s. 17.

Wychowanie do samodzielności

Aby dziecko mogło się usamodzielić, musi osiąść umiejętność radzenia sobie w różnych sytuacjach życiowych, a co z tym idzie, musi opanować wykonywanie podstawowych czynności – przede wszystkim samoobsługowych. Ważną rolę ma tu samoświadomość szczególnie w zakresie samokontroli, nabywanie coraz większej sprawności oraz wychowawczy wpływ dorosłych¹⁴⁴. Małe dziecko najchętniej podejmuje się tych czynności, które pozwalają mu działać samodzielnie. Pozwalając mu na nie, kształtujemy nie tylko jego sprawność fizyczną, ale i osobowość. Samodzielne wypełnianie obowiązków i zadań wyrabia u niego poczucie odpowiedzialności za pracę, sprzyja pogłębianiu wiary we własne siły i możliwości. Do podstawowych zadań związanych z kształtowaniem samodzielności możemy zaliczyć: dbałość o własną higienę i estetyczny wygląd, porządek w swoim otoczeniu, kulturę bycia. Aby osiągnąć pożądane rezultaty w tym kierunku potrzebna jest informacja skierowana do dziecka, w jakim celu te czynności się wykonuje i ich codzienna prezentacja przez dorosłego. Poziom umiejętności osiągnięty przez dziecko w tym obszarze będzie oznaczał stopień samowystarczalności i samodzielności dziecka.

Dla ks. Markiewicza wychowanie w tym obszarze miało duże znaczenie. Gromadził dzieci biedne, osierocone nie tylko po to tylko, by żywić je na ciele i duszy, ale by przygotować je do przyszłego życia, do tego by mogli się samodzielnie utrzymać z pracy rąk własnych. „W zakładach ks. Markiewicza wychowanie religijno-moralne dzieci i dorastającej młodzieży było ściśle powiązane z wyspecjalizowaną formacją zawodową indywidualną. Po opuszczeniu zakładu uformowani w ten sposób wychowankowie stosunkowo szybko dochodzili do nabycia własnego warsztatu produkcyjnego, przynoszącego dochody wystarczające nie tylko do utrzymania swojej rodziny, lecz także do poszerzenia produkcji i rozbudowy warsztatu, co z kolei przyczyniało się do rozwoju kraju”¹⁴⁵. Ks. Markiewicz, pisząc: „A zatem, drodzy Rodzice, pamiętajcie na to, iż do wychowania dzieci należy zabierać się jak najwcześniej, a pierwsze sześć lat wieku dziecięctwa są najważniejsze w wychowaniu jego”¹⁴⁶, miał na myśli także wychowanie do samodzielności.

144. Zob. E. Gruszczyk-Kolczyńska, E. Zielińska, *Program wspomaganie rozwoju, wychowania i edukacji starszych przedszkolaków*, Nowa Era, Warszawa 2007, s. 159.

145. J. Sieg SJ, *Aktualność pedagogiki ks. Bronisława Markiewicza przy przechodzeniu od gospodarki centralnie zarządzanej do gospodarki wolnorynkowej*, [w:] *Dzieło myśli duchowość ks. Bronisława Markiewicza* [red.] W. Moroz CSMA, Michalineum, Marki-Struga 1993, s. 61.

146. B. Markiewicz, *Wychowanie dziecka powinno się zacząć jak najwcześniej*, PiP 1905, nr 1. s. 8.

Wychowanie do samodzielności

Zakres edukacji	Podstawa programowa Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego	Treści wychowawczo-dydaktyczne	Sposoby realizacji programu (Procedury osiągnięcia celów)	Przewidywane efekty kształcenia	Przewidywane efekty wychowawcze wg bł. Bronisława Markiewicz
PRACA FIZYCZNA	OBSZAR 2. <u>Kształtowanie czynności samoobsługowych, nawyków higienicznych i kulturalnych.</u> <u>Wdrażanie dzieci do utrzymywania ładu i porządku.</u> Dziecko kończące przedszkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej: 1) umie poprawnie umyć się i wytrzeć oraz umyć zęby; 2) właściwie zachowuje się przy stole podczas posiłków, nakrywa do stołu i sprząta po sobie; 3) samodzielnie korzysta z toalety; 4) samodzielnie ubiera się i rozbiera, dba o osobiste rzeczy i nie naraża ich na zgubienie lub kradzież; 5) utrzymuje porządek w swoim otoczeniu.	Kształtowanie czynności samoobsługowych, nawyków higienicznych i kulturalnych. Wdrażanie do utrzymywania ładu i porządku. – czynności higieniczne; – czynności obsługowe; – kultura bycia; – higiena otoczenia.	– czynności higieniczne, porządkowe, kulturalne (prawidłowe postępowanie przy myciu rąk, posługiwaniu się sztućcami i serwetką, prawidłowe nakrywanie do stołu); – praktyczne wykonywanie czynności higienicznych, porządkowych; – dyżury w sali, na stołówce, szatni, łazience; – pogadanki, rozmowa kierowana; – spotkanie z pielęgniarką; – zabawy tematyczne; – literatura dziecięca (opowiadania, baśnie, wiersze); – piosenki, rymowanki; – historyjki obrazkowe; – inscenizacje, teatryki.	– samodzielność w dbaniu o higienę osobistą (prawidłowe mycie rąk, samodzielne korzystanie z toalety, szczotkowanie zębów, samodzielne posługiwanie się grzebieniem, chusteczką do nosa); – rozumienie, że niektóre przedmioty higieniczne są przeznaczone do indywidualnego używania; – samodzielnie ubieranie się i rozbieranie; – dbanie o schludny wygląd; – dbanie o porządek; – znajomość pomieszczeń w przedszkolu i ich przeznaczenia; – dbanie o estetykę i higienę własnego pokoju, sali zabaw itp.; – ocena wykonania dyżuru (samooceńca); – poszanowanie sprzętów i zabawek przedszkolnych; – prawidłowe nakrywanie do stołu; – właściwa postawa przy stole związana z odpowiednim zachowaniem się (prawidłowe siedzenie, posługiwanie się sztućcami i serwetką, kulturalne zachowanie).	– uwielbienie Boga w powołaniu go do samodoskonalenia; – samodzielność, wytrwałość; – dociekliwość; – zdyscyplinowanie; – pracowitość; – współpraca; – otwartość na nowe propozycje; – otwartość na pomoc innych; – korzystanie z rad, prośzenie o pomoc; – spostrzegawczość; – troska o ład i porządek; – troska o swój wygląd; – wrażliwość na piękno i brzydotę zła; – wyczuwanie piękna, prostoty; – skromność, wrażliwość; – troska o swoje i wspólne dobro; – kultura bycia, słowa; – życzliwość dla innych; – odwaga; – przestrzeganie zasad; – akceptacja siebie i innych; – wiara we własne możliwości; – pewność siebie; – wdzięczność, radość; – pozytywne nastawienie do pracy; – pokonywanie trudności; – odpowiedzialność; – obiektywna ocena swoich postępów; – oszczędność, dokładność, sumienność.

Wychowanie do bezpieczeństwa

Wraz z coraz większą samodzielnością, jaką dziecko nabywa wraz z rozwojem zwiększają się jego możliwości, jak również poszerza pole działania. To sprawia, że dziecko znajduje się w coraz to nowych dla niego sytuacjach. Dlatego kończąc przedszkole, winno posiadać nie tylko umiejętność bezpiecznego poruszania się po drogach, zachowania bezpieczeństwa podczas zabawy, unikania niebezpieczeństw grożących ze strony zwierząt, ale również winno być ostrożne wobec nieznanymi dorosłych, którzy również mogą być zagrożeniem dla dziecka, wykorzystując jego ufność i naiwność. Wdrażanie do pożądaných zachowań może odbywać się przez dostarczanie wiedzy na temat zasad bezpieczeństwa i ich przestrzeganie w praktyce, podejmowanie prób przewidywania skutków /rozwijanie myślenia przyczynowo-skutkowego/, naukę właściwego korzystania z różnych urządzeń, kształtowanie odpowiedzialności za własne zachowanie i postępowanie, a także przez współpracę z rodzicami szczególnie w zakresie chronienia ich przed zagrożeniami społecznymi¹⁴⁷.

Świadomość zagrożeń, z jakimi dziecko może się spotkać pozwoli mu być bardziej uważnym i roztropnym. Wdrażanie małych dzieci do przestrzegania zasad bezpieczeństwa wymaga wprowadzenia nakazów i zakazów, które muszą być konsekwentnie przestrzegane. Dobrym sposobem jest ustalenie pewnych norm wraz z dziećmi. Sprzyja to zrozumieniu konieczności wprowadzonych ograniczeń i zobowiązuje do ich przestrzegania.

Wychowanie do bezpieczeństwa winno dać dzieciom poczucie pewności siebie i przekonanie, że poradzą sobie w nowych dla siebie sytuacjach. Powinny także wiedzieć, że mogą zawsze zwrócić się o pomoc do dorosłych i na nią liczyć. Takiej postawy uczył ks. Bronisław powierzonych sobie wychowanków. Był zawsze otwarty, uśmiechnięty, przyjmował każdego, kto przychodził. Nawet po upomnieniu zgłaszano się bez bojaźni, bo tak umiał je osłodzić. Jednocześnie w zakładzie panował porządek. Plan dnia regulowały dzwonki. Każdy wiedział, co jest jego obowiązkiem, co do niego należy. To dawało wychowankom poczucie bezpieczeństwa, odpowiedzialności nie tylko za siebie, ale też za „swoją dom”¹⁴⁸.

147. Zob. E. Gruszczyk-Kolczyńska, E. Zielińska, *Program wspomagania rozwoju, wychowania i edukacji starszych przedszkolaków*, Nowa Era, Warszawa 2007, s. 166-167.

148. Zob. W. Michułka, *Błogosławiony ks. Bronisław Markiewicz*, Michalineum 2005, s. 105-110.

Wychowanie do bezpieczeństwa

Zakres edukacji	Podstawa programowa Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego	Treści wychowawczo-dydaktyczne	Sposoby realizacji programu (Procedury osiągnięcia celów)	Przewidywane efekty kształcenia	Przewidywane efekty wychowawcze wg bl. Bronisława Markiewicza
PRACA FIZYCZNA 1) Dziecko kończące przedszkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej: 1) wie jak trzeba zachować się w sytuacji zagrożenia i gdzie można otrzymać pomoc, umie o nią poprosić; 2) orientuje się w bezpiecznym poruszaniu się po drogach i korzystaniu ze środków transportu; 3) zna zagrożenia płynące ze świata ludzi, roślin oraz zwierząt i unika ich; 4) wie, że nie można samodzielnie zażywać leków i stosować środków chemicznych (np. środków czystości); 5) próbuje samodzielnie i bezpiecznie organizować sobie czas wolny w przedszkolu i w domu; ma rozeznanie, gdzie można się bezpiecznie bawić, a gdzie nie.	Wdrażanie do dbałości o bezpieczeństwo własne oraz innych: - bezpieczeństwo podczas zabawy; - bezpieczeństwo na drodze; - korzystanie ze środków transportu; - sposoby postępowania w sytuacjach zagrożenia; - zachowanie wobec roślin, zwierząt i obcych osób; - przestrzeganie zasad - umowy.	- umowy dotyczące zachowania w sali zabaw, na placu zabaw i podczas wspólnych spacerów i wycieczek; - zasady ruchu drogowego /przebywania na ulicy/; - praktyczne stosowanie wprowadzonych umów podczas konkretnych działań /scenki dramatowe, pokaz, spacer, wycieczki, przejeżdżenie przez ulicę na pasach i przy zielonym świetle/; - filmy edukacyjne o zasadach bezpieczeństwa; - historyjki obrazkowe, ilustracje; - próba ewakuacji przy alarmie przeciwpożarowym; - spotkania z osobami dbającymi o bezpieczeństwo ludzi i udzielającymi pomocy /lekarz, pielęgniarka, strażak, policjant, strażnik miejski itp./; - literatura dziecięca – opowiadania, baśnie, wiersze poruszające temat bezpieczeństwa, scenki i dramowe; - piosenki; - wspólne wypracowanie umów dotyczących; bezpiecznego zachowania się podczas pobytu w przedszkolu i poza nim; - konsekwencje niewłaściwego zachowania się.	- znajomość pomieszczeń przedszkolnych, ostrożne poruszanie się w sali, na korytarzu i schodach; - znajomość zasad zachowania się podczas zabaw wspólnych i indywidualnych i zasad korzystania z zabawek; - przestrzeganie ustalonych wspólnie z dziećmi reguł zabaw, gier i zachowania się; - respektowanie wskazówek i uwag nauczyciela; - znajomość zasad korzystania z urządzeń elektrycznych, środków chemicznych; - znajomość podstawowych znaków ruchu drogowego /pas, sygnalizator świetlny, znak STOP itp./; - bezpieczne przechodzenie przez jezdnię i poruszanie się na drodze; - przestrzeganie konieczności wychodzenia na ulicę tylko pod opieką osoby dorosłej; - znajomość roli policjanta – umiejętność zwrócenia się o pomoc w trudnej sytuacji; - rozpoznawanie i nazywanie różnych środków transportu; - rozpoznawanie dźwięków i odgłosów dochodzących z ulicy; - znajomość i przestrzeganie zasad bezpiecznego korzystania z samochodów; - ze środków komunikacji i bezpiecznego podróżowania - szybkie reagowanie na sytuację zagrożenia; - znajomość zasad ochrony przeciwpożarowej – reaguje na alarm pożarowy; - ostrożność w braniu do rąk rzeczy nieznanymi, znalezionych przedmiotów; - znajomość numerów alarmowych; - umiejętność zwrócenia się o pomoc w sytuacjach szczególnych; - znajomość określenia – obca osoba; - zachowanie ostrożności w kontakcie z nieznanymi, bycie nieprzekupnym, nie przyjmowanie żadnych rzeczy i nie częstowanie się słodyczami; - nie zaczepianie z zwierząt podczas spacerów na ulicy czy w miasteczku; - bezpieczne zachowanie się w lesie, ostrożność wobec nieznanymi roślin /grzybów, jagód itp./; - przestrzeganie regulaminu wspólnie przyjętego i zaaprobowanego; - samodzielne i bezpieczne organizowanie sobie czasu wolnego.	- uwielbienie Boga w darze troski o nasze życie; - kierowanie się przyjętymi zasadami; - zgodne współdziałanie w grupie; - akceptacja siebie i innych; - troska o zdrowie i życie swoje i innych; - otwartość; - odwaga; - poczucie wspólnoty; - wiara we własne możliwości; - pewność siebie; - radość; - pozytywne nastawienie; - pokonywanie trudności; - samodzielność; - zaangażowanie w zdobywanie; nowych doświadczeń; - dokładność; - sportowawczość; - ćwiczenie własnej woli; - ufność; - spontaniczność; - ostrożność; - bezinteresowność; - mądrość życiowa; - poszanowanie roślin i zwierząt; - troska o wspólne dobro; - postawa solidarności; - odpowiedzialność za siebie i innych; - szacunek dla osób troszczących się o nasze bezpieczeństwo; - przestrzeganie zasad; - dostrzeganie pozytywnych postaw w codzienności.	

Wychowanie zdrowotne

Według współczesnej pedagogiki istotą wychowania fizycznego „jest oddziaływanie na całą osobowość wychowanka, ukształtowanie jego dyspozycji poznawczych, emocjonalno-wolicjonalnych i instrumentalnych z intencją przygotowania go do całożyciowej troski o ciało w toku aktywnego uczestnictwa w dziedzinie kultury fizycznej”¹⁴⁹. Poprzez te zabiegi człowiek ma poczuć się odpowiedzialny za swoje zdrowie, sprawność, sylwetkę, urodę, bo nawet najbardziej wyćwiczone ciało nie upomni się o to, by o nie dbać. Potrzeba więc wytworzenia już u dziecka nawyku troski o swoje ciało i własną aktywność. W przedszkolu dziecko winno nauczyć się jak zadbać o higienę, jak odżywiać się i prowadzić zdrowy styl życia. Skuteczność działań podejmowanych przez nauczyciela zależy od współpracy ze środowiskiem rodzinnym dziecka.

Naturalną potrzebą każdego zdrowego dziecka jest przynaglenie do podejmowania wysiłku fizycznego, pokonywania przeszkód, stąd bardzo ważny jest ruch na świeżym powietrzu. Umożliwia on rozwój motoryki, wzmacnia układ mięśniowy, pobudza funkcje fizjologiczne, pozytywnie wpływa na układ nerwowy. Oprócz tego dziecko opanowuje nowe możliwości, poznaje siebie i swoje możliwości. Pomocą w tych zadaniach są systematycznie prowadzone ćwiczenia rozwijające ogólną sprawność, zręczność, koordynację ruchową, a także odwagę, wytrwałość, samodzielność¹⁵⁰.

Bł. Bronisław Markiewicz pisał, iż „wśród wrodzonych popędów dziecka pierwsze miejsce zajmuje potrzeba ruchu (...). Tamując ruch ciała przeszkadzamy prawidłowemu rozwojowi umysłu. Wychowawca powinien nie tylko podtrzymywać i rozwijać w swych wychowankach ten wrodzony popęd do ruchu, ale jeszcze kierować nim w ten sposób, żeby dzieci mogły wyciągać jak największy pożytek”¹⁵¹. Treści wychowania fizycznego w zakładach ks. Markiewicza były obecne przede wszystkim w trosce o wzmocnienie słabych organizmów, wyrobienia ogólnej tężyzny fizycznej. Stwarzano ku temu w zakładach warunki do „fizycznego wyżywiania się” w ruchu na świeżym powietrzu. Ks. Markiewicz organizował liczne wycieczki i rajdy. Podczas niesprzyjającej pogody wychowankowie mogli korzystać z sali rekreacyjnej. Każdy wychowanek od najmłodszych lat zaprawiany był do różnego rodzaju pracy fizycznej, także na powietrzu, nie tylko by móc utrzymać się, godnie żyć, ale również dla ogólnego zdrowia fizycznego, psychicznego i duchowego.

149. T. Pilch [red. nauk. i przewodn. kom. red.], *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, Wydawnictwo Akademickie „ŻAK”, t. IV, Warszawa 2005, s. 363-364.

150. Zob. E. Tokarska, J. Kopała, *Zanim będę uczniem*, Edukacja Polska, Warszawa 2009, s. 49-50.

151. B. Markiewicz, *Praca jest obowiązkiem i dla dzieci*, PiP 4/1901 nr 11, s. 86.

Wychowanie zdrowotne

Zakres edukacji	Podstawa programowa rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego	Treści wychowawczo-dydaktyczne	Sposoby realizacji programu (Procedury osiągnięcia celów)	Przewidywane efekty kształtujące	Przewidywane efekty wychowawcze wg bł. Bronisława Markiewicza
Zakres edukacji	Podstawa programowa rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego OBSZAR 5. Wychowanie zdrowotne i kształtowanie sprawności fizycznej. – profilaktyka zdrowotna; – odpowiedzialność za własne zdrowie; – zmysły; – higiena korzystania z mediów; – aktywność ruchowa; – wypocinek; – praktyczne działania przygotowujące do życia; – wartość pracy w życiu człowieka. 1) dba o swoje zdrowie; zaczyna orientować się w zasadach zdrowego żywienia; 2) dostreżę związek pomiędzy chorobą a leczeniem, poddaje się leczeniu, np. wie, że przyjmowanie lekarstw i zastrzyki są konieczne; 3) jest sprawne fizycznie i dba o swoje zdrowie; zaczyna orientować się w zasadach zdrowego żywienia; 4) uczestniczy w zajęciach ruchowych, zabawach i grach w ogrodzie przedszkolnym, w parku, na boisku, w sali gimnastycznej.	Wychowanie zdrowotne i kształtowanie sprawności fizycznej. – profilaktyka zdrowotna; – odpowiedzialność za własne zdrowie; – zmysły; – higiena korzystania z mediów; – aktywność ruchowa; – wypocinek; – praktyczne działania przygotowujące do życia; – wartość pracy w życiu człowieka.	– opowiadanie; – przysłówia, zagadki; – wiersze, ilustracje, książki związane z tematyką zdrowotną; – rozmowy indywidualne z dziećmi i rodzicami nakierowanymi na temat źródeł pozyskiwania informacji i zapoznanie z nimi; – spotkanie z lekarzem, stomatologiem; – zabawy tematyczne – kącik lekarski, medyczny; – zabawy pozwalające poznać otaczającą rzeczywistość w sposób wielozmysłowy; – doświadczenia i zabawy rozwijające zmysły; – ćwiczenia gimnastyczne (gimnastyka poranna); – zabawy ruchowe przy muzyce /np. aerobic/; /orientacyjno- porządkowe, bieżne, z elementem równowagi czworokopnia, skoku i podskoku, wspinania i pokonywania przeszkód, rzutu, celowania i toczenia/; – zabawy na świeżym powietrzu /zawody sportowe, gry; zabawy swobodne z wykorzystaniem ogrodowego sprzętu do zabawy/; – zabawy na śniegu; – wycieczki i spacer/ również podczas deszczu/; – zasady zdrowego odżywiania i zdrowego stylu życia – spożywanie zdrowych produktów; – odpoczynek /chwile ciszy, przy muzyce klasycznej, przy bajce, własna aktywność dziecka/; – rozmowy na temat wartości pracy; – pokaz prostych użytecznych prac, praktyczne działania.	– rozumienie i stosowanie zasad regularnego spożywania posiłków; – stosowanie umiaru w jedzeniu i ograniczanie spożywania słodczy; – rozumienie zasad zdrowego odżywiania się, znajomość zdrowych produktów, dbanie o higienę zmysłów, posługiwanie się wszystkimi zmysłami w postrzeganiu rzeczywistości; – umiejętne korzystanie z mediów, postawa krytyczna; – otwartość na wiedzę, aktywne poszukiwanie wiedzy, znajomość źródeł jej pozyskiwania; – rozumienie zasad zdrowego trybu życia; – chętnie przebywanie na powietrzu i aktywne uczestniczenie w zabawach i grach bez względu na pogodę; – ubieranie się odpowiednio do pogody; – świadome uprawianie różnych form sportu, ruchu; – prawidłowe wykonywanie ćwiczeń ruchowych /gimnastyczne, poranne/; – aktywność podczas zabaw ruchowych i różnymi elementami ruchu; – zamykanie do spacerów i wycieczek jako źródła zdrowia i radości; – rozumienie związku między chorobą, a leczeniem i rozumienie potrzeby przyjmowania lekarstw podczas choroby pod kontrolą rodziców /bezpieczeństwo w zażywaniu leków/; – znajomość roli lekarza, stomatologa – przewycięża lęk związany z koniecznymi zabiegami lekarskimi; – przestrzenie zasady chroniących zdrowie /prawidłowe oddychanie, wietrzenie pomieszczeń, nie dotykanie twarzy brudnymi rękami, zatykanie ust podczas kaszlu itp./; – umiejętność odpozywania i zachowania ciszy w czasie na to przeznaczonym; – umiejętność cichej zabawy w grupie rówieśniczej; – szanowanie potrzeby i czasu odpoczynku innych; – podejmowanie aktywnego odpozywania; – sprzątanie miejsca pracy /zabawy/; – podejmowanie prostych prac porządkowych; – zauważanie potrzeby wykonania drobnych codziennych czynności posiłku /kanapki, sałatki owocowej itp./; – rozumienie wartości pracy, szanowanie i zauważanie jej konieczności i wartości; – przestrzeganie zasad uważnego i starannego wykonywania zleconych zadań; – podejmowanie prób planowania i organizowania pracy w zespołach, umiejętność zorganizowania miejsca pracy; – oszczędne korzystanie z materiałów i bezpieczne posługiwanie się narzędziami.	– uwielbienie Boga w darze zdrowia; – szacunek dla zdrowia i życia swojego i innych; – troska o zdrowie; – przestrzeganie zasad; – troska o swój wygląd; – troska o higienę zmysłów; – otwartość; – odpowiedzialność i selekcja informacji docierających przez media; – wybór wartościowych projekcji filmowych; – odpowiedzialność; – samodyscyplina; – podporządkowanie innym /rodzice, lekarz/; – radość; – wolność; – wyuczcie piękna i estetyki otaczającego świata; – wdzięczność za świeże powietrze, wodę systematyczność; – uczciwość; – intuicja; – zgodne współdziałanie w grupie; – sportowczość; – pracowitość; – poszanowanie swojej i cudzej pracy; – bezinteresowność; – empatia; – dbanie o ład i porządek; – oszczędność; – akceptacja siebie i innych; – wiara we własne możliwości; – pewność siebie; – samodzielność; – inwencja twórcza; – pozytywne nastawienie; – pokonywanie trudności; – poszanowanie czasu; – dostrzeganie pozytywnych; – wartości; – cierpliwość wobec siebie i bliźnich.

Praca umysłowa

Bł. Bronisław Markiewicz pracę umysłową rozumiał jako kształtowanie ludzkiego umysłu. W swojej działalności proponował różne metody nauczania w szkolnictwie, by wychowywać mądrych ludzi. Uważał m. in., że „ażeby zaś umieć prawidłowo myśleć, potrzeba znać jak najlepiej język, w którym myślimy, to jest znać źródło i historycznie wszystkie jego wyrażenia i formy”¹⁵². Przywiązywał wielką uwagę do właściwego doboru treści nauczania. „Przedmioty, bowiem szkolne budzą w młodzieży myśli i uczucia odpowiednie, a myśli rodzą natchnienia i uczynki, a te sprowadzają ucisk kajdan albo wolność; myśli budzą zdolności i rozwijają umysł jednostek, one przyczyną przedsiębiorstw i postępu na wszystkich polach życia ludzkiego”¹⁵³.

Ks. Markiewicz proponował zmianę systemu szkół, tak by dobrze kształtowały umysł młodego człowieka. Proponował, aby „pomnożyć godziny literatury własnej (...), pomnożyć godziny historii powszechnej, która jest mistrzynią życia. Albowiem młodzież powinna w swoim własnym języku nauczyć się dobrze myśleć, rozpoznawać i pisać”¹⁵⁴.

Kładł nacisk na to, by nabyte umiejętności przemyśleć tak, by stały się własnością danej osoby, by wpłynęły na jego postępowanie. Wzywał, by nie nazywać wystarczającą naukę wiadomości usłyszanych z ust obcych, albo wyczytanych z książki¹⁵⁵. Wskazywał przez to na specyficzny rodzaj pracy umysłowej, której celem miało być tworzenie i kształtowanie dobra moralnego w drugim człowieku. Jako prawdziwy skarb widział oświatę prawdziwą, fałszywą zaś nazywał próchnem, które świeci, a nie grzeje¹⁵⁶.

W każdej pracy umysłowej obok rozumu biorą udział również uczucia, wola, siły fizyczne.

Każda praca wymaga, choć w niejednakowym stopniu, koncentracji uwagi, logicznego myślenia. Pracując, człowiek zdobywa nowe i utrwała zdobyte wcześniej wiadomości, doskonali swoje umiejętności, rozwija wyobraźnię, inicjatywę i zdobywa nowe doświadczenie. Ponadto praca umysłowa winna być skierowana w stronę ducha. Ks. Markiewicz uważał, że nigdy nie powinna być ona środkiem do wywyższania się, do pychy, lecz jedynie winna służyć jak środek do ukształtowania osobowości dziecka na dobrego człowieka. Powinna również uczyć szacunku dla trudu drugiego człowieka, gdyż każda praca w pewnym sensie ma charakter społeczny. Należy jednak pamiętać, że człowiek pracując dla społeczności i w społeczności, jednocześnie doskonali samego siebie, rozwija swoje zdolności, przekracza siebie, swoje ograniczenia. Ten wzrost jest cenniejszy od wszelkich

152. B. Markiewicz, *Przewodnik dla wychowawców młodzieży opuszczonej*, t. I, Miejsce Piastowe 1911, s. 327

153. Tamże, s. 331.

154. B. Markiewicz, *Przewodnik dla wychowawców młodzieży opuszczonej oraz wskazówki do rozwiązania kwestyi socyalnej*, t. II, Miejsce Piastowe 1912, s. 356.

155. Zob. B. Markiewicz, *Prawidła życia*, PiP 11/1908 nr 11, s. 79.

156. Zob. B. Markiewicz, *Przewodnik dla wychowawców młodzieży opuszczonej oraz wskazówki do rozwiązania kwestyi socyalnej*, t. II, Miejsce Piastowe 1912, s. 276.

6.

bogactw. Praca umysłowa posiada bowiem niezatracalną godność i udoskonala pracującego. Bł. Bronisław Markiewicz mówiąc o pracy umysłowej, skupia się w większości na młodzieży, niemniej jednak wszystkie te wskazania dotyczą też w pewnym stopniu dzieci w myśl maksymy, którą głosił, że wychowanie, rozumiane całościowo, należy zaczynać jak najwcześniej.

Praca umysłowa będzie realizowana w następujących obszarach wychowania:

- Wychowanie językowe – rozwój mowy i myślenia
- Wychowanie intelektualne wraz z edukacją matematyczną
- Wychowanie przyrodnicze
- Wychowanie techniczno-konstrukcyjne

Każdy dzień pobytu dziecka w przedszkolu powinien prowadzić go do spotkania z literaturą. Dostęp dzieci do książek i czasopism dziecięcych przygotowuje je do nauki czytania i pisania, a zapoznawanie z ich treścią wzbogaca słownik dziecka, kształtuje natężenie głosu, słuch i wymowę, doskonali umiejętność tworzenia zdań i budowania własnych wypowiedzi, prowadzi do ćwiczeń oddechowych.

Mowa dziecka kształtuje się od jego pierwszych dni, a nawet wcześniej, dlatego najważniejszą rolę w procesie jej kształtowania odgrywają rodzice i najbliższe otoczenie, także przedszkole. Rozwój mowy dziecka jest mocno powiązany z rozwojem myślenia i z działaniem. Ma ogromny wpływ na jego całościowy rozwój. Od niej zależy rozwój jego osobowości, umiejętność tworzenia relacji w kontaktach społecznych, poznawania i rozumienia otaczającego świata. Większość dzieci bardzo lubi słuchać opowiadań, baśni, wierszy. Dla dziecka baśń to elementarz, z którego uczy się czytać we własnym umyśle, elementarz pisany obrazami. „Jest to jedyny język, dzięki któremu możemy zrozumieć siebie i innych zanim dojrzejemy intelektualnie. Dziecko potrzebuje kontaktu z językiem i winno być z nim obeznane, jeżeli ma zyskać panowanie nad własną psychiką¹⁵⁷. Bajka natomiast to zwierciadło, w którym dziecko może przyjrzeć się wielu sprawom. Warto w tym miejscu pamiętać o odpowiednim dla dziecka doborze literatury. Opowieść, aby przykuła uwagę dziecka, „musi je zabawić i obudzić w nim ciekawość. Jeśli jednak ma wzbogacić jego życie, musi pobudzać wyobraźnię, pomóc dziecku w rozwijaniu inteligencji i porządkowaniu uczuć, musi mieć związek z jego lękami i dążeniami oraz umożliwić mu pełne rozeznanie własnych trudności, a zarazem podać sposoby rozwiązywania nękających je problemów¹⁵⁸, a więc winna odnosić się do wszystkich aspektów osobowości dziecka, z całą powagą podejmować trudne dla niego tematy i budzić w nim wiarę w siebie.

Podobnie jak rozwój mowy tak i przygotowanie do nauki czytania i pisania rozpoczyna się bardzo wcześnie, poprzez działania mające na celu rozwijanie sprawności psychomotorycznych, kształtowania pozytywnych postaw społeczno-emocjonalnych oraz procesów poznawczych. Tu również nieoceniony jest kontakt dziecka z książką. Dziecko szybko zauważa, że tekst pisany występuje nie tylko w książkach, które ogląda, ale również w jego otoczeniu. Pomocne w zainteresowaniu dziecka czytaniem i pisanem mogą być słowniki obrazkowo-wyrazowe. Całościowe zapamiętanie obrazu wyrazu znacznie ułatwia w przyszłości naukę czytania. Przygotowanie do szkoły polega nie tylko na wyposażeniu dziecko w pozytywne nastawienie do nauki czytania i pisania, ale na umożliwieniu mu osiągnięcia odpowiedniego poziomu rozwoju percepcji słuchowej i wzrokowej, koordynacji wzrokowo-ruchowej oraz orientacji w przestrzeni. Tak więc dobre przygotowanie dziecka do dalszej nauki w zakresie wychowania językowego wymaga od nauczycieli przedszkola wspierania jego rozwoju fizycznego, intelektualnego, emocjonalnego i społecznego.

157. B. Bettelheim, *Cudowne i pożyteczne. O znaczeniach i wartościach baśni*, przeł. D. Danek, Warszawa 1996, s. 256.

158. K. Szpilowska, *Bajki przyrodne – bajki dzisiejsze*, [w:] *Sztuka i ekspresja dziecka – w poszukiwaniu sensu tworzenia*, red. K. Krasoń, Katowice 2003, s. 23.

Wychowanie językowe

Zakres edukacji	Podstawa programowa Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego	Treści wychowawczo-dydaktyczne	Sposoby realizacji programu (Procedury osiągnięcia celów)	Przewidywane efekty kształtujące	Przewidywane efekty wychowawcze wg bl. Bronisława Markiewicza
PRACA UMYSŁOWA	Podstawa programowa Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego OBSZAR 3. Wspomaganie rozwoju mowy dzieci. Dziecko kończące przedszkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej: 1) zwraca się bezpośrednio do rozmówcy, stara się mówić poprawnie pod względem artykulatoryjnym, gramatycznym, fleksyjnym i składniowym; 2) mówi płynnie, niezbyt głośno, dostosując ton głosu do sytuacji; 3) uważnie słucha, pyta o niezrozumiałe fakty i formułuje dłuższe wypowiedzi o ważnych sprawach; 4) w zrozumieli sposób mówi o swoich potrzebach i decyzjach.	Rozwój mowy i myślenia - język jako sposób komunikacji / porozumiewanie się; - literatura i poezja dziecięca; - poprawność form gramatycznych; - prawidłowa wymowa; - wzbogacanie słownika /rozwijanie twórczego myślenia - wypowiedzi tematyczne/.	- zabawy oddechowe, ortofoniczne, gramatyczne, słuchowe; - zagadki słowno-obrazkowe, układanki obrazkowe, rymowanki; - zabawy ze słownikiem obrazkowo-wyrazowym; - zabawy w teatr, udział w przedstawieniach; - zabawy ze słowem /tworzenie neologizmów/; - zabawy dydaktyczne, ćwiczenia analizy i syntezy; - zabawy badawcze, spacery i wycieczki; - obrazki, historyjki ; - opowiadania z ilustracją /wspólne układanie zakończenia/; - scenki dramatowe i inscenizacje na podstawie utworu literackiego; - rozmowy indywidualne, między rówieśnikami i w grupie; - rozmowy prowadzone z ich wykorzystaniem obrazków; - nauka wierszy i piosenek; - zajęcia w kącie książek; - gry stolikowe, zręcznościowe, dydaktyczne i loteryjki; - opowiadania ruchowe; - prace plastyczne-konstrukcyjne rozwijające umiejętności manualne, koordynację wzrokowo-ruchową i orientację na kartce papieru.	- rozpoznawanie dźwięków dochodzących z otoczenia /również odgłosy przyrody/ - aktywne uczestniczenie w zajęciach rytmicznych - dzielenie zdania na wyrazy, a wyraz na sylaby - synteza słuchowa wyrazu podzielonego na sylaby - wyodrębnianie głosek w wyrazie /w nagłosie, w wygłosie, w środku wyrazu/ - interpretacja treści obrazka za pomocą opowiadania /wyodrębnianie cech przedmiotów, postaci/ - dostrzeganie zmian w układzie elementów - odszukiwanie wskazanej w opowiadaniu ilustracji - odzorowywanie, dopasowywanie elementów do ich kontur, odszukiwanie takich samych wzorów, symboli, znaków, odzorowywanie wzorów graficznych z plasteliny, drukików - odszukiwanie elementów różnicujących obrazki - projektowanie na płaszczyźnie według wzoru jak również według własnej inwencji przy samodzielnym przygotowaniu materiału /wydzieranka, wycinanka/	- uwielbienie Boga w darze umiejętności porozumiewania się; - zgodne współdziałanie w grupie; - życzliwość dla innych; - akceptacja siebie i innych; - otwartość; - odwaga; - radość; - pewność siebie; - wiara we własne możliwości; - przestrzeganie zasad i poleceń; - pozytywne nastawienie do pracy; - pokonywanie trudności; - dostrzeganie pozytywnych wartości; - w codziennym życiu i ich wybór; - śmiałość; - empatia; - samodzielnność; - docteklowość; - zaangażowanie w zdobywaniu; - nowych doświadczeń; - spróżegawczość; - cierpliwość; - uważne słuchanie; - utrzymywanie porządku; - współpraca; - poszanowanie dla własnej pracy i pracy innych; - odpowiedzialność; - pracowitość; - bycie twórczym; - sumienność; - dokładność; - staranność; - oszczędność; - inwencja twórcza; - obiektywna ocena swoich prac i prac kolegów, koleżanek.

Zakres edukacji	Podstawa programowa Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego	Treści wychowawczo-dydaktyczne	Sposoby realizacji programu (Procedury osiągnięcia celów)	Przewidywane efekty kształtujące	Przewidywane efekty wychowawcze wg bl. Bronisława Markiewicza
PRACA UMYSŁOWA	Podstawa programowa Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego OBSZAR 14. Kształtowanie gotowości do nauki czytania i pisania. Dziecko kończące przedszkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej: potrafi określić kierunki oraz miejsca na karcie papieru, rozumie polecenia typu: narysuj kółko w lewym górnym rogu kartki, narysuj słaczek, zaczynając od lewej strony kartki; potrafi uważnie patrzeć (organizuje pole spostrzeżeń), aby rozpoznać i zapamiętać to, co jest przedstawione na obrazkach; dysponuje sprawnością rąk oraz koordynacją wzrokowo-ruchową potrzebną do rysowania, wycinania i nauki pisania; interesuje się czytaniem i pisaniem; jest gotowe do nauki czytania i pisania; ślucha np. opowiadań, baśni i rozmarza o nich; interesuje się książkami; układa krótkie zdania, dzieli zdania na wyrazy, dzieli wyrazy na sylaby; wyodrębnia głoski w słowach o prostej budowie fonetycznej; rozumie sens informacji podanych w formie uproszczonych rysunków oraz często stosowanych oznaczeń i symboli, np. w przedszkolu, na ulicy, na dworcu.	Przygotowanie do czytania i pisania - percepcja słuchowa; - percepcja wzrokowa; - znaki i symbole graficzne; - pismo jako sposób komunikowania się; - informacja w formie symbolu; - koordynacja wzrokowo-ruchowa /ćw. grafomotoryczne/; - orientacja na płaszczyźnie.	- zagadki; - gry dydaktyczne doskonalące percepcję słuchowo-wzrokową; - gry i loteryjki doskonalące sprawność wzrokową i umiejętność posługiwania się i odczytywania symboli; - kącik książek; - gry i zabawy zręcznościowe; - gra w szachy; - prace plastyczne konstrukcyjne; - ćwiczenia gimnastyczne; - zabawy ruchowe; - spacery, wycieczki; - słowniki obrazkowo-wyrazowe.	- prawidłowe korzystanie z książki /organizacja miejsca, prawidłowe przekładanie karetek, właściwe obchodzenie się z książką/; - rozumienie pojęć związanych z książką: okładka, strona, kartka, autor; - zapoznanie z pracą w księgarni i bibliotece; - znajomość tytułów i autorów swoich ulubionych książek; - wypowiadanie się na temat poznanych utworów literackich – opowiadanie, ocenianie postępowania bohaterów; - tworzenie własnych opowiadań, mini książek; - odrysowywanie; - kolorowanie wg kodu; - posługiwanie się nożyczkami; - określanie miejsca na karcie papieru, rysowanie wg polecenia bądź wzoru, rozmieszczanie gotowych elementów wzoru; - rozumienie symbolicznego zapisu informacji /znak i drogowe, symbole w grach planszowych/; - rozpoznawanie wyrazów w połączeniu z obrazkiem – proces nauki czytania problematycznego /czytanie globalne: znaczenie – znak, metoda symultaniczno-sekwencyjna.	- uwielbienie Boga w darze umiejętności porozumiewania się; - zgodne współdziałanie w grupie; - życzliwość dla innych; - akceptacja siebie i innych; - otwartość; - odwaga; - radość; - pewność siebie; - wiara we własne możliwości; - przestrzeganie zasad i poleceń; - pozytywne nastawienie do pracy; - pokonywanie trudności; - dostrzeganie pozytywnych wartości; - w codziennym życiu i ich wybór; - śmiałość; - empatia; - samodzielnność; - dociekliwość; - zaangażowanie w zdobywaniu nowych doświadczeń; - spostrzegawczość; - cierpliwość; - uważne słuchanie; - utrzymywanie porządku - współpraca; - poszanowanie dla własnej pracy i pracy innych; - odpowiedzialność; - pracowitość; - bycie twórczym; - sumienność; - dokładność; - staranność; - oszczędność; - inwencja twórcza; - obiektywna ocena swoich prac i prac kolegów, koleżanek.

Wychowanie intelektualne wraz z edukacją matematyczną

Wspieranie rozwoju umysłowego dzieci w edukacji przedszkolnej wymaga zorganizowania odpowiedniego otoczenia i dostosowania procesu uczenia się do możliwości i potrzeb rozwojowych dziecka. Pomocną może tu być koncepcja sfery najbliższego rozwoju L. S. Wygotskiego¹⁵⁹. Dziecko w miarę wzbogacania wiedzy i nabywania nowych doświadczeń lepiej rozumie siebie i świat. Nauczyciel winien zatem stawiać przed dzieckiem zadania, które umożliwią mu działanie i obserwację skutków podejmowanych czynności oraz wyciąganie płynących z nich wniosków. Wiek przedszkolny charakteryzuje myślenie sensoryczno-motoryczne i konkretno-wyobrażeniowe. Pod jego koniec może pojawiać się myślenie słowno-logiczne. Rozwój myślenia, pomimo, iż przebiega za zwyczaj według określonego schematu, charakteryzuje się indywidualnym tempem dla każdego dziecka.

Edukacja matematyczna stanowiąca istotny element intelektualnego rozwoju dziecka musi być włączona w działania wspomagające jego rozwój umysłowy. Jest bardzo złożonym obszarem. Swym zasięgiem obejmuje: określenie położenia przedmiotów w przestrzeni, określenie czasu trwania danej czynności, rozpoznawanie rytmów, poznawanie i klasyfikowanie zbiorów przedmiotów według cech jakościowych, ogólne określenie liczby, klasyfikowanie i porównywanie liczebności zbiorów, ustalenie równoliczności zbiorów, posługiwanie się liczebnikami w aspekcie kardynalnym i porządkowym oraz działania na liczbach. Wymienione treści matematyczne, aby wpływały na kształtowanie logicznego myślenia i rozumienia pojęć, muszą być realizowane systematycznie w różnego rodzaju zabawach połączonych z konkretnym działaniem dziecka i werbalizacją. Poznanie zmysłowe w połączeniu ze słowem rozwija wyobrażenia i sprzyja rozumieniu i tworzeniu pojęć. „Dzięki temu dziecko wzbogaca słownictwo, ćwiczy umiejętność spostrzegania i abstrahowania, doskonali wszelkie procesy umysłowe, takie jak wnioskowanie czy uogólnianie”¹⁶⁰.

159. Zob. E. Gruszczyk-Kolczyńska, E. Zielińska, *Program wspomagania rozwoju, wychowania i edukacji starszych przedszkolaków*, Nowa Era, Warszawa 2007, s. 124-125.

160. E. Tokarska, J. Kopała, *Zanim będę uczniem, Program wychowania przedszkolnego*, Edukacja Polska, Warszawa 2009, s. 116.

Wychowanie intelektualne wraz z edukacją matematyczną

Zakres edukacji	Podstawa programowa Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego	Treści wychowawczo-dydaktyczne	Sposoby realizacji programu (Procedury osiągnięcia celów)	Przewidywane efekty kształtące	Przewidywane efekty wychowawcze wg bł. Bronisława Markiewicza
Zakres edukacji	OBSZAR 4. <u>Wspieranie dzieci w rozwijaniu czynności intelektualnych, które stosują w poznawaniu i rozumieniu siebie i swojego otoczenia.</u> Dziecko kończące przedszkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej: 1) przewiduje, w miarę swoich możliwości, jakie będą skutki czynności manipulacyjnych na przedmiotach (wnioskowanie o wyprawdanych i obserwowalnych zmianach); 2) grupuje obiekty w sensory sposób (klasyfikuje) i formułuje uogólnienia typu: to do tego pasuje, te obiekty są podobne, a te są inne; 3) stara się łączyć przyczynę ze skutkiem i próbuje przewidywać, co się może zdarzyć.	Kształtowanie rozwoju intelektualnego wraz z edukacją matematyczną. - wnioskowanie /przyczyna i skutek/; - porównywanie i klasyfikowanie; - analiza; - synteza; - stawianie pytań; - stawianie hipotez.	- czynności porządkowe; - zabawy ruchowe naśladowcze, pomagające orientować się w schemacie własnego ciała; - praca z obrazkiem - opowiadanie, układanie; - historyjki obrazkowe /przyczyna-skutek/; - ćwiczenia w klasyfikowaniu, porównywaniu, segregowaniu; - gry dydaktyczne /wyodrębnianie cech przedmiotów, rozwiązanie wyobraźni, odporności emocjonalnej, wdrażanie do liczenia, szeregowania, odczytywania symboli/; - rozwiązywanie i układanie zagadek.	- przewidywanie skutków niektórych zachowań, czynności; - planowanie pracy - zabawy, dostrzeżenie efektów z niej wynikających; - układanie zakończenia opowiadania, historyjki obrazkowej ze zwróceniem uwagi na zależności przyczynowo-skutkowe; - składanie całości z części /puzzle, karty pocztowe/; - nadawanie tytułów np. wymyślonym zabawom, wykonanym przez siebie ilustracjom, obrazkom, opowiadaniom, wydarzeniom; - dostrzeganie, rozpoznawanie i nazywanie cech jakościowych przedmiotów; - wyodrębnianie różnic i podobieństw; - klasyfikowanie przedmiotów, figur wg jednej, dwóch lub więcej cech; - rozpoznawanie, nazywanie i klasyfikowanie przedmiotów związanych z poszczególnymi zawodami i wykonanymi pracami; - tworzenie pojęć; - świadomość własnego ciała /wykonywanie prostych zadań związanych ze schematem własnego ciała, określanie strony prawej i lewej/.	- uwielbienie Boga w darze logicznego myślenia; - samodzielność w podejmowaniu działań; - systematyczność; - obowiązkowość; - wytrwałość; - samodyscyplina; - radość z sukcesów; - przewycięzanie trudności; - staranność; - akceptacja siebie i innych; - pewność siebie; - wiara we własne umiejętności i zdolności; - cierpliwość; - dokładność; - radość z sukcesów; - zaangażowanie; - uważne słuchanie; - utrzymywanie porządku; - przestrzeganie poleceń; - współdziałanie w zespole w trakcie działania; - odwaga; - pozytywne nastawienie; - odpowiedzialność; - pracowitość.

Zakres edukacji	Podstawa programowa Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego OBSZAR 13. Wspomaganie rozwoju intelektualnego dzieci wraz z edukacją matematyczną. Dziecko kończące przedszkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej: 1) liczy obiekty i rozróżnia błędne liczenie od poprawnego; 2) wyznacza wynik dodawania i odejmowania, pomagając sobie liczeniem na palcach lub na innych zbiorach zastępczych; 3) ustala równoliczność zbiorów, a także posługuje się liczebnikami porządkowymi; 4) rozróżnia stronę lewą i prawą, określa kierunki i ustala położenie obiektów w stosunku do własnej osoby, a także w odniesieniu do innych obiektów; 5) wie na czym polega pomiar długości, i zna proste sposoby mierzenia: krokami, stopą, Az stopą; 6) zna stałe następstwa dni i nocy, pór roku, dni tygodnia, miesiący w roku.	Treści wychowawczo-dydaktyczne - orientacja w przestrzeni - rytmy i organizacja czasu - liczenie - figury geometryczne - miara: stałość długości, pojemność, ciężar, czas	Sposoby realizacji programu (Procedury osiągania celów) - zabawy badawcze (wyciąganie wniosków, poznawanie właściwości, porównywanie); - zabawy konstrukcyjne z wykorzystaniem różnych materiałów; - zabawy z puzzlami i kartami; - zabawy z figurami geometrycznymi; - intuicje geometryczne /odbiicie lustrzane, symetria/; - czynności i działania wymagające planowania i wykonywania; - rymowanki; - ćwiczenia z układami /rytmy, oś symetrii, odbicie lustrzane, .../; - mierzenie i odmierzanie długości, ważenie; - zabawy w sklep; - gra w szachy; - układanie i rozwiązywanie zadań z treścią; - konstruowanie gier.	Przewidywane efekty kształcące - określanie położenia przedmiotów w przestrzeni, w odniesieniu do innych obiektów; - dostrzeganie wpływu czasu przez obserwowanie zmian w przyrodzie; - następstwo dni i nocy, pór roku, dni tygodnia, miesiący w roku; - dostrzeganie powtarzających się sekwencji i przekładanie tej regularności na inną formę /rytmy/; - znajomość pojęć określających czas /długo, krótko, przedtem, teraz, potem, dzisiaj, wczoraj, jutro, przedwczoraj, pojutrze/; - liczenie na miarę możliwości dziecka i podawanie poprawnej liczby przedmiotów; - posługiwanie się liczebnikami głównymi i porządkowymi; - badanie równoliczności poprzez liczenie i ustawianie w pary, ustalanie gdzie jest więcej, gdzie mniej; - dodawanie i odejmowanie na palcach lub z wykorzystaniem materiału manipulacyjnego; - znajomość różnych sposobów mierzenia: krok, stopa za stopą, łokciem, dłonią palcami.	Przewidywane efekty wychowawcze wg bł. Bronisława Markiewicza - uwielbienie Boga w darze logicznego myślenia; - samodzielność w podejmowaniu działań; - systematyczność; - obowiązkowość; - wytrwałość; - samodyscyplina; - radość z sukcesów; - przezwyciężanie trudności; - staranność; - akceptacja siebie i innych; - pewność siebie; - wiara we własne umiejętności i zdolności; - cierpliwość; - dokładność; - radość z sukcesów; - zaangażowanie; - uważne słuchanie; - utrzymywanie porządku; - przestrzeganie poleceń; - współdziałanie w zespole w trakcie działania; - odwaga; - pozytywne nastawienie; - odpowiedzialność; - pracowitość.
PRACA UMYSŁOWA					

Wychowanie przyrodnicze

Dzieci w sposób naturalny zaciekawione są otaczającym światem. Zauważają następujące w nim zmiany pogodowe, nazywają je. Zadaniem nauczyciela jest podtrzymywanie dziecięcych zainteresowań i dążeń w kierunku obserwacji i doświadczania oraz wyjaśnianie tych zjawisk. Wiedza na temat zjawisk atmosferycznych powinna być przekazywana za pomocą systematycznie prowadzonych obserwacji /np. kalendarz pogody/ i zabaw badawczych. Znajomość zjawisk atmosferycznych ściśle powiązanych z porami roku przyczynia się do edukacji prozdrowotnej: dziecko wie, jak należy ubrać się odpowiednio do pogody, może być coraz bardziej samodzielne i odpowiedzialne za swoje życie.

Dziecko dostrzegając zmiany w przyrodzie i doświadczając je na sobie, łączy je z zachowaniem się zwierząt i roślin. Zadaje wiele pytań związanych z ich życiem.

Nauczyciel na tym etapie winien kształtować w dziecku opiekuńczą postawę wobec zwierząt i roślin oraz pokazywać ich piękno, harmonię panującą w przyrodzie, a także jej znaczenie dla życia człowieka. Wychowaniu przyrodniczemu sprzyjają estetycznie urządzone przedszkolne ogrody z kwiatowymi rabatkami i grządkami do uprawy warzyw, drzewkami owocowymi i kąciaki przyrody. Uczą one dzieci opiekuńczości, współodpowiedzialności i prowadzą do przekonania, że otaczająca nas przyroda jest piękna i potrzebna. Takie wprowadzenie dziecka w tajniki życia roślin i zwierząt procentować będzie u niego postawa proekologiczna¹⁶¹.

161. Zob. Tokarska, J. Kopała, *Zanim będę uczniem, Program wychowania przedszkolnego*, Edukacja polska, Warszawa 2009, s. 97-98, 105-106.

Wychowanie przyrodnicze

Zakres edukacji	Podstawa programowa Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego	Treści wychowawczo-dydaktyczne	Sposoby realizacji programu (Procedury osiągnięcia celów)	Przewidywane efekty kształtujące	Przewidywane efekty wychowawcze wg bl. Bronisława Markiewicza
PRACA UMYSŁOWA	OBSZAR II. <u>Pomaganie dzieciom w rozumieniu listy zjawisk atmosferycznych i w unikaniu zagrożeń.</u> Dziecko kończące przedszkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej: 1) rozpoznaje i nazywa zjawiska atmosferyczne charakterystyczne dla poszczególnych pór roku; podejmuje rozsądne decyzje i nie naraża się na niebezpieczeństwo wynikające z pogody, np. nie stoi pod drzewem w czasie burzy, nie zdejmuje czapki w mroźną pogodę; 2) wie, o czym mówi osoba zapowiadająca pogodę w radiu i w telewizji, np. że będzie padał deszcz, śnieg, wiał wiatr; stosuje się do podanych informacji w miarę swoich możliwości.	Wychowanie przyrodnicze – przyrodnicze – przyrodnicze – przyrodnicze – przyrodnicze - pory roku; - zjawiska przyrodnicze i atmosferyczne – ich skutki; - doświadczenia /woda, światło, dźwięk, ruch/.	- spacery i wycieczki /obserwacja zmian w przyrodzie – pory roku/; - obserwacja zjawisk atmosferycznych – określanie pogody; - prezentacja prognozy pogody i rozmowy; - obrazy, ilustracje, zdjęcia, albumy przyrodnicze; - literatura dziecięca /opowiadania, wiersze/; - zabawy badawcze /doświadczenia przyrodnicze/; - eksperymenty przyrodnicze.	- rozpoznawanie i nazywanie poszczególnych pór roku i dostrzeganie cykliczności; - umiejętność obserwowania i rozpoznawania zmian zachodzących w przyrodzie w różnych porach roku i opisywanie związanych z nimi zjawisk atmosferycznych /łączenie z ilustracją/; - dostrzeganie, nazywanie i opisywanie zjawisk przyrodniczych /deszcz, śnieg, grad, szron, burza, wiatr/; - dostrzeganie niszczącej siły przyrody /powódź, susza, huragan/; - rozumienie informacji zawartej w prognozie pogody i umiejętne jej wykorzystanie np. stosownie ubieranie się; - eksperymentowanie z wodą, śniegiem i lodem; - znajomość obiegu wody w przyrodzie; - wrażliwość na dźwięki i umiejętność ich rozpoznawania /dźwięki natury i dźwięki będące wynikiem działalności człowieka/; - zauważanie różnych źródeł światła /naturalne, sztuczne/ – ich znaczenie – zjawiska związane z promieniami słonecznymi /ciepła/; - umiejętność obserwowania i zapamiętywania zjawisk związanych z powietrzem – jego ruchem; - umiejętność wążczenia zmysłów w doświadczanie przyrody; - dostrzeganie miejsca i znaczenia człowieka w przyrodzie; - dostrzeganie wzajemnych zależności między wszystkimi organizmami; - dostrzeganie i nazywanie wybranych ekosystemów /las, łąka, staw, morze, góry itp./; - rozróżnianie i nazywanie najczęściej spotykanych gatunków roślin zielonych, krzewów i drzew; - rozróżnianie i nazywanie popularnych warzyw i owoców, /rozpoznawanie po wyglądzie smaku, zapachu/; - rozpoznawanie grzybów i klasyfikowanie wg kryterium jadalne – niejadalne;	- uwielbienie Boga w stworzeniu świata; - wdzięczność wobec Boga za otaczający świat; - wrażliwość na piękno i estetykę; - dostrzeganie piękna w dźwiękach przyrody, kolorystyce; - postępowanie podtyktowane pięknem otaczającego świata; - harmonijne współdziałanie z przyrodą nieożywioną; - poszanowanie przyrody; - odpowiedzialność za otaczający świat; - oszczędne korzystanie z dóbr naturalnych; - radość; - otwartość; - świadomość swojego miejsca w przyrodzie; - akceptacja siebie i innych; - kierowanie się zasadami panującymi w przyrodzie; - szacunek dla pracy; - werbalizacja uczuć w związku z doświadczaniem przyrodniczymi; - samodzielność; - dociekliwość; - zaangażowanie w zdobywanie nowych; doświadczeń; - spostrzegawczość; - zgodne współdziałanie w grupie.

Zakres edukacji	Podstawa programowa programowa Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego	Treści wychowawczo- dydaktyczne	Sposoby realizacji programu (Procedury osiągnięcia celów)	Przewidywane efekty kształtujące	Przewidywane efekty wychowawcze wg bl. Bronisława Markiewicz
PRACA UMYSŁOWA	OBSZAR 12. Wychowanie dla poszanowania roślin i zwierząt. Dziecko kończące przedszkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej: 1) wymienia rośliny i zwierzęta żyjące w różnych środowiskach przyrodniczych, np. na polu, na łące, w lesie; 2) wie, jakie warunki są potrzebne do rozwoju zwierząt (przestrzeń życiowa, bezpieczeństwo, pokarm) i wzrostu roślin (światło, temperatura, wilgotność); 3) potrafi wymienić zmiany zachodzące w życiu roślin i zwierząt w kolejnych porach roku; wie, w jaki sposób człowiek może je chronić i pomóc im, np. przetrwać zimą	Wychowanie przyrodnicze – przyroda ożywiona - człowiek w relacji z przyrodą; - rośliny i zwierzęta; - opiekuńcza postawa wobec zwierząt i roślin; - bogactwo środowiska przyrodniczego – jego ochrona - wiska przyrodnicze – odpowiedzialność; ochrona środowiska - wiska przyrodnicze – odpowiedzialność za środowisko; - wszechświat.	- spacery i wycieczki; - rozmowy na temat znaczenia przyrody dla życia człowieka; - zapoznanie z pracą rolnika; - prace ogrodnicze /sadzenie roślin i troska o nie, opieka nad zwierzętami/; - organizacja kącika przyrody; - degustacja owoców, warzyw /wykonanie salatkii owocowej i warzywnej/; - wycieczki do ZOO, ogrodu botanicznego, gospodarstwa wiejskiego, parku, lasu; - rozmowy na temat ochrony środowiska /segregacja śmieci/; - literatura dziecięca /opowiadania, wiersze, albumy, książki przyrodnicze/; - piosenki przyrodniczo ekologiczne; - filmy przyrodnicze – edukacyjne; - zabawy dydaktyczne; - zabawy ruchowe /np. naśladowanie poruszania się zwierząt/; - działalność plastyczna związana z tematyką jak również z wykorzystaniem materiałów przyrodniczych; - rozmowy na temat kosmosu, układu planet i związanych z nimi osiągnięć; - opowiadania tematycznie związane z kosmosem.	- rozpoznawanie i nazywanie niektórych zwierząt i środowisk ich życia; - poznanie cykli rozwojowych – dostrzeganie różnych koncepcji powstawania życia; - rozpoznawanie i nazywanie ptaków odlatujących i zimujących w Polsce, obserwowanie ich życia i zachowania się w różnych sytuacjach; - opiekuńczość wobec roślin i zwierząt/prowadzenie hodowli roślin i zwierząt w odpowiednich warunkach, prowadzenie drobnych prac w ogrodzie/; - poznanie roślin i zwierząt objętych ochroną /Parki Narodowe i Rezerwaty Przyrody/; - poznananie bogactwa przyrody nieożywionej /sol, węgiel/, dostrzeganie ich znaczenia dla życia człowieka, roślin i zwierząt; - znajomość zagrożeń wynikających z zanieczyszczenia powietrza, wody i zaśmiecania Ziemi; - znajomość sposobów chronienia przyrody /właściwe zachowanie w lesie, oczyszczalnie ścieków, segregowanie śmieci, uczestniczenie w akcjach promujących ochronę środowiska np. Sprzątanie Świata, Dzień Ziemi/; - dostrzeganie roli człowieka w kosmosie /satelity, loty kosmiczne, rakiety/; - nazywanie planet i gwiazdozbiorów, określanie ich charakterystycznych cech, wiedza na temat Układu Słonecznego i Ziemi jako jednej z jego planet; - dostrzeganie zmian na niebie podczas dnia i nocy – wyciąganie wniosków.	- uwielbienie Boga w otaczającej przyrodzie; - dziękczynienie Bogu za piękny świat; - harmonijne współdziałanie z przyrodą; - wrażliwość na piękno i estetykę; - dostrzeganie piękna w dźwiękach przyrody, kolorystyce; - poszanowanie przyrody jako daru Bożego; - odpowiedzialność za otaczający świat; - oszczędne korzystanie z dóbr przyrody - radość płynąca z doświadczania piękna przyrody; - szacunek dla ciężkiej pracy na roli; otwartość; - świadomość swojego miejsca w przyrodzie; - akceptacja siebie i innych; - kierowanie się zasadami panującymi w przyrodzie i w Wszechświecie; - szacunek dla pracy; - werbalizacja uczuć w związku z doświadczeniami przyrodniczymi; - dośledliwość; - zaangażowanie w zdobywanie nowych doświadczeń; - sportowawczość; - zgodne współdziałanie w grupie; - wrażliwość wzrokową, słuchową, dotykową, węchową, smakową.

Wychowanie techniczno-konstrukcyjne

Rewolucja naukowo-techniczna przyczyniła się do tego, że technika stała się integralną częścią współczesnego świata. Małe dziecko wzrasta dziś w otoczeniu techniki. Spotyka się z nią w domu, przedszkolu i w drodze do niego. Świat techniki jest złożony, ciekawy, a czasem przerażający. Technika może zaciekawić dziecko albo wywołać w nim uraz, opór. Stąd ważne są pierwsze doświadczenia dziecka w tym zakresie. Zainteresowania techniczne budzą się w dziecku w wyniku obserwacji otaczającego go świata, a także na podłożu zabaw konstrukcyjnych. Zabawy te chętnie podejmowane są przez przedszkolaków. Polegają na składaniu całości z pojedynczych elementów z wykorzystaniem różnych materiałów. Uczą dzieci planowania, projektowania, wpływają na rozwój operacji umysłowych takich jak porównywanie, różnicowanie i przewidywanie. Wdrażają się do skupienia uwagi, przez dłuższy czas, na jednym zadaniu i cieszą się wykonanym przez siebie „dziełem”, przez co kształtują w sobie poczucie sprawstwa.

Dzięki coraz to większym osiągnięciom w dziedzinie konstruowania zaczynają interesować się techniką, budownictwem, poznają pracę związaną z różnymi zawodami. Uczą się szacunku do pracy i uznania dla ludzi, którzy ją wykonują.

Ważne jest by nauczyciel w tym obszarze wspierania rozwoju dziecka stwarzał mu warunki do zabaw konstrukcyjnych, stopniowo zachęcał do majsterkowania, udostępniał dzieciom styczność z urządzeniami technicznymi – zwłaszcza domowymi, z którymi stykają się, na co dzień¹⁶² oraz pamiętał, że „najpiękniejsza nawet zabawka techniczna produkcji fabrycznej tylko cieszy, ale radość sprawia coś, co się samu zrobi”¹⁶³.

162. Zob. E. Gruszczyk-Kolczyńska, E. Zielińska, *Program wspomagania rozwoju, wychowania i edukacji starszych przedszkolaków*, Nowa Era, Warszawa 2007, s. 203.

163. J. Wojciechowski, *Zbliżamy dzieci przedszkolne do techniki*, WSiP, Warszawa 1990, s. 73.

Wychowanie techniczno-konstrukcyjne

Zakres edukacji	Podstawa programowa	Treści wychowawczo-dydaktyczne	Sposoby realizacji programu (Procedury osiągnięcia celów)	Przewidywane efekty kształtujące	Przewidywane efekty wychowawcze wg bł. Bronisława Markiewicza
PRACA UMYSŁOWA	Podstawa programowa Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego OBSZAR 10. Wspomaganie rozwoju umysłowego dzieci poprzez zabawy konstrukcyjne, budzenie zainteresowań technicznych. Dziecko kończące przedszkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej: 1) wznosi konstrukcje z klocków i tworzy kompozycje z różnorodnych materiałów (np. przyrodniczych), ma poczucie sprawstwa („potrafię to zrobić”) i odczuwa radość z wykonanej pracy; 2) używa właściwie prostych narzędzi podczas majsterkowania; 3) interesuje się urządzeniami technicznymi (np. używanymi w gospodarstwie domowym), próbuje rozumieć, jak one działają, i zachowuje ostrożność przy korzystaniu z nich.	Kształtowanie umiejętności technicznych - działalność konstrukcyjna; - zapoznanie z zawodami i ich znaczeniem; - otoczenie techniczne; - obserwacja codziennych prac i ich naśladowanie; - zabawy badawcze.	- zabawy manipulacyjne w kąciu konstrukcyjnym; - rozmowy na temat wartości pracy zabawy konstrukcyjne /planowanie, działanie; - przygotowanie do pełnienia ról społecznych, rozwijają twórczość; - lepienie z piasku i ze śniegu; - wycieczki /obserwacja/; - spotkania z osobami pełniącymi i różne zawody, wskazywanie znaczenia wartości każdej pracy /zauważanie konkretnej pracy w życiu codziennym/; - zabawy tematyczne – poznanie zawodów i odgrywanie ról dorosłych; - literatura dziecięca /opowiadania i wiersze/; - historyki obrazkowe, oglądanie i wypowiedzi na temat ilustracji – zawody i związana z nimi praca; - stwarzanie warunków i zachęcanie do zabaw badawczych, konstrukcyjnych; - rozwijanie zainteresowań technicznych.	Przewidywane efekty kształtujące - bezpieczne i zgodne z przeznaczeniem używanie prostych narzędzi, umiejętność łączenie ze sobą różnych materiałów; - samodzielne wykonywanie składek z papieru wg wzoru, lepienie z różnych mas plastycznych -plastelina, masa solna, masa papierowa, glina, tworzenie budowli z piasku; - wykonywanie prac strzennych z klocków, pudełek, butelek itp.; - planowanie i organizowanie pracy w zespołach i indywidualnie, oszczędne używanie materiałów; - znajomość zawodów, ich znaczenia i wykonywanej pracy; - poszanowanie pracy rodziców, dorosłych , jak również pracy swoich rówieśników; - znajomość podstawowych urządzeń technicznych, ich przeznaczenia i bezpiecznego użytkowania oraz dostrzeganie korzyści i zagrożeń płynących z rozwoju techniki, racjonalne wykorzystanie materiałów.	Przewidywane efekty wychowawcze wg bł. Bronisława Markiewicza - uwielbienie Boga w darze twórczego myślenia; - zgodne współdziałanie w grupie; - akceptacja siebie i innych; - znajomość własnych możliwości i wiara w nie, ćwiczenie własnej woli, otwartość, odwaga, pomysłowość; - szacunek dla każdej pracy, życiowość dla innych; - werbalizacja uczuć w związku z wykonaną pracą; - przestrzeganie zasad; - pewność siebie, radość, ufność; - pozytywne nastawienie do pracy; - wybór wartości, odpowiedzialność; - pokonywanie trudności, twórczość; - dostrzeganie pozytywnych postaw w codzienności; - śmiałość, samodzielność, dociekliwość; - zaangażowanie w zdobywanie nowych doświadczeń, dokładność, spostrzegawczość; - troska o higienę pracy, oszczędność.

Praca duchowa

Dla bł. Bronisława Markiewicza obok życia doczesnego, które winno być życiem moralnym, życiem według nauczania Chrystusa ważne było przyszłe życie człowieka z niego wynikające. „A zatem już dla samego osiągnięcia szczęścia wiecznego i doczesnego obowiązani jesteśmy zaprzężyć się do najgorliwszej pracy duchowej. A więc mamy przede wszystkim usiłować, aby poznać drogę i środki do tego celu prowadzące, i niebezpieczeństwa, i przeszkody na niej zagrażające”¹⁶⁴.

Ks. Markiewicz pracę duchową u dzieci katolickich polecał zaczynać bardzo wcześnie, już przed wiekiem rozeznania dobrego i złego. Uzasadniał to tym, że woła i uczucia u dziecka, jego pragnienia rozwijają się szybciej aniżeli intelekt. Poza tym praca umysłowa i fizyczna są materiałem do pracy duchowej¹⁶⁵. Był głęboko przekonany, że aby „praca była rzetelną i płodną w zbawienne owoce musi być oparta na Bogu i miłością uświęconą”¹⁶⁶, podejmowana na wzór Jezusa Chrystusa. Wiedział, że praca nad sobą jest najtrudniejsza, bo rzadko, albo wcale tu na ziemi nie widać jej owoców, ale jest konieczna by być prawdziwym człowiekiem i chrześcijaninem.

Decydującym czynnikiem według ks. Markiewicza w wychowaniu do tej pracy jest przykład wychowawców. „Im więcej wychowujący okażą na sobie przykładem pracę duchową, czyli żywą wiarę, im więcej zbliżą się życiem do wzoru przekazanego nam przez naszego Zbawiciela, im umiejętniej w każdej porze będą zasady objawione przywozić młodzieży na pamięć, modlić się za nią przed każdą czynnością, a nawet z nimi razem przystępować do tajemnic naszej wiary, tym lepszą i moralniejszą wychowują młodzież”¹⁶⁷. Był przekonany, że młodzież można porwać nie miernymi, ale wzniosłymi i szlachetnymi ideałami realizowanymi w codzienności życia. Sumienna, rzetelna i odpowiedzialna praca pociąga innych i wpływa na ich życie moralne, kształtowanie pozytywnych cech charakteru, prowadzi do umiejętności współdziałania i współżycia w społeczeństwie, gdyż nasza działalność ma doskonalić nie tylko nas samych, ale ma być pomocna całej społeczności, całemu stworzeniu w osiąganiu lepszego życia. Prowadzi do rozwoju życia wewnętrznego przez oczyszczanie nas z winy grzechu, przyczynia się do wyrobienia w duszy pewnych sprawności i cnót. W dużej mierze wydajność naszej pracy zewnętrznej zależy od naszego życia wewnętrznego. Przez codzienną pracę duchową każdy powinien wznosić się na wyższy stopień świętości.

164. B. Markiewicz, *Przewodnik dla wychowawców młodzieży opuszczonej oraz wskazówki do rozwiązania kwestyi socyalnej*, t. II, Miejsce Piastowe 1912, s. 237.

165. Zob. B. Markiewicz, *Obowiązek i doniosłość pracy duchowej*, PiP 11 (1908) nr 12, s. 89-90.

166. B. Markiewicz, *Praca*, PiP 9/1906 nr 6, s. 42.

167. B. Markiewicz, *Obowiązek i doniosłość pracy duchowej*, PiP 11 (1908) nr 12, s. 90.

Praca duchowa będzie realizowana w następujących obszarach wychowania:

- Wychowanie religijne
- Wychowanie społeczno-moralne
- Wychowanie patriotyczne
- Wychowanie estetyczne

Wychowanie religijne jest często przeciwstawiane wychowaniu świeckiemu, czego konsekwencje można upatrywać w jego nieprecyzyjnym określeniu i utożsamianiu z indoktrynacją i podporządkowaniem edukacji założeniom jakiegoś wyznania. W Polsce takim wyznaniem jest religia rzymskokatolicka, z którą utożsamia się większość społeczeństwa.

Wychowanie religijne bazuje na religii, jako jednym z podstawowych obszarów zainteresowań i stanowi „podstawowy składnik wychowania”¹⁶⁸. Pomijanie go „w systemie edukacji i pozostawianie wyłącznie w sferze prywatnej byłoby istotnym brakiem i naruszeniem podstawowych praw należnych człowiekowi”¹⁶⁹, gdyż ma wymiar nie tylko indywidualny, ale także społeczny. Właściwie pojęte wychowanie religijne nie chce „zagarniać” czy „zniewalać” człowieka, a raczej służyć jego wszechstronnemu rozwojowi i dlatego nie może stanowić jedynie dodatku do wychowania ogólnego¹⁷⁰.

Wychowanie religijne jest procesem dokonującym się na niemal wszystkich płaszczyznach życia osoby. To zespół czynności nieustannie podejmowanych, które powodują pogłębienie się więzi łączących człowieka z Bogiem i Boga z człowiekiem. Ma charakter niedokonany, gdyż ta więź, zapoczątkowana mocą chrztu św. może wciąż się pogłębiać.

Czynności wychowawcze, podejmowane przez człowieka, by pogłębiała się jego więź z Bogiem, a przez to i z drugim człowiekiem to przede wszystkim uczenie się modlitwy, uczestnictwo we Mszy św., czytanie Ewangelii, uczenie się struktury życia religijnego, jako relacji z Bogiem i człowiekiem¹⁷¹. Religijność człowieka ujawnia się w konkretnych działaniach i wyraża się w zaufaniu, wdzięczności, przebaczeniu, radości, poczuciu szczęścia, chęci pomocy innym, nadziei, dążeniu do spotkania i pragnieniu przekraczania siebie, otwierania siebie. „W wymiarze społecznym wychowanie religijne zabezpiecza oraz wprowadza w religijny wymiar kultury i dlatego jest nie tylko prawem i przywilejem człowieka, ale także obowiązkiem osób i instytucji odpowiedzialnych za system edukacji, mający służyć dobru człowieka i chronić jego podstawowe prawa”¹⁷².

Bł. Bronisław Markiewicz pisał, iż wychowanie religijne jest nie tylko częścią wychowania, lecz „podstawą życia”¹⁷³, dlatego jest ono pierwszym obowiązkiem rodziców, którzy mają zaszcześcić wiarę głęboko w sercu dziecka. Co więcej, podkreślał, że jest ono

168. Zob. W. Okoń, *Słownik pedagogiczny*, PWN, Warszawa 1992, s. 235.

169. T. Pilch [red. nauk. i przewodn. kom. red.], *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, Wydawnictwo Akademickie „ŻAK”, t. IV, Warszawa 2005, s. 449.

170. Zob. Tamże, s. 449.

171. Zob. M. Gogacz, *Podstawy wychowania*, Wyd. Ojców Franciszkanów, Niepokalanów 1993, s. 75.

172. T. Pilch [red. nauk. i przewodn. kom. red.], *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, Wydawnictwo Akademickie „ŻAK”, t. IV, Warszawa 2005r s. 450.

173. B. Markiewicz, *Przewodnik dla wychowawców młodzieży opuszczonej oraz wskazówki do rozwiązania kwestyi socyalnej*, t. II, Miejsce Piastowe 1912, s. 257.

„najpiękniejszym ich przywilejem” oraz „najtrwalszym kapitałem”, jaki ojciec i matka zostawiają swojemu dziecku¹⁷⁴.

Ks. Markiewicz nieustannie nawoływał do kształcenia polskich dzieci w duchu Chrystusowym. „Współczesny, pogański humanizm, panujący w szkołach galicyjskich, uważał za najgorszego wroga i bał się go więcej, niż tych wszystkich wrogów, którzy rozdrapywali ojczyznę. Ci ostatni – mówił – pokrajali tylko ciało, gdy pogańscy humaniści chcą zabić ducha, chcą go struć bezbożną filozofią, od której najsilniejsze narody starożytności znikczemniały”¹⁷⁵.

Uważał, że zasad wiary katolickiej należy uczyć dzieci od najmłodszych lat. Pisał: „Gdy dziecko chodzić zaczyna, powinno uczyć się zaraz klękać do pacierza, rączki składać i postawę zachować na modlitwie przyzwoitą”¹⁷⁶. Przed pójściem do szkoły, dzieci powinny nauczyć się znaku krzyża świętego i odmawiania modlitwy Pańskiej, pozdrowienia anielskiego, składu apostołskiego, dziesięciorga przykazań Bożych i siedmiu sakramentów¹⁷⁷.

Zwracał uwagę na postawę religijną rodziców, która jak twierdził bardzo pomaga dzieciom do nauczania zasad wiary i przejęcia się nimi. To oni winni wprowadzać dziecko w rok liturgiczny, opowiadając o tajemnicach wiary, świętach kościelnych, ich symbolice i przygotowywać je na ich przeżycie. Zalecał także wspólną modlitwę pisząc: „Wielkiej doniosłości w wychowaniu religijnym dzieci jest wspólna modlitwa rano, wieczorem i przy stole”¹⁷⁸.

Ks. Markiewicz w trosce o powierzone sobie dziecięce dusze realizował wszystkie wyżej wymieniane zalecenia. „Na tzw. słówkach wieczornych ukazywał wychowankom wzniosłe ideały, które mobilizowały do nowych wysiłków i ożywiały pragnienie świętości, czyli wznoszenia się ponad przeciętność i sięganie po ewangeliczne szczyty. Kładł silny nacisk na to, że świętym każdy musi zostać (...). To przesłanie zostawił, jako testament dla wszystkich swoich duchowych synów. Jest to przesłanie na wiek: XX i XXI, i następne”¹⁷⁹.

174. Zob. Tamże, s. 257.

175. W. Michułka, *Ks. Bronisław Markiewicz*, Londyn 1959, s. 340.

176. M. Babuła CSMA, H. Skoczylas CSMA, *Wiara w życiu i nauczaniu Błogosławionego Ks. Bronisława Markiewicza*, Michalineum, Marki 2009, s. 67.

177. Zob. tamże, s. 68.

178. B. Markiewicz, *Przewodnik dla wychowawców młodzieży opuszczonej*, t. I, Miejsce Piastowe 1911, s. 151.

179. F. Ochała, P. Prusakiewicz, K. Radzik, *Ojciec*, „Wspólnota Michael”, Kraków 1999, s. 42-43.

Zakres edukacji	Podstawa programowa Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego	Treści wychowawczo-dydaktyczne	Sposoby realizacji programu (Procedury osiągnięcia celów)	Przewidywane efekty kształtujące	Przewidywane efekty wychowawcze wg bł. Bronisława Markiewicza
	<u>Rozszerzenie Podstawy Programowej ze względu na specyficzny charakter pracy przedszkola (przedszkole wyznaniowe – katolickie).</u> Na podstawie: Podstawy Programowej Katechezy Kościoła Katolickiego w Polsce, opracowanej przez Konferencję Episkopatu Polski podczas 351. zebrania plenarnego w Warszawie w dniu 8 marca 2010 roku. Podstawa programowa nauczania religii w przedszkolu zawiera obszary: 1. Codzienne doświadczenia i ich interpretacja w świetle wiary. Dziecko: – doświadcza miłości Boga w codziennym życiu, – wyjaśnia swoje przeżycia w świetle wiary, – odkrywa piękno przyrody i otaczającego świata oraz Boga jako Jego Dawcę, – odkrywa, kim jest Bóg i buduje Jego prawdziwy obraz.	Wychowanie religijne – rozwijanie życia wiary;	– czytanie fragmentów Pisma św.- Biblia dla dzieci; – rozmowy indywidualne; – rozmowa kierowana; – pogadanka; – opowiadanie /parafraza perykopy biblijnej/; – pantomima, inscenizacja scen biblijnych; – oglądanie filmów i obrazów religijnych; – oglądanie zdjęć, obrazów, filmów, przeźroczy; – czerpanie przykładu z życia rodziców i opiekunów, szacunek dla miejsc świętych /właściwa postawa/.	– rozpoznawanie znaków miłości Boga w odniesieniu do siebie i swoich najbliższych; – wymienianie przykładów miłości Boga do ludzi; – rozumienie prawdy, że wszyscy ludzie są kochani przez Boga; – widzenie przyrody jako daru Boga; – wdzięczność Bogu za Jego dary; – wyjaśnianie przyczyny dla której Bóg dał człowiekowi piękny świat; – troska o własne zdrowie i życie jako dar Boży; – odnośnienie się z szacunkiem do Pisma św.; – opowiadanie poznanych tekstów biblijnych; – opowiadanie treści ilustracji religijnych; – świadomość, że Bóg kocha wszystkich ludzi, ale jednocześnie stawia wymagania i zaprasza do współpracy; – opowiadanie swoimi słowami wydarzeń biblijnych z życia Jezusa ze zwróceniem uwagi na Jego troskę o każdego człowieka; – wypowiadanie się na temat miłości Boga do ludzi – umiejętność poparcia swojej wypowiedzi przykładami z codziennego życia; – znajomość podstawowych pojęć religijnych: Bóg Ojciec, Jezus Chrystus, Duch Święty, Kościół, Maryja, święci, aniołowie, modlitwa; – odnośnienie się do innych ludzi jak do swoich braci i sióstr; – postępowanie zgodne z zasadami odpowiedzialnymi dla ucznia Jezusa.	– uwielbienie Boga w darze wiary; – otwartość na przesłanie Ewangelii; – spojrzenie na Biblię jako Dzieło Boga i człowieka; – postawa wzajemnej miłości; – akceptacja siebie i innych; – troska o świat, który jest darem Boga – wybór wartości; – pokonywanie trudności; – dostrzeganie pozytywnych wartości w codziennym życiu; – zaangażowanie; – uważne słuchanie; – poszanowanie dla swojego życia i zdrowia, i życia i zdrowia innych; – wytrwałość; – przezwyciężanie trudności; – wiara we własne umiejętności i zdolności; – cierpliwość; – odwaga; – współdziałanie w zespole w trakcie działania; – życzliwość dla innych; – pozytywne nastawienie; – odpowiedzialność; – pracowitość; – otwartość; – zaangażowanie w zdobywanie nowych doświadczeń; – postępowanie wg zasady miłości; – postępowanie wg wyznawanej religii.

Zakres edukacji	Podstawa programowa Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego	Treści wychowawczo-dydaktyczne	Sposoby realizacji programu (Procedury osiągnięcia celów)	Przewidywane efekty kształtujące	Przewidywane efekty wychowawcze wg bł. Bronisława Markiewicza
PRACA DUCHOWA	2. Zainteresowanie tematyką religijną. Dziecko: – rozwija uzdolnienia oraz kształtuje czynności intelektualne potrzebne w codziennym życiu i dalszej edukacji religijnej poprzez poznawanie pierwszych pojęć religijnych i kształtowanie mentalności wiary – poznaje Pismo św. jako słowo Boga.	– wychowanie liturgiczne;	– przygotowanie do przeżywania Świąt Bożego Narodzenia, Świąt Wielkanocnych i innych Świąt kościelnych, związane z nimi praktyki religijne i tradycją; – czynne przygotowanie do Świąt Bożego Narodzenia i Świąt Wielkanocnych przez podejmowanie i wypełnianie postanowień; – Triduum Paschalne – czynny udział w prezentacji scen biblijnych za pomocą dramy; – wykonanie np.: lamponu adwentowego, palmy wielkocnocej, różańca itp. – udział w konkursie; – spotkanie opłatkowe; – udział w odgrywaniu jasełek.	– wyróżnianie świętych znaków spośród innych: krzyż, różaniec; – włączanie się w stew prostych pieśni liturgicznych; – rozumienie i wyjaśnianie symboliki krzyża jako znaku miłości Jezusa; – wyjaśnianie znaczenia symboliki światła; – umiejętność wykonania prostych ozdób bożonarodzeniowych i wielkanocnych; – znajomość podstawowych znaków czynionych podczas Mszy św.; – umiejętność wyjaśnienia dlaczego w kościele należy zachować się godnie i z szacunkiem; – rozpoznawanie i nazywanie przedmiotów znajdujących się w kościele: krzyż, ołtarz, tabernakulum itp.; – świadome przeżywanie świąt kościelnych – znajomość towarzyszących im wydarzeń historycznych z życia Pana Jezusa na ziemi; – znajomość tradycji związanych z przeżywaniem świąt kościelnych.	– uwielbienie Boga w darze Sakramentów św. i życiu Kościoła; – uważne uczestnictwo we Mszy św.; – poczucie wspólnoty; – otwartość na przesłanie nauki Kościoła; – docieklivość; – właściwe zachowanie się w miejscach kultu religijnego; – radość; – zgodne współdziałanie; – pozytywne nastawienie; – troska o ład i porządek wewnątrz i zewnątrz; – odpowiedzialność za siebie i innych; – rozpoznawanie i przeżywanie własnych emocji.

Zakres edukacji	Podstawa programowa Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego	Treści wychowawczo-dydaktyczne	Sposoby realizacji programu (Procedury osiągnięcia celów)	Przewidywane efekty kształtujące	Przewidywane efekty wychowawcze wg bł. Bronisława Markiewicz
PRACA DUCHOWA	3. Kontakt z Bogiem w modlitwie i liturgii Dziecko: - poznaje istotę modlitwy - rozwija sposoby kontaktowania się z Bogiem - poznaje zwyczaje chrześcijańskie związane z obchodami roku liturgicznego. 4. Postawa społeczno-moralna. /Obszar 4 podstawy realizowany jest w ramach wychowania społeczno-moralnego/¹⁸⁰	- wychowanie do modlitwy.	- modlitwa /pacierz, formułowanie własnych modlitw/; - pokaz symboli religijnych; - kreślenie znaku krzyża; - nawiedzenie kościoła; - udział we Mszy św. i nabożeństwach okresowych; - śpiew pieśni, kolęd i piosenek religijnych, taniec /doświadczenie radości z faktu bycia Dzieckiem Bożym/; - wprowadzenie w kult św. Michała Archanioła i Świętych; - udział w pielgrzymkach do miejsc świętych – przy współpracy z rodzicami; - modlitwa w intencji misjonarzy; - spotkanie z misjonarzem, misjonarką.	- umiejętność modlitwy swoimi słowami, gestem, zabawą i pracą, a także poznanymi formułami; - potrzeba i rozumienie konieczności modlitwy; - widzenie motywu modlitwy uwielbienia i dziękczynienia w darach Bożych; - umiejętność formułowania modlitw swoimi słowami: przeproszenie, prośba, dziękczynienie i uwielbienie; - znajomość prostych formuł modlitw; - rozpoznawanie wśród słyszanych tekstów znanych modlitw; - modlitwa z grupą śpiewem, gestami, zabawą, tańcem, pracą plastyczną; - włączanie intencji misji do swojej modlitwy; - znajomość sposobów pomocy misjonarzom.	- uwielbienie Boga w modlitwie; - radość z bycia na modlitwie z Bogiem; - wdzięczność; - radość; - systematyczność; - odpowiedzialność; - pracowitość; - uczciwość; - stawanie w prawdzie wobec Boga, siebie i bliźnich; - praca nad sobą; - samodyscyplina; - wzajemna współpraca; - wolność; - otwartość; - umiejętność rezygnacji z egoistycznych dążeń; - czas dla Boga; - postawa aprobaty dla samego siebie; - współodpowiedzialność.

Wychowanie społeczno-moralne

Wychowanie moralne często jest nazwane etycznym lub wychowaniem ku wartościom. „Polega na oddziaływaniu na osobowość wychowanek, aby umiał on odróżniać dobro od zła i aby wybierał dobro, a odrzucał zło”¹⁸¹. Wychowanie moralne łączy się z wszelkimi oddziaływaniami wychowawczymi pożądanymi z punktu widzenia społecznego i moralnego. Znajduje wiele wspólnych elementów z wychowaniem religijnym, laickim, estetycznym, prorodzinnym, patriotycznym, zdrowotnym i umysłowym. W związku z tym, „nieporozumieniem byłoby mówić o wychowaniu, które mogłoby nie być etyczne”¹⁸². Wychowanie moralne sprzyja właściwemu rozwojowi moralnemu dzieci i młodzieży, kształtowaniu ich autentycznych postaw i zachowań moralnych. Podstawowym celem wychowawców jest przekazywanie wychowankom solidnej wiedzy o moralności połączonej z umiejętnością rozróżniania tego, co dobre i godziwe, od tego, co złe i niegodziwe oraz „przyczynić się do rozwijania wrażliwości moralnej, czyli swoistej dyspozycji człowieka pojawiającej się „w wyczuleniu na niesprawiedliwość i krzywdę, niesieniu pomocy słabszym i potrzebującym”¹⁸³. Wiedza o moralności ma również prowadzić do konkretnego postępowania moralnego. Jego celem jest rozwój moralny zarówno w sferze poznawczej, jak i emocjonalnej, i behawioralnej. W wychowaniu moralnym stosuje się metody o charakterze normatywnym (dzieci i młodzież przyswajają normy i wartości moralne, jako depozyt dziedzictwa kulturowego) oraz metody o charakterze neutralnym – opisowym (tu wyróżnia się metodę klasyfikowania wartości, czyli zabiega się o to, by wychowankowie byli świadomi własnych uczuć przeżywanych w związku z poznawanymi przez nich wartościami oraz metodę rozumowania moralnego polegającą na prowadzeniu z wychowankami rozmów i dyskusji na temat różnych dylematów moralnych). Tak więc wychowanie moralne stanowiąc integralną część wychowania jest procesem złożonym i subtelnym. Ma ono, bowiem wpływać nie tylko na zachowania zewnętrzne moralnie i społecznie pożądane, ale również ma kształtować motyw i intencje im towarzyszące. Ważnym wsparciem dla wychowania moralnego są wpływy kultury, religii, prawa, polityki. W związku z tym nie tylko wychowanie ponosi odpowiedzialność za prawidłowy rozwój w sferze moralnej dzieci i młodzieży. Niemniej jednak jest pewnego rodzaju rekompensatą szkodliwych wpływów na młode pokolenie pochodzących zwłaszcza ze środków masowego przekazu¹⁸⁴.

Bł. Bronisław Markiewicz całym swoim życiem pokazywał jak wybierać dobro, płacąc za to nawet wielką cenę, bo najważniejsze jest zbawienie i uczył tego powierzonych swej pieczy wychowanków. Czynił to zawsze z miłością, gdyż twierdził, że: „miłością moż-

181. S. Jasionek, *Wychowanie moralne*, Kraków 2004, s. 12.

182. T. Pilch [red. nauk. i przewodn. kom. red.], *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, Wydawnictwo Akademickie „ŻAK”, t. IV, Warszawa 2005, s. 400.

183. Tamże, s. 400.

184. Zob. T. Pilch [red. nauk. i przewodn. kom. red.], *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, Wydawnictwo Akademickie „ŻAK”, t. IV, Warszawa 2005, s. 402 – 404.

na więcej dokonać aniżeli surowością¹⁸⁵. Uważał, iż w wychowaniu moralnym istotę stanowi wiara: „najszczytniejsza moralność bez dogmatycznej postawy będzie domem na piasku (...), a wznioślejsze dogmaty oderwane od życia i od obowiązków moralnych tracą swą dzielność i płodność. A zatem dogmaty wiary stanowią niezmienny fundament prawa moralnego¹⁸⁶. Kodeksem moralnym dla ks. Markiewicza był Dekalog, twierdził bowiem, że życie zgodne z wymaganiami zawartymi w Bożych Przykazaniach zapewniają człowiekowi szczęście wieczne. Człowiek znający prawo Boże potrafi odróżnić dobro od zła. Wychowanie moralne było w systemie wychowawczym ks. Markiewicza integralną częścią kształtowania osobowości wychowanka. Jego istotę wyprowadził z założeń teologii katolickiej i pedagogiki społecznej. Uważał, że dzieci należy zawczasu „uginać i prostować” przez roztropne słowa, ale jeszcze bardziej przez dobry przykład z góry: „Im więcej wychowujący okażą na sobie przykładem pracę duchową, czyli wiarę żywą, im więcej zbliżą się życiem do wzoru przykazanego nam przez naszego Zbawiciela (...) tym lepszą i moralniejszą wychowają młodzież¹⁸⁷. Dużą wagę przykładął do wyrobienia w wychowankach takich cech jak: miłość Boga i bliźniego, szacunek dla wychowawców, kolegów i ludzi w ogóle, kulturę wzajemnego współżycia, szacunek dla ludzi pracy. Uczył odpowiedzialności, rzetelności, przyzwyczajał do obowiązku pracy, jako nakazu moralnego. Dążył do wyrobienia w wychowankach wrażliwości na wszelkie przejawy dobra, ciepła, krzywdy i niesprawiedliwości.

185. B. Markiewicz, *Regulamin Zakładów Wychowawczych Towarzystwa Św. Michała Archaniola*, Kraków 1931

186. B. Markiewicz, *O wymowie kaznodziejskiej*, Kraków 1898, s. 479.

187. B. Markiewicz, *Przewodnik dla wychowawców młodzieży opuszczonej oraz wskazówki do rozwiązania kwestyi socyalnej*, t. II, Miejsce Piastowe 1912, s. 240.

Wychowanie społeczno-moralne

Zakres edukacji	Podstawa programowa Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego	Treści wychowawczo-dydaktyczne	Sposoby realizacji programu (Procedury osiągnięcia celów)	Przewidywane efekty kształcające	Przewidywane efekty wychowawcze wg Bł. Bronisława Markiewicza
PRACA DUCHOWA	OBSZAR 1. Kształtowanie umiejętności społecznych dzieci: porozumiewanie się z dorosłymi i dziećmi, zgodne funkcjonowanie w zabawie i w sytuacjach zadaniowych. Dziecko kończące przedszkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej: 1) obdarza uwagę dzieci i dorosłych, aby rozumieć to, co mówią i czego oczekują; grzecznie zwraca się do innych w domu, w przedszkolu, na ulicy; 2) przestrzega reguł obowiązujących w społeczności dziecięcej (stara się współdziałać w zabawach i w sytuacjach zadaniowych) oraz w świecie dorosłych; 3) w miarę samodzielnie radzi sobie w sytuacjach życiowych i próbuje przewidywać skutki swoich zachowań; 4) wie, że nie należy chwalić się bogactwem i nie należy dokuczać dzieciom, które wychowują się trudniejszych warunkach, a także, że nie należy wyzywać i szkanować innych; 5) umie się przedstawić; podaje swoje imię, nazwisko i adres zamieszkania; wie komu można podawać takie informacje.	Wychowanie społeczno-moralne - godność człowieka; - poczucie własnej wartości; - prawa dziecka; - zdolności, talenty; - stosunki interpersonalne /prawda, dobro, miłość, przyjaźń, - dialog/; - cechy osobowości: dobroć, cierpliwość, empatia, bezinteresowność, radośność, usposobienie; - świat uczuć i emocji; - współżycie i współdziałanie w życiu społecznym; - własne zdanie; - w sytuacjach społecznych i w życiu społecznym akceptowane i nieakceptowane; - życie wg wartości.	- scenki sytuacyjne kształtujące pozytywne postawy społeczne; zwroty grzecznościowe; - scenki dramowe; - prace zespołowe – współpraca i współdziałanie; - gry dydaktyczne – przestrzeganie reguł; - zabawy dydaktyczne – poznanie i utrwalanie zasad postępowania; - zabawy tematyczne – nawiązywanie wzajemnych kontaktów; - zabawy z pedagogiki zabawy- akceptacja, wyrażanie uczuć, wyzwalanie pozytywnych emocji i pobudzanie do samodzielnej aktywności; - opowiadania, wiersze; - ilustracje i historyjki obrazkowe; - dyżury – wdrażanie do odpowiedzialności; - podporządkowania siebie innym; - rozmowy indywidualne, koleżeńskie i grupowe; - inscenizacje – budowanie pewności siebie, wiary we własne siły i możliwości, nabywanie umiejętności współdziałania w zespole; - wykonanie upominku, niespodzianki dla bliskiej osoby, kolegi, koleżanki; - pomoc i opieka nad młodszymi i słabszymi; - czerpanie z przykładu życia; - dobre uczynki; - wyrażanie wyrządzonej krzywdy; refleksja nad własnym postępowaniem; - przykład życia świętych – Gwiazdy przewodnie; - czytanie Pisma św. – wzór życia w Jezusie Chrystusie.	Przewidywane efekty kształcające - dostępnienie, rozumienie i szanowanie wartości innych osób; - znajomość praw dziecka; - okazywanie szacunku wobec innych ludzi, szczególnie osób starszych; - dostępnienie piękna w każdym wyglądzie – akceptacja dla odmienności; - poznanie praw dziecka i ich przestrzeganie, szanowanie praw kolegów i koleżanek; - przestrzeganie zasady kolejności wypożyczania się; - wyrażanie i rozumienie własnej wartości /potrafię to zrobić sam/; - umiejętność i odwaga w wyrażaniu swojego zdania, swoich poglądów, odczuć; - gotowość do podjęcia dialogu, rozmowy; - umiejętność nawiązania kontaktu z najbliższymi, rówieśnikami i dorosłymi; - otwartość na pomoc dorosłych w sytuacjach trudnych; - znajomość sposobów reagowania w sytuacjach zagrożenia; - wspólne przeżywanie radości – sprawianie najbliższemu radości /również swoim zachowaniem/; - poznanie znaczenia okazywania innym przyjaźni, życzliwości, dobroci; - współdziałanie w wykonywaniu zadań grupowych; - udział w zabawach integrujących grupę; - rozpoznawanie emocji i okazywanie ich w sposób akceptowany społecznie.	Przewidywane efekty wychowawcze wg Bł. Bronisława Markiewicza - uwielbienie Boga w darze drugiego człowieka; - uwielbienie Boga w swoim życiu; - pozytywna postawa wobec drugiego człowieka; - szacunek dla innych – kultura bycia, słowa; - delikatność w relacjach z drugą osobą; - praktykowanie pokory w relacjach z dorosłymi; - postawa altruistyczna /bezinteresowność/; - akceptacja siebie i innych; - postawa solidarności; - wzajemna pomoc; - życzliwość dla innych; - dostępnienie dobra w drugim człowieku; odpowiedzialność za siebie i innych - rezygnacja z osobistych celów dla dobra bliźniego; - znajomość swojego miejsca w życiu społecznym i otaczającym świecie; - znajomość swojej godności; - troska o kształtowanie dojrzałej osobowości; - szacunek wobec swojego życia i życia innych; - rozpoznawanie własnych zdolności; - dzielenie się swoimi talentami i owocami pracy; - aprobata dla samego siebie; - znajomość siebie i panowanie nad sobą – nad własnymi emocjami; - dążenie do równowagi /pomógłby potrzebą, a pragnieniem posiadania/; - wrażliwość na krzywdę i cierpienie drugiego człowieka; - przeciwstawianie się okrucieństwu; - otwartość na drugiego człowieka – dialog i tolerancja.

Zakres edukacji	Podstawa programowa Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego	Treści wychowawczo-dydaktyczne	Sposoby realizacji programu (Procedury osiągnięcia celów)	Przewidywane efekty kształtące	Przewidywane efekty wychowawcze wg bł. Bronisława Markiewicza
PRACA DUCHOWA	Podstawa programowa Katechez Kościoła Katolickiego w Polsce OBSZAR: 4. Postawa społeczno-moralna. Dziecko: - buduje podstawy systemu wartości; - uczestniczy w procesie wychowania moralno-społecznego - poznaje chrześcijańskie pojęcia dobra i zła; - odkrywa znaczenie przykazania miłości Boga i bliźniego oraz jego konsekwencje; - nabywa i rozwija umiejętności społeczne niezbędne do życia w rodzinie, grupie rówieśniczej i kontaktach z dorosłymi; - pogłębia swój związek ze wspólnotą Kościoła i odnajduje w niej swoje miejsce.	- scenki sytuacyjne kształtujące pozytywne postawy społeczne; zwroty grzecznościowe; - scenki dramowe; - prace zespołowe – współpraca i współdziałanie; - gry dydaktyczne – przestrzeganie reguł; - zabawy dydaktyczne – poznanie i utrwalenie zasad postępowania; - zabawy tematyczne – nawiązywanie wzajemnych kontaktów; - zabawy z pedagogiki zabawy-akceptacja, wyrażanie uczuć, wywalenie pozytywnych emocji i pobudzanie do samodzielnej aktywności; - opowiadania, wiersze; - ilustracje i historyjki obrazkowe; - dyżury – wdrażanie do odpowiedzialności; - podporządkowania siebie innym; - rozmowy indywidualne, koleżeńskie i grupowe; - inscenizacje – budowanie pewności siebie, wiary we własne siły i możliwości, nabywanie umiejętności współdziałania w zespole; - wykonywanie upominku, niespodzianki dla bliskiej osoby, kolegi, koleżanki; - pomoc i opieka nad młodszymi i słabszymi; - czerpanie z przykładu życia; - dobre uczynki; - wynagradzanie wyrządzonej krzywdy; - refleksja nad własnym postępowaniem; - przykład życia świętych – Gwiazdy przewodnie; - czytanie Pisma św. – wzór życia w Jezusie Chrystusie.	- przestrzeganie zasad obowiązujących w grupie podczas zabawy, pracy i odpoczynku; - dostrzeganie i respektowanie potrzeb innych /dzieci i dorosłych, członków rodziny/; - ostrożność w kontaktach z nieznanymi; - okazywanie wrażliwości na krzywdę innych i potrzeba wynagrodzenia swoich niewłaściwych postaw wobec innych; - reagowanie na polecenia i prośby nauczyciela, rodziców; - okazywanie innym zainteresowania, zrozumienia; dostrzeganie potrzeby wzajemnej pomocy i udzielania wsparcia; - znajomość działań możliwych do podjęcia na rzecz wspólnoty; - różnicowanie pojęć dobra i zła; - dostrzeganie wartości prawdomówności w życiu i przekazywanie w każdej sytuacji i informacji zgodnych z rzeczywistością; - dokonywanie oceny zachowania własnego i innych; - dostrzeganie prawdy, dobra w postępowaniu swoim i innych; - dążenie do zmiany niewłaściwego zachowania; - doświadczenie radości i zadowolenia z wyboru wyższych wartości w codziennym życiu; - podejmowanie próby życia wg wzoru życia Jezusa i Świętych – naśladownictwo; - podejmowanie rozmów dotyczących życia wg wartości; - wyrażanie i rozumienie własnych wartości – szukanie związku z wartościami wyższymi.	- opowiadanie się za dobrem, odrzucanie zła; - delikatność w kontaktach z innymi; - szacunek wobec życia swojego i innych; - dostrzeganie pozytywnych wartości w codziennym życiu; - dokonywanie właściwych wyborów moralnych; - zgodne współdziałanie w grupie; - przestrzeganie zasad; - poszanowanie dla własnej pracy i pracy innych; - pozytywne nastawienie do pracy; - pokonywanie trudności; - poszanowanie czasu; - umiejętna współpraca; - otwartość na propozycje innych; - bycie twórczym; - wiara we własne możliwości; - dokonywanie wyboru wartości; - wybór dobra w wolności; - dostrzeganie pozytywnych wartości w codziennym życiu; - wrażliwość na piękno i brzydotę zła; - troska o ład i porządek; - rozpoznawanie i przeżywanie własnych emocji; - miłość, empatia, zaufanie; - uczciwość, prawdomówność; - odwaga; - wdzięczność, radość; - pewność siebie; - dobroć; - inwencja twórcza; - zdyscyplinowanie; - cierpliwość, pracowitość, dokładność; - sumienność; - oszczędność; - obiektywna ocena siebie i innych; - dążenie do świętości.	

Wychowanie patriotyczne

Początki wychowania patriotycznego sięgają okresu niewoli narodowej, podczas gdy zasadniczą sprawą była walka o wolność narodu zagrożonego w swoim istnieniu oraz potrzeba budzenia solidaryzmu. Ideologia wychowania narodowego po odzyskaniu wolności nadal jest znaczącym nurtem w polskiej edukacji i współcześnie nosi miano wychowania patriotycznego¹⁸⁸. Zagadnienie to stanowi jedną z podstawowych płaszczyzn integralnego wychowania człowieka. Ma na celu „jak najlepsze przygotowanie wychowanków do służby własnemu narodowi i krajowi; polega na kształtowaniu przywiązania do kraju ojczystego, jego przyszłości i teraźniejszości, na kształtowaniu poczucia odpowiedzialności za jego wielostronny rozwój i miejsce wśród innych krajów, na uświadomieniu wychowankom ich obowiązków wobec własnego kraju”¹⁸⁹.

Bł. Bronisław Markiewicz podkreślał wagę wychowania narodowego pisząc, iż wychować jednego bohatera i świętego jest większym szczęściem dla narodu niż zbudować gmachy i utrzymywać w nich tysiące młodzieży małego ducha. Czasy, w których żył i pracował, nie były łatwe. Polska od kilkudziesięciu lat była podzielona pomiędzy trzech zaborców, którzy za wszelką cenę chcieli zabić w Polakach miłość do zniewolonej Ojczyzny. Ks. Markiewicz wiedział, że nie zdoła odmienić losu całego społeczeństwa, bo wymaga to wspólnego wysiłku wszystkich obywateli. Był przekonany, że tworzenie niepodległej i suwerennej Ojczyzny musi zacząć się od ukształtowania właściwych postaw członków jej społeczności. Podkreślał, że przyszła potęga naszego kraju leżeć będzie nie w sile zewnętrznej, a w wewnętrznym ukształtowaniu ducha. W związku z tym pisał: „Dzieci należy wychowywać, aby stały się religijnymi, moralnymi, Ojczyznę miłującymi i pracowitymi członkami społeczeństwa”¹⁹⁰.

„Miłość ks. Markiewicza do Polski wyrażała się w trosce o właściwy kierunek wychowania i kształcenia dzieci i młodzieży. Nawoływał bezustannie do kształcenia dzieci polskich w duchu Chrystusowym, gdyż tylko w Chrystusie widział zbawienie świata i zbawienie doczesne, jak i wieczne swego narodu”¹⁹¹. Wskazuje również na potrzebę nauki historii naszej Ojczyzny i znajomość polskiej literatury, jako oręża skutecznie broniącego naszą narodową tożsamość, język i zwyczaje.

Ks. Markiewicz nie ograniczał się jedynie do ratowania polskiego społeczeństwa i budzenia patriotyzmu słowem drukowanym czy mówionym. Był człowiekiem czynu. Dla realizacji swych szczytnych pragnień otwierał zakłady dla najbardziej zaniedbanych i opuszczonych dzieci, realizując w nich idee wychowania patriotycznego. Wierzył, że młode pokolenie przeniknięte duchem chrześcijańskim, powściągliwością i pracą w przyszłości będzie „zaczyne” odnowy moralnej i społecznej. Organizacja zakładów i uroczyste obchodzenie rocznic narodowych przyczyniły się do tego, że „atmosfera

188. Zob. T. Pilch [red. nauk. i przewodn. kom. red.], *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, Wydawnictwo Akademickie „ŻAK”, t. IV, Warszawa 2005, s. 416 -418.

189. W. Okoń, *Słownik pedagogiczny*, PWN, Warszawa 1992, s.234.

190. B. Markiewicz, *Opieka nad dziećmi opuszczonymi*, PiP 8 (1905) nr 9, s. 66.

191. W. Michulka, *Ks. Bronisław Markiewicz*, Londyn 1959, s. 340.

w zakładach była nasiąknięta patriotyzmem: Polska, Polacy, chwała jej, dobro narodu – były dla młodzieży treścią rozważań i dążeń¹⁹².

Dziś w wolnej i niepodległej Ojczyźnie nie możemy zapomnieć o całym naszym dziedzictwie historycznym i kulturowym. Potrzeba wychowania patriotycznego nadal jest aktualna i konieczna w całościowym wychowaniu młodego człowieka.

192. H. Borkowski, *To moje i – myślę i wasze wspomnienia*, [w:] *Nasze wspomnienia*, red. W. Moroz, Miejsce Piastowe 1979, s. 41.

Wychowanie patriotyczne

Zakres edukacji	Podstawa programowa programowa MEN Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego	Treści wychowawczo -dydaktyczne	Sposoby realizacji programu (Procedury osiągnięcia celów)	Przewidywane efekty kształtujące	Przewidywane efekty wychowawcze wg bł. Bronisława Markiewicza
PRACA DUCHOWA	OBSZAR 15. Wychowanie rodzinne, obywatelskie i patriotyczne. Dziecko kończące przedszkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej: wymienia imiona i nazwiska osób bliskich, wie, gdzie pracują, czym się zajmują; zna nazwę miejscowości, w której mieszka, zna najbliższe instytucje i orientuje się w rolach społecznych pełnionych przez ważne osoby, np. policjanta, strażaka; wie, jakiej jest narodowości, że mieszka w Polsce, a stolicą Polski jest Warszawa; nazywa godło i flagę państwową, zna polski hymn i wie, że Polska leży w Unii Europejskiej; wie, że wszyscy ludzie mają równe prawa.	Wychowanie rodzinne, obywatelskie i patriotyczne. rodzina /miejsce rodziny w życiu dziecka – tradycje rodzinne, uroczystości; dziecko jako członek rodziny; najbliższe otoczenie /mała ojczyzna/; ojczyzna – tożsamość narodowa; Europa i świat; równe prawa dla wszystkich – prawnie dziecko jako członek narodu.	zabawy tematyczne w dom, rodzinę; spotkania z rodzicami dziadkami; rozmowy na temat rodziny, więzi rodzinnych, powinności dzieci wobec rodziców i rodziców wobec dzieci; wolność wypowiedzi na temat swojej rodziny; oglądanie zdjęć rodzinnych, albumów z uroczystości rodzinnych; przygotowywanie upominków dla najbliższych; przygotowywanie inscenizacji i przedstawień z okazji Świąt i Uroczystości /Dzień Babci i Dziadka, Dzień Mamy i Taty/; pliknik rodzinny; spacery i wycieczki /poznawanie najbliższego otoczenia i dostrzeganie jego piękna/; prezentacja filmów, zdjęć, albumów, zasobów internetu umożliwiająca; poznanie poszczególnych regionów Polski, zapoznanie z ich obyczajami i tradycjami; tworzenie kącika regionalnego; praca z mapą Polski i symbolami narodowymi; nauka hymnu Polski /1 zwrotka, słuchanie całego/; przygotowanie akademii z okazji Świąt Narodowych; nauka tańców ludowych i piosenek.	wypowiadanie się na temat rodziny, je członków i pełnienia ról; przedstawianie się imieniem i nazwiskiem oraz poprawne nazywanie członków rodziny; znajomość adresu zamieszkania i określanie swojego miejsca zamieszkania; organizowanie i uczestniczenie w zabawach tematycznych związanych z rodziną; poszanowanie obowiązków członków rodziny, posługiwanie się zwrotami grzecznościowymi; wywiązywanie się z własnych obowiązków w rodzinie; dzielenie się z rodzicami przeżyciami i doświadczeniami nabytymi w przedszkolu, podczas zabawy czy wspólnych spotkań; podejmowanie rozmów dotyczących prac domowych, pracy rodziców i rozumienie ich wartości dla życia wszystkich członków rodziny i całego społeczeństwa; nazywanie zwyczajów i tradycji rodzinnych; aktywne uczestnictwo w przygotowaniach do świąt i uroczystości rodzinnych; współorganizowanie i organizowanie Dnia Matki, Ojca, Babci i Dziadka itd.; nazywanie swojej Ojczyzny, rozpoznawanie flagi i godła Polski, rozpoznawanie hymnu narodowego i przyjmowanie odpowiedzialnej postawy podczas jego odgrywania; prezentowanie symboli narodowych; poznawanie legend i faktów historycznych.	uwielbienie Boga za dar Rodziców i swoją Rodzinę; uwielbienie Boga za dar wolnej i niepodległej Ojczyzny; zgodne współdziałanie w grupie otwartość; pozytywna postawa wobec drugiego człowieka; miłość; szacunek dla swoich najbliższych rodziców, dziadków – kultura bycia, słowa; akceptacja siebie i innych; postawa solidarności; poszanowanie dla własnej pracy i pracy innych; odpowiedzialność za siebie i innych; delikatność w kontaktach z innymi; szacunek wobec życia swojego i innych; współtworzenie więzi rodzinnych; dostrzeganie pozytywnych wartości w codziennym życiu; dokonywanie wyboru wartości; przestrzeganie zasad kulturalnego zachowania się; uczciwość; prawdomówność; odwaga; wdzięczność; radość; wrażliwość na piękno i brzydotę zła; empatia; wiara we własne możliwości; pewność siebie.

Zakres edukacji	Podstawa programowa programu MEN Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego	Treści wychowawczo -dydaktyczne	Sposoby realizacji programu (Procedury osiągnięcia celów)	Przewidywane efekty kształtujące	Przewidywane efekty wychowawcze wg bł. Bronisława Markiewicz
PRACA DUCHOWA			- opowiadania budzące poczucie przynależności i przywiązania do ojczystego kraju, wzbogacające język ojczysty; - baśnie i legendy nawiązujące do dziejów Polski i budzące uczucia patriotyczne i kultuwujące wartości kulturowe; - obchodzenie świąt narodowych /np. Święta Odzyskania Niepodległości/; - rozmowy na temat równouprawnienia wszystkich ludzi - prawa dziecka; - zapoznanie z krajami należącymi do Unii Europejskiej - budowanie świadomości przynależności Polski do Unii Europejskiej; - prezentacja flagi Unii Europejskiej; - zajęcia plastyczne związane z tematyką wychowania patriotycznego.	- poznawanie folkloru wybranych regionów Polski; - posługiwanie się poprawną polszczyzną; - nabywanie poczucia dumy z przynależności do swojego kraju; - poznawanie i rozumienie pojęcia: Ojczyzna; zainteresowanie ważnymi wydarzeniami w kraju; - przedstawianie ważnych faktów historycznych; zapoznanie z pojęciami: Europa, Unia Europejska; - rozpoznawanie flagi Unii Europejskiej; - znajomość i rozumienie korzeni i dziedzictwa narodowego; - zapoznanie z warunkami życia ludzi na innych kontynentach, zainteresowanie się życiem rólisników w innych krajach; - wykonywanie prac obrazujących kulturę innych narodów; - znajomość swoich obowiązków i praw; - szanowanie cudzych sądów.	- pozytywne nastawienie do pracy; - pokonywanie trudności; - inwencja twórcza; - współpraca; - dostrzeganie piękna swojej Małej Ojczyzny; - miłość i poszanowanie własnego narodu; - wrażliwość i szacunek wobec rodaków; - praca nad sobą - kształtowanie swojego człowieczeństwa i cnót społecznych; - kulturowanie wartości narodowych; - poczucie dumy z dziedzictwa kultury narodowej; - szacunek wobec symboli narodowych - właściwa postawa przy śpiewie Hymnu Narodowego; - dostrzeganie piękna przyrody ojczystej; - znajomość i dostrzeganie wartości i piękna polskiej sztuki; - otwartość na tematykę patriotyczną; - doświadczenie i wyrażanie swoich przeżyć patriotycznych związanych z Rocznicami i Uroczystościami Narodowymi; - dialog i tolerancja wobec innych kultur i narodowości; - poczucie przynależności do Europy.

Wychowanie estetyczne

Wychowanie estetyczne stanowi istotną część wychowania ogólnego w wieku przedszkolnym. Nie może zawężać się jedynie do wyodrębnionej i wyizolowanej sfery potrzeb estetycznych. „Musi obejmować całą osobowość, zgodnie z ujawnianą dymensjonalnością człowieka”¹⁹³. Wychowanie to winno łączyć zagadnienia piękna z treściami społecznymi¹⁹⁴. Ma ono bardzo szeroki zakres, jego cele wykraczają poza kształcenie wrażliwości estetycznej. Obejmują kształtowanie całej osobowości wychowanka, na którą składa się: kształcenie estetycznej wrażliwości, umiejętność reagowania na piękno, spostrzegania go i przeżywania, odkrywanie różnorodności indywidualnej ekspresji artystycznej, pogłębianie procesów poznawczych, wychowanie zmysłów, wyobraźni i charakteru, a także wychowanie moralne. Kultura estetyczna, kształtując osobowość człowieka, czyni go zdolnym do bogatych przeżyć¹⁹⁵.

Wychowanie przedszkolne ma za zadanie zapewnić jedyną w swoim rodzaju przestrzeń do harmonijnego rozwoju dziecka, nie pomijając w niej wychowania estetycznego. „Wiek przedszkolny jest optymalnym etapem rozwoju, w którym wrażliwość emocjonalna, aktywność w działaniu, chłonność umysłowa, tendencje naśladowcze i plastyczność wychowanka ułatwiają budzenie określonych potrzeb, trwałe przyswajanie nie tylko nawyków i sprawności, lecz także motywów działania i kształtowanie postaw twórczych”¹⁹⁶.

Jednym z elementów celowego procesu wychowania, zmierzającego do samokształcenia i samowychowania, realizowanego przez bł. Bronisława Markiewicza, było kształtowanie kultury osobistej wychowanków, ich wrażliwości estetycznej oraz odpowiedniego odnoszenia się do przyrody.

Cele określające składniki tego wychowania powinny być uwzględniane w trakcie procesu rozwoju wychowanków, a także określać rezultaty poszczególnych działań. Proces wychowania estetycznego uwzględnia trzy aspekty osobowości dziecka: fizyczny, przejawiający się m.in. w tańcu, procesie tworzenia dzieł sztuki, czynnym udziale w widowisku teatralnym; psychiczny – to możliwość odczytania tego stanu np. w rysunku, postawie, ruchu czy mimice dziecka; duchowy występujący pod postacią przeżyć estetycznych.

Kształtowanie wyższych doznań estetycznych ks. Markiewicz widział poprzez uczenie młodzieży utrzymania porządku i czystości wokół siebie oraz w całej placówce, a także szanowanie rzeczy własnych i wspólnych, dbanie o sprzęt gospodarczy i rzemieślniczy. Kontakt z przyrodą ma prowadzić do jej umiłowania i poznania piękna, dzięki czemu myśli i uczynki wychowanków powinny stać się lepsze.

Wrażliwość estetyczną ma również kształtować rozwijanie u młodych ludzi zdolności artystycznych, w zakresie muzyki, plastyki i teatru. Docenia się indywidualizm, a także współdziałanie, które objawia na polu działalności estetycznej.

193. T. Pilch [red. nauk. i przewodn. kom. red.], *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, Wydawnictwo Akademickie „ŻAK”, t. IV, Warszawa 2005, s. 361.

194. Zob. tamże, s. 361.

195. Zob. W. Leżańska, *Przedszkole jako środowisko wychowania estetycznego*, WSiP, Warszawa 1990, s. 3-7.

196. Tamże, s. 4.

Wychowanie estetyczne powinno być procesem dynamicznym, dbać o rozwój zdolności i uzdolnień wychowanków, z uwzględnieniem ich naturalnych predyspozycji i wiedzy, a pewne płaszczyzny czekające na zagospodarowanie, zapełnić poprzez twórczą aktywność własną jednostki.

Wychowanie estetyczne

Zakres edukacji	Podstawa programowa Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego	Treści wychowawczo-dydaktyczne	Sposoby realizacji programu (Procedury osiągnięcia celów)	Przewidywane efekty kształtujące	Przewidywane efekty wychowawcze wg bl. Bronisława Markiewicza
PRACADUCHOWA	OBSZAR 7. <u>Wychowanie przez sztukę – dziecko widzemi aktorem.</u> Dziecko kończące przedszkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej: 1) wie, jak należy się zachować na uroczystościach, np. na koncercie, festynie, przedstawieniu, w teatrze, w kinie; 2) odgrywa rolę w zabawach parateatralnych, posługując się mową, mimiką, gestem i ruchem; umie posługiwać się rekwizytami (np. maską).	Wychowanie przez sztukę – zabawa w teatr /drama/ aktorem – dziecko widzem i aktorem	– zabawy tematyczne; – pantomima; – drama; – scenki sytuacyjne; – oglądanie teatryków dla dzieci i zabawy w teatr; – udział w inscenizacjach i przedstawieniach /rola aktora/; – spotkanie z aktorem; – nauka i recytacja wierszy; – zabawy dydaktyczne wzbogacające słownictwo; – literatura dla dzieci /opowiadania, wiersze, dialogi/; – pikniki rodzinne.	– udział w zabawach tematycznych własnych i proponowanych przez nauczyciela; – aktywny udział w opowieściach ruchowych; – recytacja wierszy i rymowane – ilustracja ruchem i gestem; – zabawy ze słowem i rytmem słów, wyrażanie własnych emocji ruchem, gestem i mimiką; – panowanie nad ruchem i natężeniem głosu; – odgadywanie zagadek pantomimicznych; – odgrywanie scenek na podstawie utworów literackich; – znajomość pracy aktora; – występowanie w teatrzykach dla rodziców i dziadków; – udział w uroczystościach plenerowych /Dzień Dziecka, Piknik rodzinny/, pokonywanie nieśmiałości; – podejmowanie prób układania własnych opowiadań i przedstawień np. kukielkowych, dokonywanie już rozpoczętych przez nauczyciela; – aktywne uczestnictwo w przedstawieniach teatralnych, koncertach, filmach; – znajomość zasad zachowania się podczas spektakłów teatralnych i projekcji filmu; – wypowiadanie się na temat różnych form teatralnych.	– uwielbienie Boga w pięknie sztuki teatralnej; – zgodne współdziałanie w grupie; – życzliwość dla innych, otwartość; – wrażliwość na piękno i brzydotę zła; – przestrzeganie zasad; – uczciwość, prawdomówność; – akceptacja siebie i innych, szacunek; – wiara we własne możliwości; – pewność siebie, odwaga; – wdzięczność, radość; – pozytywne nastawienie do pracy; – dokonywanie wyboru wartości; – pokonywanie trudności; – poszanowanie czasu; – wybór dobra w wolności; – odpowiedzialność; – dostrzeganie pozytywnych; – wartości w codziennym życiu; – przeciwstawianie się okrucieństwu; – więzi rodzinne, empatia; – intuicja, inwencja twórcza.

Zakres edukacji	Podstawa programowa programowanie Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego	Treści wychowawczo-dydaktyczne	Sposoby realizacji programu (Procedury osiągnięcia celów)	Przewidywane efekty kształtące	Przewidywane efekty wychowawcze wg bł. Bronisława Markiewicza
PRACA DUCHOWA	OBSZAR 8. Wychowanie przez sztukę – muzyka i śpiew, pląsy i taniec. Dziecko kończące przed-szkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej: 1) śpiewa piosenki z dziecięcego repertuaru oraz łatwe piosenki ludowe; chętnie uczestniczy w zbiorowym śpiewie, w tańcach i muzykowa-niu; 2) dostrzega zmiany dyna-miki, tempa i wysokości dźwięku utworu muzyc-znego, wyraża je, pląsając lub tańcząc; 3) tworzy muzykę, korzysta-jąc z instrumentów per-kusyjnych (oraz innych przedmiotów), a także improwizuje ją ruchem; 4) w skupieniu słucha mu-zyki, w tym także muzyki poważnej.	Wychowanie przez muzykę – piosenki; – zabawy rytmicz-ne; – instrumenty muzyczne; – taniec; – śpiewanie piosenek; – udział w zajęciach muzycz-no-ruchowych; – zajęcia rytmiczne przy akompaniamencie; – ćwiczenia oddechowe i emisyjne; – słuchanie muzyki /dziecię-cej, relaksacyjnej, klasycznej, refleksyjnej/ – scenki z literatury dziecięcej i codziennego życia z wyko-rzystaniem instrumentów muzycznych; – udział w koncertach mu-zycznych – słuchowiskach muzycznych dla dzieci; – znajomość podstawowych instrumentów muzycznych, gra na instrumentach perkusyjnych; – zajęcia taneczne /proste układy taneczne, taniec ludowy/ – zagadki muzyczne; – spontaniczne zabawy przy muzyce; – spacer i wycieczki /mu-zeum, galeria/ – obserwacja sposobu wykona-nia przedmiotów, wystroju wnętrza.	– spiewanie piosenek indywidualnie i zbiorowo przy akompaniamencie i bez akompaniamentu; – prawidłowe postępowanie się głosem i od-dechem podczas śpiewu; – kształtowanie słuchu muzycznego i eks-presji wokalne; – kształtowanie poczucia pewności siebie i swojej wartości; – znajomość i umiejętności posługiwania się instrumentami muzycznymi; – rozpoznawanie melodii i akompaniamentu do biegu, marszu i podskoków; – określanie rodzaju i nastroju muzyki, tempa, dynamiki, rejestru dźwięków, natężenia głosu; – tworzenie własnych kompozycji muzycz-nych z wykorzystaniem instrumentów muzycznych /również wykonanych przez siebie/; – słuchanie muzyki klasycznej, „muzyki przyrody”; – improwizacja ruchowa muzyki; – rozpoznawanie, odtwarzanie i wykonywa-nie prostych układów tanecznych i insce-nizacja ruchowa śpiewanych piosenek; – tworzenie własnych układów tanecznych, aktywne uczestnictwo w koncertach mu-zycznych na terenie przedszkola; – dostrzeganie piękna dzieł sztuki, obrazów, rzeźb – rozpoznawanie i nazywanie; – znajomość sztuki ludowej swojego regionu; – zwracanie uwagi na estetyczne urządzenie; – pomieszczeń, ogrodów itp.; – poczucie estetyki i rozwijanie możliwości twórczych.	– uwielbienie Boga w pięknie śpie-wu, tańca i muzyki; – współpraca, otwartość; – wrażliwość na piękno; – odwaga; – przestrzeganie zasad; – szacunek /Hymn Narodowy/ – akceptacja siebie i innych; – wiara we własne możliwości; – pewność siebie; – wdzięczność, radość; – pozytywne nastawienie; – pokonywanie trudności; – poszanowanie czasu; – odpowiedzialność; – dostrzeganie pozytywnych wartości; – więzi rodzinne; – zdyscyplinowanie; – cierpliwość.	

Zakres edukacji	Podstawa programowa Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego	Treści wychowawczo-dydaktyczne	Sposoby realizacji programu (Procedury osiągnięcia celów)	Przewidywane efekty kształtące	Przewidywane efekty wychowawcze wg bł. Bronisława Markiewicza
PRACA DUCHOWA	OBSZAR 9. Wychowanie przez sztukę. – <u>różne formy plastyczne.</u> Dziecko kończące przed-szkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej: 1) przejawia, w miarę swoich możliwości, zainteresowanie wybranymi zabytkami i dziełami sztuki oraz tradycjami i obrzędami ludowymi ze swojego regionu; 2) umie wypowiedzieć się w różnych technikach plastycznych i przy użyciu elementarnych środków wyrazu (takich jak kształt i barwa) w postaci prostych kompozycji i form konstrukcyjnych; 3) wykazuje zainteresowanie malarstwem, rzeźbą i architekturą (także architekturą zieleni i architekturą wnętrza).	Wychowanie plastyczne – dzieła sztuki i ich twórcy; – aktywność plastyczna; – konstrukcje przestrzenne.	– działalność plastyczna /inspirowana literaturą, teatrem, muzyką, o dowolnej tematyce/; – zespołowe prace plastyczne i ich prezentacja; – oglądanie książek, albumów, zdjęć przedstawiających dzieła sztuki; – bezpośredni kontakt z obrazami, rzeźbą i innymi wytworami sztuki; – słuchanie i opowiadanie; – rozmowa kierowana; – spotkanie z artystami, twórcami ludowymi /malarz, rzeźbiarz itp./; – zabawy z kolorami; – wykonywanie prac konstrukcyjnych z wykorzystaniem różnych materiałów i zabawy; – organizowane warsztatów plastycznych i kółka plastyczne – technicznego; – zapoznanie z narzędziami pracy i urządzeniami technicznymi i bezpiecznym posługiwaniem się nimi.	– rozpoznawanie i nazywanie barw i swoich ich stosowanie, tworzenie kolorów pochodnych, wyrażanie swojego stanu emocjonalnego za pomocą barw; – stosowanie różnych technik plastycznych; – ilustrowanie treści literackich, własnych opowiadań, wyobrażeń i ich interpretacja; – wyrażanie przemyśleń i wiedzy o świecie w pracy indywidualnej i zespołowej /ludzki i świat przyrody/; – wyrażanie ruchu, rytmu, symetrii na płaszczyźnie; – rozróżnianie materiałów technicznych, nazywanie i opisywanie ich właściwości, drewno, plastik, aluminium, szkło, glina, masa papierowa i solna itp./; – konstruowanie przedmiotów z gotowych elementów, umiejętności łączenie różnych materiałów; – posługiwanie się narzędziami właściwymi dla używanego materiału; – planowanie i organizacja własnej pracy; – zachowanie ładu i higieny miejsca pracy; – tworzenie upominków dla najbliższych z różnych okazji; – dostrzeżenie zagrożeń i korzyści powstających z rozwoju techniki /zob. też higiena korzystania z mediów/.	– uwielbienie Boga w dziełach sztuki plastycznej; – zgodne współdziałanie w grupie; – odwaga, pewność siebie; – wrażliwość, szacunek, uczciwość; – przestrzeganie zasad; – akceptacja siebie i innych; – wiara we własne umiejętności i zdolności; – pozytywne nastawienie; – wdzięczność, radość; – dokonywanie wyboru wartości; – pokonywanie trudności; – poszanowanie dla własnej pracy i pracy innych; – odpowiedzialność, sumienność; – dostrzeżenie pozytywnych wartości; – więzi rodzinne; – pracowitość, cierpliwość, dokładność, oszczędność; – otwartość na propozycje; – troska o ład i porządek; – inwencja twórcza; – obiektywna ocena swoich prac i prac kolegów, koleżanek; – umiejętność dokonywania właściwych wyborów.

Wskazówki metodyczne

Zasady i metody realizowania programu

Zgodnie z myślą bł. Bronisława Markiewicza realizacja programu i wszelkich zabiegów wychowawczo-dydaktycznych powinna przebiegać w myśl zasady indywidualizacji, aktywności i stawiania wysokich wymagań.

Indywidualizację ks. Markiewicz rozumie, jako wychowanie, „które się stosuje do osobowości każdego dziecka, do jego wieku, uzdolnienia, zdrowia, warunków życia i przeznaczenia na tym świecie i we wieczności”¹⁹⁷. Zasada aktywności natomiast według niego wynika z naturalnego pędu człowieka do działania: „Już z przyrody naszej czujemy popęd do czynności. Potrzeba działania jest tak potężna, że niejeden czuje się bardzo nieszczęśliwy, gdy mu brakuje zajęcia”¹⁹⁸. Natomiast zasadę stawiania wysokich wymagań uzasadnia tym, że „życie człowieka jest ciężkie i twarde, jest bojowaniem na tej ziemi. Dlatego dziecko jak najwięcej należy do niego zaprawiać, trzeba je hartowną pracą do niego usposobić, ażeby go życie późniejsze zbytnio nie przygniatało ani nie raniło”¹⁹⁹.

Działania podejmowane przez nauczyciela i dzieci winny być tak dobierane, aby umożliwiały osiągnięcie zamierzonych celów. Metody stosowane w pedagogice przedszkolnej mają za zadanie łączyć proces wychowawczy z procesem kształcenia, biorąc pod uwagę etapy rozwojowe dziecka.

Niniejszy program zakłada stosowanie w pracy z dzieckiem metod wychowania i nauczania mających na celu integralny rozwój osobowości wychowanka według założeń pedagogicznych ks. Bronisława Markiewicza i założeń współczesnej pedagogiki przedszkolnej. Najbliższe tej idei są metody zaproponowane przez Annę Klim-Klimaszewską w książce „Pedagogika przedszkolna. Nowa podstawa programowa”. Należą do nich metody:

- oparte na działaniu, czyli metody czynne,
- oparte na obserwacji – metody oglądowe
- oparte na słowie – metody słowne.

Do metod opartych na działaniu można zaliczyć wszelkie samodzielne doświadczenia dzieci, podejmowanie przez nie stawianych im zadań i ćwiczeń oraz przejmowanie inicjatywy w kierowaniu własną aktywnością. Nauczyciel nie bierze w nich bezpośredniego udziału. Jego zadaniem jest stworzenie odpowiednich warunków do spontanicznej zabawy, podejmowania doświadczeń i eksperymentów, inspirowanie, zachęcanie, podsuwanie pomysłów do odkrywania nowych zjawisk, ich asymilowania i stosowania w praktyce. Ważne jest również podprowadzanie dzieci do samodzielnego podejmo-

197. B. Markiewicz, *Przewodnik dla wychowawców młodzieży opuszczonej* t. I, Miejsce Piastowe 1911, s. 162.

198. B. Markiewicz, *Przewodnik dla wychowawców młodzieży opuszczonej oraz wskazówki do rozwiązania kwestyi socyalnej*, t. II, Miejsce Piastowe 1912, s. 225.

199. Tamże, s. 245.

wania ćwiczeń utrwalających zdobyte umiejętności i wiadomości. Cenną metodą pracy może okazać się tu metoda projektów.

Do metod oglądowych, „opartych na bezpośrednim spostrzeganiu i przeżywaniu w kontakcie z otoczeniem materialnym, kulturalnym i społecznym”²⁰⁰, można zaliczyć obserwację, pokaz, osobisty przykład nauczyciela, ekspozycję dzieł sztuki. Metody oglądowe łączą zjawiska i czynności, na które nauczyciel chce zwrócić uwagę dzieci z osobowym wzrostem kształtowanym przez dostarczanie osobistych wzorców postępowania i zachowania się w różnych codziennych sytuacjach. Bezpośrednie oddziaływanie nauczyciela winno być ubogacone kontaktem z literaturą, teatrem, muzyką, malarstwem i innymi, szeroko rozumianymi, dostępnymi dziełami sztuki.

Metody czynne i oglądowe winny być ubogacane przez stosowanie metod słownych, do których można zaliczyć wszelkiego rodzaju rozmowy, opowiadania, zagadki, które poszerzają zasób wiadomości i rozwijają procesy poznawcze. Duże znaczenie ma tu pamięciowe przyswajanie przez dzieci wierszy i tekstów piosenek.

Do metod słownych można zaliczyć wszelkie instrukcje i objaśnienia, które są niezbędne podczas nabywania przez dzieci coraz to nowszych umiejętności i sprawności najpierw związanych z czynnościami higienicznymi i samoobsługą, a następnie coraz bardziej złożonymi zadaniami wynikającymi z chęci poznawania, doświadczania i eksperymentowania.

W zakres tych metod wchodzi również umiejętności związane z różnymi sposobami komunikowania się. Kształtują one społeczne postawy dzieci. „Zastosowanie ma tu odwoływanie się do umów, wyrażanie aprobaty lub dezaprobaty, upominanie, tłumaczenie, przekonywanie, sugestie w postaci zakazów i nakazów”²⁰¹. Żywe słowo kierowane do dziecka wpływa na uczucia, pobudza wyobraźnię, motywuje, a przede wszystkim przekazuje wartości wyłaniające się z osobistej postawy nauczyciela, literatury, widowisk teatralnych itp.

Wyszczególnione wyżej metody obejmują całość pracy wychowawczo-dydaktycznej przedszkola. Wpływają zatem nie tylko na kształtowanie osobowości dziecka i jego rozwój społeczny, ale także prowadzą do nabywania gotowości, do nauki czytania i pisania, kształtują umiejętności matematyczne, odwołują się do emocji, motywują do działania²⁰².

200. A. Kilm-Klimaszewska, *Pedagogika przedszkolna. Nowa podstawa programowa*, Instytut Wydawniczy ERICA, Warszawa 2011, s. 118.

201. Tamże, s. 118.

202. Zob. tamże, s. 117-119.

Organizacja pracy przedszkola

Przedszkole podejmuje dzienną opiekę nad dziećmi rodziców pracujących, dziećmi z rodzin wielodzietnych, mniej zamożnych, niepełnych. Pracę organizuje w grupach jedno i różnowiekowych, liczących optymalnie nie więcej niż 25 dzieci – przy udziale nauczyciela-wychowawcy i nauczyciela wspomagającego.

Dzieci uczestniczą w zajęciach grupowych zgodnie z ramowym rozkładem dnia wyznaczonym według naturalnego rytmu, na który składa się: powitanie, czas na aktywność, zabawy ruchowe w sali zabaw i na dworze, czas na odpoczynek, spożywanie posiłków. Wychowawca czuwa nad zachowaniem tego rytmu i dostosowaniem zajęć i rodzaju aktywności do poziomu rozwojowego dzieci i ich zainteresowań. Czuwa również nad zachowaniem równowagi między proponowanymi zajęciami tak by odpowiadały wytycznym, co do zagospodarowania czasu pobytu dziecka w przedszkolu w rozliczeniu tygodniowym według założeń podstawy programowej wychowania przedszkolnego. Należy również przewidzieć aktywność w obrębie, której dziecko będzie miało możliwość swobodnego działania, doświadczania, badania.

Na program wychowania przedszkolnego składają się zakresy edukacji przeznaczone do realizacji w ciągu całego roku. Planowanie zajęć winno być zgodne z przyjętym przez daną placówkę programem. Tematy zajęć swym zakresem winny obejmować wszystkie treści programowe zawarte w podstawie programowej MEN (Dziennik Ustaw z dnia 15 stycznia 2009 roku nr 4, poz. 17) w przeciągu każdego miesiąca. Zajęcia mogą być planowane w cyklach tygodniowych. Tematyka zajęć powinna być jasno określona, umożliwiająca dzieciom rozwój we wszystkich sferach edukacji, począwszy od obszarów mieszczących się w zakresie pracy fizycznej poprzez pracę umysłową, aż do pracy duchowej.

Tygodniowe planowanie pracy z dziećmi daje nauczycielowi możliwość zastosowania między innymi metody projektów do realizacji treści programowych, a jednocześnie pozwala w pełni odpowiedzieć na zainteresowania dzieci i ich potrzebę doświadczania.

Zajęcia zorganizowane przez nauczyciela nie powinny przekraczać 1/5 czasu pobytu dziecka w przedszkolu. W rozliczeniu tygodniowym pozostały czas powinien być analogicznie przeznaczony na zabawy dzieci w ogrodzie przedszkolnym, spacer, wycieczki przyrodnicze, zabawy swobodne przy niewielkim udziale nauczyciela, czynności opiekuńcze, samoobsługowe, organizacyjne i inne. W planowaniu pracy wychowawczo-dydaktycznej nie można skupiać się jedynie na stronie edukacyjnej. Ważne są tu bowiem wszelkie działania zmierzające do stworzenia przyjaznej dziecku atmosfery, w której mogłoby otworzyć się na relację z innymi, jak również podawane mu w różnorodnej formie treści. Należy położyć tu nacisk na edukację społeczną, emocjonalną, artystyczną, duchową i ruchową dziecka. Ze względu na specyficzny charakter niniejszego programu nauczyciel winien podjąć starania w kierunku wprowadzania dzieci w praktyki religijne kształtujące i rozwijające wiarę i wychowania w duchu wartości chrześcijańskich. Nauczyciel winien również pamiętać o tym, że nie musi zrealizować wszystkich zaplano-

wanych zajęć na dany dzień czy tydzień. Ważne jest jednak, by w ciągu tygodnia dzieci uczestniczyły w każdego rodzaju aktywności zawartej w programie.

Nauczyciel zobowiązany jest do prowadzenia dokumentacji podejmowanych działań wychowawczo-dydaktycznych według wybranego programu wychowania przedszkolnego. Powinien też, prowadząc obserwację, zapisywać ważniejsze samodzielnie podejmowane przez dzieci aktywności. Do obowiązków nauczyciela należy również systematyczna obserwacja dzieci oraz sporządzenie diagnozy gotowości szkolnej dziecka (arkusz 70 MEN).

Kolejność planowanych zajęć może być dowolna i zależeć od tematyki dnia, nauczyciela i potrzeb ujawnianych przez dzieci.

Wszelkiego rodzaju aktywność proponowana dzieciom powinna łączyć w sobie różne obszary np.: ruch z muzyką, zabawy przyrodnicze z edukacją językową czy plastyczne z kształtowaniem poczucia własnej wartości. Edukacja matematyczna realizowana jest osobno (nie zintegrowana).

Czas trwania zajęć nauczyciel winien dostosować do wieku dzieci, a także poziomu rozwoju. W grupach jednowiekowych to zróżnicowanie będzie dotyczyło poziomu rozwoju, w grupach zróżnicowanych wiekowo zarówno do wieku jak i poziomu rozwoju. W tym przypadku dobrą alternatywą będzie podjęcie pracy metoda projektów, w której będzie można bazować na aktywności własnej dzieci – zwłaszcza dzieci starszych podejmujących współpracę z młodszymi kolegami i koleżankami.

Ramowy plan dnia winien uwzględniać następujące punkty:

- schodzenie się dzieci, powitanie i zawiązanie grupy; praca indywidualna i zespołowa z dziećmi o charakterze kompensacyjno-wyrównawczym;
- zabawy dowolne wynikające z własnej inicjatywy dzieci;
- zajęcia wychowawczo-dydaktyczne realizujące program;
- wypoczynek, relaks;
- zorganizowane zabawy ruchowe z różnymi elementami ruchu;
- gry, zabawy ruchowe, obserwacje przyrodnicze, prace gospodarczo porządkowe na powietrzu;
- czynności higieniczne i samoobsługowe;
- spożywanie posiłków;
- podsumowanie dnia, pożegnanie i praca indywidualna, zespołowa o charakterze kompensacyjno-wyrównawczym.

Ewaluacja

Ewaluacja

Słowo ewaluacja pochodzi z języka francuskiego. Oznacza oszacowanie lub określenie wartości, niekiedy również oznacza ocenę. Można powiedzieć, że ewaluacja obecna była w życiu społecznym od dawna. Zawsze, bowiem gdy „wprowadzano reformę społeczną dla osiągnięcia określonych celów, zwracano uwagę na jej faktyczne konsekwencje, nawet, jeśli nie robiono tego w sposób świadomy, przemyślany czy wyrafinowany”²⁰³. W ostatnich latach w szczególności badania ewaluacyjne cieszą się rosnącą popularnością i aktywnością wielu badaczy.

Ewaluacja to „proces systematycznego gromadzenia informacji o rzeczywistości, których otrzymanie, przeanalizowanie umożliwia sformułowanie wniosków, o jakości i efektywności ewaluowanych obiektów”²⁰⁴. Całość procedur ewaluacyjnych ma wymiar praktyczny – organizacyjny, zatem gromadzenie danych służy nie zdobywaniu wiedzy dla wiedzy, ale bardziej stawia sobie za zadanie uzyskania danych, jako środka do realizacji celów praktycznych.

Przedmiotem zainteresowań badań ewaluacyjnych są między innymi miejsca pracy, inwestycje, przekonania i wartości, a także nowe programy edukacyjne, programy autorskie.

203. E. Babbie, *Podstawy badań społecznych*, PWN, Warszawa 2008, s. 390.

204. T. Pilch [red. nauk. i przewodn. kom. red.], *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, Wydawnictwo Akademickie „ŻAK”, t. I, Warszawa 2003, s. 1091.

Ewaluacja autorskiego programu edukacyjnego

Edukacja to inwestycja o charakterze przyszłościowym, musi więc opierać się na wizji przyszłości, która nie jest konkretnie określona, ale podparta przypuszczeniami.

Reforma edukacji w polskim systemie oświaty, idąc w tym kierunku, wyznaczyła szczególne miejsce programom edukacyjnym, dając przyzwolenie na tworzenie programów autorskich. Wielość, różnorodność i innowacyjność nowo powstających programów wymaga podjęcia zabiegów ewaluacyjnych mających na celu zbadanie ich zgodności z podstawą programową, wymaganiami konstrukcyjnymi, merytorycznymi, dydaktycznymi.

Ewaluacja autorskiego programu edukacyjnego będzie zatem polegała na udzieleniu odpowiedzi na pytania dotyczące tychże wymagań. Winna być ona dokonana po zakończeniu prac nad jego przygotowaniem i ma stanowić pomoc w kierowaniu rozwojem osób zaangażowanych w proces wychowawczo-dydaktyczny.

Autor programu powinien sprawdzić, czy opracowany przez niego program wychowania i nauczania zawiera klarowny opis sposobu realizacji zadań edukacyjnych, ustalonych w obowiązującej Podstawie Programowej Wychowania Przedszkolnego, czy jest zgodny z współczesnymi tendencjami i koncepcjami edukacyjnymi. Ponadto, czy przewidziana jest w nim integracja treści kształcenia, wychowania i wspomagania rozwoju dzieci, bez edukacji matematycznej. Należy też sprawdzić czy program posiada szczegółowe i dobrze dobrane treści, czy umożliwiałoby zaspakajanie potrzeb i zainteresowań dzieci, czy prowadzi do ukształtowania w wychowanku zakładanych wartości, czy umożliwiałoby realizację treści poprzez różnorodne metody i formy pracy z dziećmi, czy daje możliwość zastosowania innowacji pedagogicznych, i czy po wyszczególnionych obszarach wychowawczo-dydaktycznych zawiera komentarze metodyczne dające możliwość zrozumienia treści i ich realizację.

Kolejną ważną sprawą, którą należy zbadać i określić jest to, czy program jest możliwy do realizacji ze względu na kompetencje nauczyciela, specyfikę placówki, dla której jest przeznaczony, czy jest czytelny oraz czy wyszczególnia jasno określone kompetencje, jakie powinien posiadać wychowanek przedszkola po realizacji zawartych w nim treści.

Autorska ewaluacja programu wychowawczego dla przedszkola według systemu pedagogicznego bł. Bronisława Markiewicza daje pozytywną odpowiedź na powyższe pytania stanowiące kryterium oceny programu edukacyjnego, a dotyczące struktury, budowy programu i jego realizacji.

Zdając sobie sprawę z subiektywności własnych ocen i opinii, niniejszy program został poddany zaopiniowaniu przez szersze grono osób zainteresowanych jego realizacją w prowadzonych przez siebie placówkach wychowania przedszkolnego.

Opinie zostały zebrane od Sióstr Michalinek pracujących bezpośrednio z dziećmi w przedszkolach prowadzonych przez Zgromadzenie Sióstr św. Michała Archanioła

w trakcie dwukrotnie zrealizowanych warsztatów dotyczących prezentacji niniejszego programu. Podczas nich siostry miały możliwość zapoznania się ze strukturą programu, jego celami, treściami, sposobem realizacji, przewidywanymi efektami wychowawczymi i kształcącymi oraz narzędziem do jego ewaluacji.

Opinii podlegała nie tylko próba udzielenia odpowiedzi na pytania dotyczące strony formalnej programu wynikającej z przepisów regulujących kwestie konstrukcji programów autorskich i ich zgodności z Podstawą Wychowania Przedszkolnego, ale także na pytania dotyczące wartości zamierzonych działań, ich zgodności z filozofią bł. Bronisława Markiewicza i jej aktualizacją we współczesnej pedagogice, a także ich czytelnością i możliwościami realizacji z uwzględnieniem indywidualizacji podejmowanych działań.

Według opinii sióstr zaangażowanych czynnie w pracę wychowawczą na szczeblu przedszkolnym niniejszy program jest zgodny z najnowszą Podstawą Programową Wychowania Przedszkolnego. Zgodność ta wynika z zawartych w nim treści programowych odpowiadającym poszczególnym obszarom wychowawczo-dydaktycznym wyszczególnionym w podstawie.

W doborze treści programowych, formułowaniu celów wykorzystano osiągnięcia nauki i praktyki pedagogicznej, aby w sposób odpowiadający aktualnej rzeczywistości wychowania przedszkolnego zaadoptować to, co wynika ze specyfiki koncepcji pedagogicznej bł. Bronisława Markiewicza. Zawiera on ideały i wzorce osobowe, koncepcję wychowania i pracy dydaktycznej, które razem czynią niniejszy program wychowawczy nie tylko alternatywą wobec innych propozycji programowych, ale są atrakcyjnym i współcześnie potrzebnym programem wprowadzającym dziecko w świat wartości duchowych, gdyż człowiek to nie tylko materia, ale też duch. Aby zatem rozwój mógł przebiegać prawidłowo i prowadzić do pełni człowieczeństwa, człowiek musi rozwijać nie tylko od strony materialnej, ale także duchowej. Dużą pomocą może tu okazać się wprowadzenie w świat wartości chrześcijańskich. Życie nimi, na co dzień, a nie tylko od święta, czyni je pełniejszym i szczęśliwszym, czego najlepszym przykładem są jak mawiał ks. Markiewicz: „Gwiazdy Przewodnie”, czyli święci i błogosławieni.

Program zawiera wszystkie treści potrzebne i przewidziane przez współczesną pedagogikę przedszkolną do właściwego rozwoju dziecka i jego przygotowania do podjęcia nauki w szkole, czyli uzyskania gotowości szkolnej. W całej pełni jest również zgodny z filozofią życia i systemem pedagogicznym bł. Bronisława Markiewicza – wychowawcy dzieci i młodzieży.

Treści programowe nie są podzielone na konkretne grupy wiekowe. Umożliwia to dopasowanie realizowanego programu do indywidualnych potrzeb edukacyjnych dzieci i społeczności lokalnej. Zawiera komentarze i wskazówki praktyczne dla nauczyciela ułatwiające realizację przyjętych celów wychowawczych i edukacyjnych oraz umożliwiające elastyczny dobór treści zajęć i rodzajów aktywności do potrzeb dzieci.

Obudowa metodyczna i komentarze zawierają wskazania zarówno współczesnej pedagogiki jak i ks. Markiewicza. Umożliwiają one odczytanie treści znajdujących się w poszczególnych obszarach w duchu markiewiczowskim, a zarazem w duchu wartości chrześcijańskich.

Ewaluacja osiągnięć dzieci pracujących według programu autorskiego

Wiek przedszkolny jest okresem najbardziej sensytywnym w życiu człowieka. Istotną rolą nauczyciela w tym okresie jest „poznanie dziecka i udzielenie odpowiedzi na pytania: Kim dziecko jest? Jaki ma zasób wiedzy, doświadczeń i umiejętności? Jakie przejawia zdolności i zainteresowania? Ku czemu dąży? Z jakiego środowiska przychodzi? Jakie przejawia trudności i problemy? Jakie występują zaniedbania i mikrouszkodzenia”²⁰⁵.

Służy temu ewaluacja osiągnięć dzieci. Każdy nauczyciel zobowiązany jest do prowadzenia takiej ewaluacji. Jej podstawowym zadaniem jest opisanie końcowych wyników zarówno tych pozytywnych jak i negatywnych. Dogłębna diagnoza sytuacji edukacyjnej powinna prowadzić do korekty podejmowanych działań na polu wychowawczo-dydaktycznym.

Właściwie przeprowadzona ewaluacja dostarcza szeregu informacji, które stanowią postawę oszacowania efektywności i jakości badanych przedsięwzięć od strony poprawności, jakości, przyrostu wiedzy i umiejętności, kształtowania postaw i osiągnięcia zamierzonych standardów.

Celem ewaluacji jest więc sprawdzenie, czy działania przewidziane przez program autorski zaspokajają podstawowe potrzeby psychofizyczne dzieci przyczyniają się do wzrostu ich aktywności.

Ewaluacja osiągnięć dzieci pracujących według programu wychowawczego opartego na założeniach pedagogicznych bł. Bronisława Markiewicza będzie dotyczyła podsumowania efektów pracy z dzieckiem po zakończeniu każdego roku przedszkolnego. Pomocą w jej uzyskaniu będzie ocena postępów dziecka zbierana i dokumentowana na bieżąco w ciągu całego roku pracy.

Diagnozowanie i monitorowanie rozwoju wychowanka jest również koniecznym warunkiem skutecznej pracy nauczyciela. Ocena, o której mowa, powinna być dokonywana w trakcie wykonywania zadań wychowawczo-dydaktycznych w ciągu całego roku i zapisywana dwukrotnie, w listopadzie, a następnie w marcu-kwietniu w kartach obserwacji (w pierwszym i drugim roku wychowania przedszkolnego) i diagnozy (w ostatnim roku wychowania przedszkolnego). Wskazane jest także sporządzanie notatek z rozmów z rodzicami, specjalistami, gdyż mogą stanowić cenne wskazówki do pracy z dzieckiem.

Po przeprowadzeniu pierwszej oceny w listopadzie konieczne jest skonsultowanie wyników z innymi nauczycielami, przekazanie ich rodzicom oraz wspólne ustalenie kierunku dalszych działań w celu przyspieszenia procesu rozwijania potrzebnych dyspozycji i umiejętności do osiągnięcia dojrzałości szkolnej.

205. S. Włoch, A. Włoch, *Diagnoza całościowa w edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej*, Wydawnictwo Akademickie ŻAK, Warszawa 2009, s. 22.

W celu prowadzenia obserwacji w pierwszym i drugim roku edukacji dziecka w przedszkolu nauczyciel może skorzystać z arkuszy obserwacji autorstwa Elżbiety Tokarskiej i Jolanty Kopała „Obserwacje dziecka” – jest to arkusz obserwacji połączony z gotowymi materiałami dla dziecka. Natomiast dobrą pomocą dla przeprowadzenia diagnozy może być „Diagnoza przedszkolna dziecka w ostatnim roku wychowania przedszkolnego” również autorstwa Elżbiety Tokarskiej i Jolanty Kopała. Obie pozycje stanowią integralną część programu wychowania przedszkolnego „Zanim będę uczniem” zgodnego z wymaganiami Rozporządzenia MEN z dnia 23 grudnia 2008 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego. Wartościowym narzędziem do przeprowadzenia diagnozy jest Skala Gotowości Szkolnej (SGS) autorstwa A. Frydrychowicz, E. Koźniewska, A. Matuszewski i E. Zwierzyńska opublikowana przez Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej. Jej wartość jest rezultatem wielu prób i ulepszeń w celu uzyskania możliwie najpełniejszej standaryzacji. SGS opatrzona jest Podręcznikiem do Skali Gotowości Szkolnej SGS (2006), który zawiera wszelkie potrzebne wskazówki do posługiwania się tym narzędziem.

Kolejną cenną propozycją jest „Nauczycielska diagnoza gotowości do podjęcia nauki szkolnej” autorstwa Edyty Gruszczyk-Kolczyńskiej i Ewy Zielińskiej wydana przez Centrum Edukacyjne Bliżej Przedszkola. Publikacja zawiera cenne wskazówki do prowadzenia obserwacji dzieci, interpretacji wyników i formułowania wniosków. Dopełnieniem treści są arkusze diagnostyczne i rysunki. Innym również wartościowym narzędziem może być „Diagnoza rozwoju dziecka” autorstwa Jadwigi Pytlarczyk będąca integralną częścią programu wychowania przedszkolnego tej samej autorki: „W kręgu zabawy”. Diagnoza ta ma charakter psychopedagogiczny, co pozwala określić nie tylko zakres przyswojenia wiadomości i umiejętności szkolnych, ale rozwój całej osobowości dziecka, a zatem uchwycić jego cechy wewnętrzne oraz sytuacje warunkujące jego zachowanie.

Wyżej wymienione propozycje mogą stanowić uzupełnienie w zakresie kompetencji intelektualnych do zaproponowanego poniżej arkusza ewaluacyjnego dojrzałości dziecka, skonstruowanego według założeń niniejszego programu, który zakłada ukształtowanie wychowanka kompetentnego intelektualnie, podatnego na rozwój osobowości, kochającego, oddanego szerzeniu sprawiedliwości w ofiarnej służbie innym i dobrze uformowanego. Łączy on cele wychowawcze, ze szczególnym uwzględnieniem wychowania opartego na wartościach chrześcijańskich, z celami dydaktycznymi. Jest on jednocześnie narzędziem umożliwiającym przeprowadzenie ewaluacji dojrzałości intelektualnej, osobowościowej i duchowej dziecka – widzianego oczami bł. Bronisława Markiewicza, jako Dziecka Bożego powołanego do miłowania Boga i drugiego człowieka. Jest jednocześnie narzędziem pozwalającym określić gotowość dziecka do podjęcia obowiązku szkolnego.

Zapiski

Arkusz ewaluacyjny dojrzałości dziecka

Imię i nazwisko dziecka

.....

Data przeprowadzenia obserwacji

.....

Proszę dokonać oceny zachowań i umiejętności według zamieszczonego poniżej kryterium wstawiając znak + w odpowiednią kratkę, przy każdej kategorii.

1. Osoba dobrze uformowana

WIADOMOŚCI, UMIEJĘTNOŚCI I ZACHOWANIA DZIECKA	TAK	CZASAMI	NIE
1. Podejmuje pracę fizyczną, umysłową i duchową			
2. Zna i używa formy grzecznościowe			
3. Dbą o swoje rzeczy i utrzymuje je w porządku			
4. Troszczy się o zdrowie swoje i innych			
5. Samodzielnie i właściwie wykonuje czynności higieniczne			
6. Komunikuje swoje potrzeby			
7. Zna siebie: swoje słabe i mocne strony			
8. Podejmuje wysiłek w kierunku dobra			
9. Panuje nad swoimi „zachcianki”			
10. Szanuje cudzą własność /oddaje, nie kradnie, pożycza/			
11. Jest oszczędne			
12. Dostrzega wartości dobra, piękna i prawdy			
13. Dokonuje wyboru wartości zgodnych z zasadami wiary katolickiej			
14. Przyjmuje właściwą postawę podczas modlitwy			
15. Uczestniczy w praktykach religijnych (Eucharystii, słuchaniu Słowa Bożego, codziennej modlitwie, śpiewie piosenek religijnych, przeżywaniu Triduum Paschalnego, drogi krzyżowej, dzieleniu się opłatkiem, używa pozdrowienia „Szczęść Boże”, zna znaki religijne itp.			

2. Intelktualnie kompetentna

WIADOMOŚCI, UMIEJĘTNOŚCI I ZACHOWANIA DZIECKA	TAK	CZASAMI	NIE
1. Z łatwością przyswaja nowe treści			
2. Uważnie uczestniczy w zajęciach			
3. Recytuje wiersze i śpiewa piosenki			
4. Właściwie posługuje się przyborami do prac plastycznych i technicznych			
5. Oszczędnie i właściwie korzysta z materiałów plastycznych i technicznych			
6. Wykonuje prace przestrzenne (lepi z plasteliny, gliny, masy solnej)			
7. Bada otoczenie i podejmuje próby eksperymentowania			
8. Wprowadza do zabaw o nowe elementy			
9. Poprawnie wypowiada się			
10. Posługuje się bogatym słownictwem (odp. do wieku)			
11. Orientuje się w przestrzeni			
12. Łączy przyczynę ze skutkiem			
13. Interesuje się życiem zwierząt, roślin, zjawiskami atmosferycznymi			
14. Nie wstydzi się, jest śmiały wobec rówieśników i dorosłych			
15. Wykazuje się własnymi pomysłami i propozycjami działania			

3. Podatna na osobowy wzrost

WIADOMOŚCI, UMIEJĘTNOŚCI I ZACHOWANIA DZIECKA	TAK	CZASAMI	NIE
1. Docenia własne osiągnięcia			
2. Wytrwale podejmuje próby, nie zraża się niepowodzeniami			
3. Poprawia własne błędy			
4. Nazywa i wyraża własne uczucia			
5. Przejawia własną inicjatywę we współpracy z innymi			
6. Zadaje pytania w celu uzyskania potrzebnych informacji			
7. Jest aktywne i kreatywne			
8. Podejmuje negocjacje w rozwiązywaniu konfliktów			
9. Przestrzega zasad dobrego wychowania			
10. Doprowadza pracę do końca nawet, gdy napotyka trudności			
11. Opowiada o życiu Aniołów, Świętych i wydarzeniach Biblijnych			

4. Kochająca

WIADOMOŚCI, UMIEJĘTNOŚCI I ZACHOWANIA DZIECKA	TAK	CZASAMI	NIE
1. Jest pozytywnie nastawione do siebie, świata i drugiego człowieka			
2. Zauważa potrzeby i uczucia innych			
3. Wyraża uczucia w sposób adekwatny do sytuacji			
4. Pomaga innym dzieciom			
5. Staje w obronie słabszych			
6. Szanuje i akceptuje siebie i innych			
7. Jest empatyczne			
8. Jest ufne, a zarazem ostrożne w kontaktach z nieznanymi			
9. Jest ofiarne			
10. Jest uczciwe			
11. Nawiązuje relacje z innymi dziećmi			
12. Jest odpowiedzialne			
13. Troszczy się o świat, człowieka, który jest darem Boga			
14. Dzieli się z innymi zabawkami, słodyczami, itp.			

5. Oddana szerzeniu sprawiedliwości w ofiarnej służbie innym

WIADOMOŚCI, UMIEJĘTNOŚCI I ZACHOWANIA DZIECKA	TAK	CZASAMI	NIE
1. Pomaga innym dzieciom, próbuje pocieszać kolegę			
2. Przyjmuje na siebie powierzone obowiązki			
3. Rozwiązuje konflikty			
4. Potrafi dzielić się z innymi			
5. Z szacunkiem odnosi się do praw i własności innych			
6. Zna i szanuje symbole narodowe i religijne			
7. Zna nazwę swojej miejscowości i symbole			
8. Zna swoją narodowość (np. wie, że jest Polakiem)			
9. Potrafi określić własne miejsce w rodzinie			

NOTATKI:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Podpis nauczyciela

.....

Roczny rozkład treści wychowawczo- dydaktycznych

Zamieszczony roczny rozkład treści wychowawczo-dydaktycznych to przykładowy rozkład materiału zgodny z założeniami Programu wychowania przedszkolnego według systemu pedagogicznego bł. Bronisława Markiewicza, zawierający tematykę zajęć wychowawczo-dydaktycznych, obejmującą obszar pracy fizycznej, umysłowej i pracy duchowej oraz tematykę zajęć wychowawczo-dydaktycznych z obszaru pracy duchowej ze szczególnym uwzględnieniem treści religijnych i społeczno-moralnych. Roczny rozkład materiału będzie miał pokrycie w przygotowywanym podręczniku metodycznym. Niemniej jednak podana tematyka zajęć jest jedynie propozycją i zostawia nauczycielowi wolność w doborze treści, mieszczących się w wytycznych programu wraz z możliwością dostosowania jej do potrzeb konkretnej placówki, grupy wiekowej, a przede wszystkim zainteresowań i możliwości tak edukacyjnych jak i duchowych dzieci.

WRZESIEŃ

HASŁO MIESIĄCA: Uwielbiamy Boga z Aniołami

PATRON: Święci Aniołowie i Archaniołowie

TEMATYKA SYSTEMOWA ZAJĘĆ WYCHOWAWCZO-DYDAKTYCZNYCH	CELE GŁÓWNE
1. Nasi koledzy i koleżanki.2. Wspomnienia z wakacji.3. Droga do przedszkola.4. Jestem dobry dla innych.	- Kształtowanie umiejętności współzycia w grupie, rozwijanie postawy współgospodarzy placówki przedszkolnej- Rozwijanie umiejętności dzielenia się doświadczeniami i przeżyciami.- Wyrabianie umiejętności właściwego zachowania się w miejscach publicznych- Kształtowanie umiejętności odróżniania dobra od zła, wychowanie do wyboru dobra w wolności.
TEMATYKA SYSTEMOWA KATECHEZ	CELE GŁÓWNE
1. Na katechezie spotykamy się z Panem Bogiem.2. Dziękujemy Panu Bogu za piękny świat.3. Pan Bóg dał mi Anioła Stróża.	- Budzenie pragnienia spotkania się z kochającym Bogiem, ukazanie, że Pan Bóg kocha dzieci i chce się z nimi spotkać.- Budzenie wdzięczności do Boga Stwórcy za piękny świat, przybliżenie dziecku prawdy, że świat jest darem Boga.- Zapoznanie z prawdą, że Anioł Stróż jest darem dobrego Boga, rozbudzanie przyjaźni do Anioła Stróża.- Przybliżenie postaci św. Michała Archanioła. Zachęcanie do naśladowania św. Michała w wybieraniu dobra.

PAŹDZIERNIK

HASŁO MIESIĄCA: Uwielbiamy Boga z Maryją

PATRON: Matka Boża Różańcowa

TEMATYKA SYSTEMOWA ZAJĘĆ WYCHOWAWCZO-DYDAKTYCZNYCH	CELE GŁÓWNE
1. Jesień w sadzie i w ogrodzie. 2. Jesień w lesie i w parku. 3. Jesień w polu. 4. Jesień w życiu.	– Zapewnienie obcowania z przyrodą poprzez wycieczki, spacer, obserwacje i gromadzenie materiałów przyrodniczych, dzielenie się spostrzeżeniami – Kształtowanie właściwego stosunku do roślin i zwierząt przez przyswajanie zasad ochrony przyrody. – Zapoznanie z polską wsią, z życiem jej mieszkańców, ich pracą. – Ukazanie celu życia człowieka, kształtowanie postawy szacunku do osób starszych i chorych.
TEMATYKA SYSTEMOWA KATECHEZ	CELE GŁÓWNE
1. Moja modlitwa z Maryją. 2. Uwielbiamy Boga Ojca przez Maryję. 3. Maryja uczy nas rzetelnej pracy. 4. Pamiętamy o zmarłych.	– Przybliżenie postaci Maryi – naszej Matki, rozbudzenie w dziecku pragnienia modlitwy do Matki Bożej. – Zapoznanie z prawdą, że Maryja jest pośredniczką w drodze do Boga Ojca, rozbudzenie pragnienia rozmowy z Bogiem na modlitwie. – Przekazanie prawdy, że życie Maryi wypełnione było sumienną pracą, zachęcenie do naśladowania Maryi w swoim życiu. – Ukazanie celu życia człowieka, zachęcenie do modlitwy i spełniania dobrych uczynków w intencji zmarłych, rozbudzenie nadziei życia wiecznego z Jezusem Zmartwychwstałym.

LISTOPAD

HASŁO MIESIĄCA: Uwielbiamy Boga ze Wszystkimi Świętymi

PATRON: Wszyscy Święci – święci nasi Patronowie

TEMATYKA SYSTEMOWA ZAJĘĆ WYCHOWAWCZO-DYDAKTYCZNYCH	CELE GŁÓWNE
1. Kochamy naszą Polskę. 2. Kochamy nasze miasto. 3. Listopadowe nastroje. 4. Skarby naszej ziemi.	– Budzenie poczucia przynależności narodowej, poszanowanie odrębności narodowej, etnicznej, językowych każdego narodu. – Zaznajomienie z charakterystycznymi elementami miejscowego krajobrazu, z historią i tradycją danej miejscowości. – Doskonalenie umiejętności dostrzegania nastrojów i zmian zachodzących w przyrodzie w zależności od pogody i pory dnia. – Rozwijanie zainteresowań pięknem i bogactwem naszego kraju, zapoznanie z regionem śląskim, jego tradycjami i sztuką.
TEMATYKA SYSTEMOWA KATECHEZ	CELE GŁÓWNE
1. Kochamy świętych. 2. Kościół moim domem. 3. Słuchamy słów Pana Boga. 4. Jezus moim Królem.	– Zapoznanie z niektórymi postaciami naszych patronów, rozbudzenie tęsknoty za Bogiem oraz miłości do świętych. – Ukazanie Kościoła jako miejsca spotkań z Bogiem, rozbudzenie pragnienia częstego odwiedzania Pana Jezusa w kościele oraz wdrażanie do odpowiedniego zachowania się w kościele. – Ukazanie Pisma Świętego jako Księgi, w której Bóg mówi o sobie, budzenie szacunku do Pisma Świętego. – Ukazanie, że Jezus jest Królem i wszyscy możemy należeć do Jego Królestwa, budzenie szacunku do Pisma Świętego. – Ukazanie, że Jezus jest Królem i wszyscy możemy należeć do Jego Królestwa, budzenie uczucia wdzięczności z powodu przynależności do Chrystusowego Królestwa oraz zachęta do współpracy w szerzeniu Jego Królestwa przez dobre uczynki.

GRUDZIEŃ

HASŁO MIESIĄCA: Uwielbiamy Boga ze Świętą Rodziną

PATRON: Święta Rodzina

TEMATYKA SYSTEMOWA ZAJĘĆ WYCHOWAWCZO-DYDAKTYCZNYCH	CELE GŁÓWNE
1. Gdzie szukać dobroci? 2. Choinka znakiem radości. 3. W naszej rodzinie czekamy na przyjście Pana Jezusa.	- Uświadomienie dzieciom wartości koleżeństwa, sprawiedliwości i dobroci oraz kształtowanie postaw: życzliwości, przyjaźni, współpracy i opiekuńczości w stosunku do potrzebujących. - Wyzwalanie nastroju radości z okazji nadchodzących Świąt Bożego Narodzenia. - Wzmacnianie więzi emocjonalnej z rodziną poprzez świadome uczestnictwo w codziennej pracy i uroczystościach rodzinnych.
TEMATYKA SYSTEMOWA KATECHEZ	CELE GŁÓWNE
1. Poznajemy Św. Mikołaja. 2. Z Maryją czekamy na przyjście Pana Jezusa. 3. Poznajemy historię narodzin Pana Jezusa. 4. Wigilia w mojej rodzinie.	- Zapoznanie z postacią Św. Mikołaja, poznanie tradycji i zwyczajów związanych z tym świętym, wdrażanie do wdzięczności za otrzymane dary i zachęcanie do wspomagania innych. - Zapoznanie z prawdą, że Pan Bóg wybiera Maryję na Matkę swego Syna, zachęcanie do naśladowania Maryi w postawie oczekiwania. - Zapoznanie z historycznym faktem narodzenia Jezusa wprowadzenie w okres Bożego Narodzenia, budzenie wdzięczności za przyjście Pana Jezusa na ziemię. - Poznanie znaczenia symboliki chleba (opłatki) i stołu wigilijnego przygotowania do religijnego przeżycia wigilii w rodzinie.

STYCZEŃ

HASŁO MIESIĄCA: Uwielbiamy Boga z bł. Bronisławem Markiewiczem i Matką Anną Kaworek

PATRON: Bł. Bronisław Markiewicz i Matka Anna Kaworek

TEMATYKA SYSTEMOWA ZAJĘĆ WYCHOWAWCZO-DYDAKTYCZNYCH	CELE GŁÓWNE
1. Witamy Nowy Rok. 2. Góry w zimowej szacie. 3. Święto Babci i Dziadka. 4. Niesiemy pomoc innym.	- Zapoznanie z pojęciem czasu i jego przemijaniem oraz z różnymi sposobami odmierzenia czasu, wprowadzenie pojęcia: rok kalendarzowy. - Rozbudzenie zainteresowania regionem górskim. - Uświadomienie znaczenia słowa „rodzina”, miejsca jakie w niej zajmuje Babcia i Dziadek – rodzice naszych rodziców. - Wyrabianie opiekuńczego stosunku do potrzebujących.
TEMATYKA SYSTEMOWA KATECHEZ	CELE GŁÓWNE
1. Razem z Trzema Królami oddajemy pokłon Panu Jezusowi. 2. Pan Jezus uczy nas kochać rodziców. 3. Bł. Bronisław Markiewicz opiekun dzieci biednych i opuszczonych. 4. Matka Anna Kaworek uczy nas czynić dobrze. 5. Pan Jezus jest naszym światłem.	- Zapoznanie z wydarzeniami mówiącymi o pokłonie trzech mędrców, zachęcanie do składania ofiar z dobrych uczynków. - Ukazanie dzieciństwa Pana Jezusa, zapoznanie z wydarzeniami mówiącymi o dwunastoletnim Jezusie nauczającym w świątyni, zachęcanie do okazywania rodzicom miłości poprzez konkretne postawy. - Pokazanie prawdy, że Jezus jest światłem każdego człowieka, budzenie wdzięczności i miłości do osoby Jezusa. - Zapoznanie z postacią bł. Bronisława Markiewicza, kształtowanie postawy ofiarności i gotowości służenia innym, budzenie miłości i szacunku dla wszystkich potrzebujących. - Przybliżenie postaci Matki Anny Kaworek, uświadomienie, że każde dobro przybliża do Pana Jezusa.

LUTY

HASŁO MIESIĄCA: Uwielbiamy Boga w zbawieniu

PATRON: Św. Jan Bosko

TEMATYKA SYSTEMOWA ZAJĘĆ WYCHOWAWCZO-DYDAKTYCZNYCH	CELE GŁÓWNE
1. Radość karnawału.2. Poznajemy przygody wędrującej bajki.3. Ostatki w przedszkolu.	- Bogacenie przeżyć estetycznych przez przygotowanie się do balu maskowego.- Wprowadzenie w świat bajek, budzenie wrażliwości na piękno, dobra i brzydotę zła w postępowaniu człowieka.- Uświadomienie wartości rezygnacji z własnej przyjemności w oparciu o zasadę powściągliwości, uczenie opanowania własnych skłonności.
TEMATYKA SYSTEMOWA KATECHEZ	CELE GŁÓWNE
1. Bawimy się zgodnie.2. Pan Jezus ma moc czynienia cudów.3. Rozpoczynamy Wielki Post – Środa Popielcowa.	- Zapoznanie dzieci z zasadami moralnymi obowiązującymi we współżyciu w grupie, kształtowanie wrażliwości na drugiego człowieka.- Przekazanie prawdy, że Pan Jezus ma moc czynienia cudów. Poznanie pojęcia „cud”, kształtowanie postawy wiary i zaufania do Jezusa Chrystusa.- Wprowadzenie dzieci w nowy okres liturgiczny, uświadomienie chrześcijańskiej wartości przewycięzania siebie i rezygnacji z przyjemności na rzecz innych ludzi, wdrażanie do walki ze złem.

MARZEC

HASŁO MIESIĄCA: Uwielbiamy Boga ze św. Józefem

PATRON: Św. Józef

TEMATYKA SYSTEMOWA ZAJĘĆ WYCHOWAWCZO-DYDAKTYCZNYCH	CELE GŁÓWNE
1. Pracujemy razem z mamą. 2. Pracujemy razem z tatą. 3. Zwiastuny nowego życia.	- Uświadomienie celowości pracy wykonywanej przez kobiety. Praca zawodowa i inne prace związane z domem rodzinnym. - Ukazanie wartości każdej pracy i wyrażanie właściwego stosunku do wszystkich pracowników. Kształtowanie postawy szacunku. - Kształtowanie umiejętności spostrzegania budzącej się do życia przyrody, dostrzeganie jej piękna.
TEMATYKA SYSTEMOWA KATECHEZ	CELE GŁÓWNE
1. Jezus uczy nas modlitwy. 2. Św. Józef uczy nas pracy. 3. Śpiewamy hosanna Panu Jezusowi. 4. Triduum Paschalne.	- Przybliżenie postaci modlącego się Jezusa, przedstawienie różnych sposobów modlitwy (błagalna, przeproszenia, uwielbienia, dziękczynienia), kształtowanie postawy wdzięcznej modlitwy za cierpienia i śmierć Pana Jezusa. - Przybliżenie postaci św. Józefa, wyjaśnienie znaczenia pracy w dziele zbawienia, uczenie szacunku do swojej i cudzej pracy. - Zapoznanie z wydarzeniami Niedzieli Palmowej, udział w procesji Niedzieli Palmowej. - Wprowadzenie w tematykę i zapoznanie z wydarzeniami Wielkiego Tygodnia, budzenie postawy wdzięczności za miłość i cierpienie Pana Jezusa.

KWIECIEŃ

HASŁO MIESIĄCA: Uwielbiamy Boga w darze życia

PATRON: Św. Franciszek z Asyżu

TEMATYKA SYSTEMOWA ZAJĘĆ WYCHOWAWCZO-DYDAKTYCZNYCH	CELE GŁÓWNE
1. Jesteśmy obdarowani życiem. 2. Czystość źródłem zdrowia. 3. Barwy wiosny. 4. W naszym ogródku.	- Budzenie świadomości bycia obdarowanym życiem, sprzyjanie rozwijaniu pozytywnego obrazu własnego „ja”, poszanowanie odmienności i autonomii drugiego człowieka. - Uwrażliwienie na wartości i piękno kultury mowy i kultury zachowania, wyrabianie nawyków higieniczno-kulturalnych związanych z higieną osobistą i spożyciem posiłków. - Uświadomienie zmian zachodzących wiosną w przyrodzie, kształcenie wrażliwości na wiosenne barwy. - Zapoznanie z pracami wiosennymi w ogrodzie i w polu, budzenie zainteresowania małymi znanymi zwierzętami (dżdżownica, osa, pająk, biedronka, motyl).
TEMATYKA SYSTEMOWA KATECHEZ	CELE GŁÓWNE
1. Jezus Zmartwychwstały przynosi nam nowe życie. 2. Jezus Zmartwychwstały przychodzi do Apostołów. 3. Jezus Zmartwychwstały wraca do Ojca. 4. Jezus Zmartwychwstały jest zawsze z nami.	- Poznanie wydarzeń związanych ze Zmartwychwstaniem Pana Jezusa, pogłębienie prawdy, że Jezus Zmartwychwstał i żyje, budzenie radości z obdarowania nas Nowym Życiem. - Przekazanie prawdy, że Pan Jezus po swoim Zmartwychwstaniu spotkał się z Apostołami, budzenie wdzięczności za obecność Jezusa w codziennym życiu. - Poznanie wydarzeń związanych z Wniebowstąpieniem Pana Jezusa oraz ukazanie Jezusa jako oczekującego na nas w domu Ojca, kształtowanie postawy gotowości na powtórne przyjście Pana Jezusa. - Ukazanie prawdy, że Jezus Zmartwychwstały jest zawsze z nami w każdej konkretnej sytuacji, zachęcanie do wyrażania wdzięczności za Jego obecność.

MAJ

HASŁO MIESIĄCA: Uwielbiamy Boga w pięknej przyrodzie

PATRON: Matka Boża Królowa Polski

TEMATYKA SYSTEMOWA ZAJĘĆ WYCHOWAWCZO-DYDAKTYCZNYCH	CELE GŁÓWNE
1. Duchowa Stolica Polski – Częstochowa. 2. Majowe radości. 3. Moja mama i mój tata. 4. Dzieci całego świata.	– Zapoznanie z pojęciem i miejscem Jasnej Góry oraz obrazu Matki Bożej Częstochowskiej. – Budowanie więzi emocjonalnej z przyrodą, kształtowanie wrażliwości na środowisko przyrodnicze, uświadomienie znaczenia przyrody dla ludzkości. – Uświadomienie ogromnej roli matki i ojca w ich wszechstronnym rozwoju, budzenie wdzięczności za dar życia i szacunku do rodziców. – Wzbogacanie wiadomości na temat życia rówieśników w innych zakątkach świata, pogłębienie więzi koleżeńskiej, sympatii, życzliwości i przyjaźni.
TEMATYKA SYSTEMOWA KATECHEZ	CELE GŁÓWNE
1. Maryja Królową Polski. 2. Chwalcie łąki umajone. 3. Kocham moją mamę i mojego tatę. 4. Pan Jezus posyła nam Ducha Świętego.	– Ukazanie Maryi matki Pana Jezusa jako Królowej naszego narodu, rozbudzenie miłości i przywiązania do Matki Bożej. – Uświadomienie, że Matkę Bożą chwalimy podczas nabożeństwa majowego, zachęcenie dzieci do krótkiej modlitwy maryjnej. – Uświadomienie kim w życiu dziecka jest matka i ojciec, wzmacnianie więzi uczuciowej z rodzicami. – Poznanie prawdy, że Duch Święty jest z jedną z Osób Boskich i działa w Kościele, rozbudzenie pragnienia modlitwy do Ducha Świętego, prośba o Jego dary.

CZERWIEC

HASŁO MIESIĄCA: Uwielbiamy Boga w darze kończącego się roku szkolnego.

PATRON: Bł. Jan Paweł II – papież

TEMATYKA SYSTEMOWA ZAJĘĆ WYCHOWAWCZO-DYDAKTYCZNYCH	CELE GŁÓWNE
1. Radości dziecięce. 2. Żegnamy przedszkole.	- Rozbudzanie inwencji twórczej, stwarzanie sytuacji sprzyjających spontanicznej zabawie dzieci.- Przygotowanie dzieci do uroczystego zakończenia roku szkolnego.
TEMATYKA SYSTEMOWA KATECHEZ	CELE GŁÓWNE
1. Pan Jezus kocha dzieci. 2. Witamy wakacje.	- Poznanie prawdy, że Pan Jezus kocha każdego człowieka, budzenie miłości i przywiązania do Pana Jezusa.- Przygotowanie dzieci do religijnego spędzania wakacji. Zachęcanie dzieci do wyrażania Jezusowi radości z nadchodzących wakacji.

* Opracowanie rocznego rozkładu treści wychowawczo-dydaktycznych: s. Bernarda Wójtowicz, s. Agnes Bramowicz, s. Ines Arciszewska.

Ramowy plan dnia w przedszkolu

- 7.00-8.30** Schodzenie się dzieci. Praca indywidualna i zespołowa z dziećmi realizująca treści programowe. Stwarzanie warunków do zabaw odpowiadającym zainteresowaniom dziecięcym. Gry i zabawy dydaktyczne, zabawy konstrukcyjne, tematyczne, badawcze itp. Rozmowy przy obrazkach, ćwiczenia ortofoniczne, oddechowe, słuchowe, gramatyczne itp. Utwory literatury dziecięcej, historyjki obrazkowe. Prace porządkowo – gospodarcze.
- 8.30-8.45** Ćwiczenia poranne prowadzone z dziećmi 5 i 6-letnimi lub zabawa ruchowa z określonym elementem ruchu realizowana z dziećmi 3 i 4-letnimi. Modlitwa poranna.
- 8.45-9.00** Pobyt w łazience – czynności osobiste i higieniczne oraz przygotowanie do śniadania.
- 9.00-9.30** Śniadanie (dzieci kończące posiłek przechodzą do łazienki – czynności higieniczne). Modlitwa po posiłku
- 9.30-10.00** Zajęcia programowe prowadzone z całą grupą lub w zespołach będące realizacją treści programowych wspomagających dzieci w rozwoju, wychowaniu i kształceniu we wszystkich obszarach działalności edukacyjnej przedszkola (w tym spaceru i dalsze wycieczki).
- 10.00-11.45** Zabawy dowolne według zainteresowań dzieci (5 i 6-latki minimum godzinę dziennie, a 3 i 4-latki zdecydowanie dłużej).
Pobyt w łazience – czynności osobiste i higieniczne oraz przygotowanie do wyjścia na powietrze.
Pobyt w szatni – ubieranie się .
Pobyt na powietrzu. Korzystanie ze sprzętu terenowego i zabawek ogrodowych. Zabawy dowolne dzieci (indywidualne i zespołowe) oraz inspirowane przez nauczycielkę. Gry i zabawy sportowe. Obserwacje przyrodnicze i inne. Prace porządkowo-gospodarcze w ogrodzie lub na działce przedszkolnej.
Zabawa ruchowa z określonym elementem ruchu realizowana z dziećmi 3, 4, 5 i 6-letnimi (może być zorganizowana w ogrodzie przed wejściem do budynku).
Powrót do przedszkola i rozbieranie się w szatni.

- 11.45-12.00** Pobyt w łazience – czynności osobiste i higieniczne oraz przygotowanie do obiadu. Modlitwa przed posiłkiem
- 12.00-12.30** Obiad (dzieci kończące posiłek przechodzą do łazienki – czynności higieniczne). Modlitwa po posiłku
- 12.30-14.15** Przygotowanie do odpoczynku poobiedniego (młodsze przedszkolaki): rozbieranie się, czynności osobisto-higieniczne.
 Starsze przedszkolaki: czynności osobisto-higieniczne.
 Odpoczynek poobiedni (młodsze przedszkolaki): słuchanie muzyki relaksacyjnej, bajek muzycznych i czytanych przez nauczyciela. Starsze przedszkolaki: praca indywidualna i zespołowa o charakterze kompensacyjnym, korekcyjno-wyrównawczym (specjaliści), korekcyjno-dydaktycznym (nauczyciele), ćwiczenia utrwalające różne umiejętności i sprawdzające kompetencje dzieci, czytanie fragmentów Pisma Św., zajęcia dodatkowe.
 Zabawy na powietrzu.
 Zabawa z określonym elementem ruchu realizowana we wszystkich grupach wiekowych.
- 14.15-14.30** Pobyt w łazience – czynności osobiste i higieniczne oraz przygotowanie do podwieczorku. Modlitwa przed posiłkiem
- 14.30-14.50** Podwieczorek – dzieci kończące podwieczorek przechodzą do zabaw dowolnych.
- 14.50-17.00** Rozchodzenie się dzieci. Formy i metody pracy analogiczne jak w czasie schodzenia się dzieci do przedszkola. Ponadto zwiększona liczba prac plastycznych. Pobyt na powietrzu – zabawy dowolne.

Bibliografia

PISMA KS. BRONISŁAWA MARKIEWICZA

- a) Artykuły w miesięczniku „Powściągliwość i praca”
1. *O pamięci na obecność Pana Boga*, PiP 3 (1900) nr 1.
 2. *Praktyczny kierunek wychowania w Zakładach Towarzystwa*, PiP 3 (1900) nr 3.
 3. *Wychowanie wielkich charakterów*, „PiP” 3(1900) nr 4.
 4. *O potrójnej pracy*, PiP 3 (1900) nr 10.
 5. *Praca jest obowiązkiem i dla dzieci*, PiP 4 (1901) nr 11.
 6. *Moc Chrystusowa – Pokora*, PiP 5 (1902), nr 7.
 7. *Rozwój serca i umysłu dzieci*, PiP 5(1902) nr 10.
 8. *Wychowanie dzieci opuszczonych*, PiP 6 (1903) nr 10.
 9. *Jak ratować rzesze ubogich*, PiP 7 (1904) nr 2.
 10. *Wychowanie dziecka powinno się zacząć jak najwcześniej*, PiP 8 (1905), nr 1.
 11. *Opieka nad dziećmi opuszczonymi*, PiP 8 (1905) nr 9.
 12. *Najtrudniejsza z cnót jest cnota kardynalna – Powściągliwość*, PiP 9 (1906), nr 5.
 13. *Praca*, PiP 9 (1906) nr 6.
 14. *Prawidła życia*, PiP 11 (1908) nr 11.
 15. *Obowiązek i doniosłość pracy duchowej*, PiP 11 (1908) nr 12.
 16. *Ważny środek ku osiągnięciu prawdziwego szczęścia*, PiP 12 (1909) nr 9.
 17. *O życiu ukrytym Pana Jezusa*, PiP 14 (1911) nr 7.
 18. *Misja rodziców chrześcijańskich*, PiP 17 (1914) nr 7.
- b) Listy
1. List do Jana Latuska, 9.I.1908r., Archiwum Zgromadzenia Św. Michała Archanioła, Miejsce Piastowe.
 2. Listy. Maszynopisy rękopisów /manuskrypt/ t. I, Archiwum Zgromadzenia św. Michała Archanioła, Miejsce Piastowe.
 3. Listy. Maszynopisy rękopisów /manuskrypt/ t. IX, Archiwum Zgromadzenia św. Michała Archanioła, Miejsce Piastowe.
 4. List do Jana Nowickiego, z dnia 16.08.1910, Archiwum Zgromadzenia Św. Michała Archanioła, Miejsce Piastowe, t. I, cz.1.
- c) Inne
1. *Ćwiczenia duchowe*, Miejsce Piastowe 1913
 2. *O wymowie kaznodziejskiej*, Kraków 1899
 3. *Przewodnik dla wychowawców młodzieży opuszczonej*, t. I, Miejsce Piastowe 1911
 4. *Przewodnik dla wychowawców młodzieży opuszczonej oraz wskazówki do rozwiązania kwestyi socjalnej*, t. II, Miejsce Piastowe 1912

5. *Regulamin Zakładów Wychowawczych Towarzystwa Św. Michała Archanioła*, Kraków 1931
6. *Trzy słowa do starszych w narodzie polskim w setną rocznicę rozbioru ojczyzny*, Lwów 1887
7. *Zapiski dotyczące życia wewnętrznego*, Warszawa-Marki 2002

DOKUMENTY KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO

- a) Dokumenty Konferencji Episkopatu Polski
 1. Konferencja Episkopatu Polski, Podstawa Programowa Katechezy Kościoła Katolickiego w Polsce, WAM, Kraków 2010.
- b) Dokumenty Zgromadzenia Sióstr św. Michała Archanioła
 1. Bosco J., *Powściągliwość i praca jako godło, dewiza i hasło Zgromadzenia Salezjańskiego*, Archiwum Zgromadzenia Św. Michała Archanioła, t. II.
 2. Głowacki M., *Założenia i organizacja Zgromadzenia Św. Michała Archanioła w Polsce*, Lublin 1969 – maszynopis w Archiwum Zgromadzenia Św. Michała Archanioła w Miejscu Piastowym.

Literatura

1. Babbie E., *Podstawy badań społecznych*, PWN, Warszawa 2008
2. Babuła M., Skoczylas H., *Wiara w życiu błogosławionego ks. Bronisława Markiewicza*, Michalineum 2009
3. Bettelheim B., *Cudowne i pożyteczne. O znaczeniach i wartościach baśni*, przeł. D. Danek, Warszawa 1996
4. Borkowski H., *To moje i – myślę i wasze wspomnienia*, [w:] *Nasze wspomnienia*, red. W. Moroz, Miejsce Piastowe 1979
5. Delors J. (red.), *Raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji do spraw Edukacji dla XXI wieku – Edukacja jest w niej ukryty skarb*, SOP, UNESCO, Warszawa 1998
6. Duraj-Nowakowa K., *Modelowanie systemowe w pedagogice*, WSiP, Kraków 1997
7. Dziekoński S., *Rozwój wychowawczej myśli Kościoła na przestrzeni ostatnich wieków*, Warszawa 2004
8. Dziewiecki M., *Wychowanie w dobie ponowoczesności*, Jedność, Kielce 2005
9. Gogacz M., *Podstawy wychowania*, Wyd. Ojców Franciszkanów, Niepokalanów 1993
10. Grodon T., *Wychowanie bez porażek*, Warszawa 1991
11. Gruszczak-Kolczyńska E., Zielińska E., *Program wspomaganie rozwoju, wychowania i edukacji starszych przedszkolaków*, Nowa Era, Warszawa 2007

12. Homplewicz J., Grabarz A. (red.), *Myśl pedagogiczna ks. Bronisława Markiewicza*, Rzeszów 1997
13. Jan Paweł II, *Laborem exercens*, Rzym 1981
14. Jasionek S., *Wychowanie moralne*, Kraków 2004
15. Kilm-Klimaszewska A., *Pedagogika przedszkolna. Nowa podstawa programowa*, Instytut Wydawniczy ERICA, Warszawa 2011
16. Kluz W., *Realista*, Michalineum, Miejsce Piastowe-Struga 1992
17. Komorowska H., *O programach prawie wszystko*, WSiP, Warszawa 1999
18. Kustra Cz., *Pedagogia życia zakonnego w świetle pism ks. Bronisław Markiewicza*, Michalineum 1999
19. Kustra Cz., *Podstawy michalickiego systemu wychowania*, Michalineum, Marki 2009
20. Kustra Cz., *Powściągliwość i praca w wychowaniu człowieka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2002
21. Leżańska W., *Przedszkole jako środowisko wychowania estetycznego*, WSiP, Warszawa 1990
22. Michałka W., *Błogosławiony ks. Bronisław Markiewicz*, Michalineum, Marki 2005
23. Michułka W., *Ks. Bronisław Markiewicz*, Londyn 1959
24. Niezgodą C., *Wierny posłannictwu*, Wydawnictwo oo. Franciszkanów, Kraków 1998
25. Ochała F., Prusakiewicz P., Radzik K., *Ojciec*, „Wspólnota Michael”, Kraków 1999
26. Ochała F., *Wiedział, że jest dłużnikiem*, [w:] *Ojciec*, red. K. Poświata, Kraków 1999
27. Okoń W., *Słownik pedagogiczny*, PWN, Warszawa 1992
28. Pawłowicz Z., *Człowiek a religia*, Gdańsk 1986
29. Pilch T. [red. nauk. i przewodn. kom. red.], *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, Wydawnictwo Akademickie „ŻAK”, t. IV, Warszawa 2005
30. Polak M., *Powściągliwość i praca w systemie wychowawczym ks. Bronisława Markiewicza /1842-1912/ w świetle psychologii wychowawczej*, Lublin 1971
31. Polak M., *Powściągliwość jako przejaw i służebnica miłość*, Marki-Struga 2002
32. Rościszewska-Woźniak M., *Dobry start przedszkolaka*, Żak, Warszawa 2010
33. Sieg J. (red.), *Aktualność pedagogiki ks. Bronisława Markiewicza przy przechodzeniu od gospodarki centralnie zarządzanej do gospodarki wolnorynkowej*, [w:] *Dzieło myśl duchowość ks. Bronisława Markiewicza*, W. Moroz CSMA, Michalineum, Marki-Struga 1993
34. Stojcka-Zuber R., *System wychowawczy ks. Bronisława Markiewicza*, Michalineum, Marki 2001
35. Szpilowska K., *Bajki przydrożne – bajki dzisiejsze*, [w:] *Sztuka i ekspresja dziecka – w poszukiwaniu sensu tworzenia*, red. K. Krasoń, Katowice 2003
36. Tarnowski J., *Jak wychowywać*, Warszawa 1993
37. Tokarska E., Kopala J., *Zanim będę uczniem*, Edukacja Polska, Warszawa 2009

38. Weryński H. (red.), *Jednodniówka wydana z okazji pielgrzymki byłych wychowanków zakładów wychowawczych ks. Markiewicza do Miejsca Piastowego*, Miejsce Piastowe 1979
39. Włoch S., Włoch A., *Diagnoza całościowa w edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej*, Wydawnictwo Akademickie ŻAK, Warszawa 2009
40. Wojciechowski J., *Zbliżamy dzieci przedszkolne do techniki*, WSiP, Warszawa 1990
41. Wrońska K., *Osoba i wychowanie*, Kraków 2000
42. Zimny J.(red.), *Wychowanie ku wartościom*, Drukarnia Diecezjalna, Sandomierz 2006

Artykuły z czasopism

1. Dobrzyńska J., *Pedagogika personalistyczna*, *Wychowawca* 7 (1999) nr 9, Kraków.
2. Michułka W., *Wiara zwycięża świat*, *Powściągliwość i Praca* 14(1911) nr 1 Miejsce Piastowe.
3. Tarnowski J., *Wychowanie do autentyczności*, [w:] *Chrześcijanin w świecie*, 1974, nr 29/3.

Spis ilustracji

1. Ks. Bronisław Markiewicz wśród pierwszych wychowanków	30
2. Wspólna rekreacja	42
3. Wychowanie przez pracę – zakład stolarski	50
4. Przygotowania do zawodu – zakład szewski	53
5. Siostra Michalitka z wychowankami	56
6. Uprawa ogrodu	78
7. Wychowankowie z Patronami Zakładu	91
8. Dziecięco-młodzieżowa Orkiestra Zakładowa	102
9. Siostry Michalitki z wychowankami „Ochronki”	106

